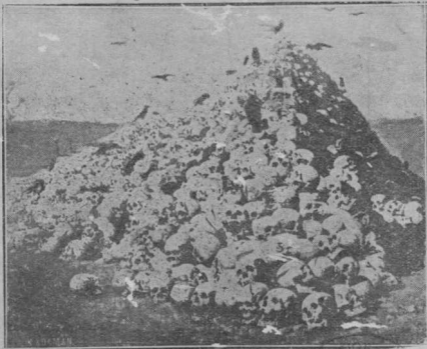

Κ. ΦΑΛΤΑΪΤΣ

ΑΥΤΟΙ ΕΙΝΑΙ ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ

ΑΦΗΓΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΣΦΑΓΩΝ ΤΗΣ ΝΙΚΟΜΗΔΕΙΑΣ

Οι Τούρκοι έσχημάτιζαν με τα κρανία των
σφαγιαζομένων χριστιανών πυραμίδες. [σελ. 51]

ΤΥΠΟΣ Δ. Ξ. Μ. ΔΕΛΗ
ΑΘΗΝΑΙ 1921

1149

Κ. ΦΑΛΤΑΪΤΣ

ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΥ

ΑΥΤΟΙ ΕΙΝΑΙ ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ

—ΑΦΗΓΗΜΑΤΑ
ΤΩΝ ΣΦΑΓΩΝ ΤΗΣ ΝΙΚΟΜΗΔΕΙΑΣ—

ΑΘΗΝΑΙ 1921

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΙΚΡΑΣ ΣΥΛΛΟΓΟΥ "ΑΝΤΙΠΟΛΗ"

Αδ. αριθ. _____

Τμήμα _____

Είδ. αριθ. _____

"Όταν τὸν φτερινὸν Ἀπρίλη ἐφθασα στὴ Νικομηδεία, ἀποσταλμένος ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα «Εμπρός» γιὰ νὰ παρακολουθήσω τὸ ἐκεῖ πολεμικὸ μας μέτωπο, βρέθηκα πρὶν ἀκόμη πατήσω τὸ πόδι μου στὴ στεριά ἐμπρὸς στὴν εἰκόνα τῆς μεγαλειτέρας φρίκης καὶ καταστροφῆς.

Ἀπὸ τὸ βαπόρι ποῦ ἐπλέαμε στὸν κόλπο τῆς Νικομηδείας, ἐδλέπαμε τοὺς καπνοὺς τῶν χριστιανικῶν χωριῶν, Νεοχώρι, Ὁβατζίκ, Τουγκέλ, Καρὰ-Τεπέ, ποῦ τὰ ἔκαιαν οἱ Τούρκοι, καὶ ὅταν ἐφθάσαμε στὸ λιμάνι τῆς Νικομηδείας εἶδαμε τὴν παραλία γεμάτη ἀπὸ πρόσφυγες, Ἕλληνες, Ἀρμενίους, Κιρκασίους, Τούρκους ἀκόμη, ποῦ ἐφευγαν τὸν τουρκικὸ τυφῶνα.

Ὁλη ἡ ἀτμόσφαιρα τῆς Νικομηδείας ἦταν πνιγμένη ἀπὸ τίς φωνῆς καὶ τὴ βοή τῶν προσφύγων καὶ δὲν ἔδλεπες τίποτα ἄλλο σ' ὅλη τὴν πολιτεία παρὰ χιλιάδες ἀνθρωπίνων κουρελιῶν ποῦ μὲ τὴν δυνατὴν ἀκόμη φρίκη στὸ πρόσωπό των σοῦ ἔλεγαν, ἔλο σοῦ ἔλεγαν πῶς φέρθηκεν ὁ Τούρκος σ' αὐτοὺς καὶ στὰ χωριά των.

Ἦστερα ἀπὸ κάμποσο καιρὸν, ἔνα ἀπόγευμα τοῦ Μάη φάνηκεν ἕνα ἀγγλικὸ καταδρομικὸ, ὁ «Κένταυρος» στὸ λιμάνι τῆς Νικομηδείας, καὶ οἱ χιλιάδες τῶν προσφύγων ἐμάθαιναν πῶς στὸ καταδρομικὸ αὐτὸ ἦταν μιὰ ἐπιτροπὴ ἀπὸ δύο Ἄγγλους ἀξιωματικούς, ἕναν Ἰταλὸ καὶ ἕνα Γάλλο, ποῦ ἔρχονταν στὴ Νικομήθεια γιὰ νὰ ἐξετάσουν τίς ἀγριότητες τῶν Τούρκων καὶ τίς... ἑλληνικὲς ἀγριότητες. Τὴν ἄλλην ἡμέρα στίς δέκα ἡ ὥρα, βγήκεν ἡ ἐπιτροπὴ στὴ Νικομηδεία, ἐπῆγε στὸ σπήτι τοῦ Ἄγγλου ἀρμοστοῦ τῆς Νικομηδείας καὶ σὲ τρεῖς ὥρες μέσα ἐδέχτηκε καὶ ἄκουσε καὶ ἐξέτασε τίς ἐπιτροπῆς ἑβδομήντα σχεδὸν Ἑλληνικῶν Ἀρμενικῶν καὶ Κιρκασιακῶν χωριῶν καὶ πολιτειῶν ποῦ εἶχαν πάθη καὶ σφαγιασθῆ ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἡ ἐπιτροπὴ ρωτοῦσε δυὸ λόγια τοὺς παπάδες καὶ τοὺς προέδρους τῶν χωριῶν καὶ ὕστερα ἔλεγε :

— Καλὰ καλὰ, νὰ ἔρθουν ἄλλοι.

Τὶ θὰ μάθαιναν στὴν ὀλιγόλεπτην αὐτὴν ἐξέταση ποῦ ἔκαναν γιὰ τοὺς σφαγιασμοὺς χιλιάδων ἀνθρώπων καὶ πῶς θὰ ἐσυγκινόνταν τὰ ἴδια τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς ἀπὸ τὰ δυὸ λόγια μόνον ποῦ ἄφιναν τοὺς παθιασμένους ἀνθρώπους νὰ τοὺς ποῦν !

Ἐσκέφθηκα ἀπὸ τότε νὰ μαζέψω πληροφορίες γιὰ τοὺς σφαγιασμοὺς καὶ τοὺς διωγμοὺς ποῦ ἔκαναν οἱ Τούρκοι τῆς περιοχῆς

της Νικομηδείας στους Χριστιανούς και στους Κιρκασίους αλλά ή έκκένωση της Νικομηδείας από τον Έλληνικό στρατό ποῦ ἀκολούθησεν ὕστερα ἀπό λίγο καιρό δὲ μοῦ ἔδωσεν ὅλη τὴν εὐκαιρία νὰ μαζέψω ἄρτιο τὸ ὄλικό μου :

Ἐξήντα χιλιάδες ἄνθρωποι, Ἕλληνες, Ἀρμένιοι, Κιρκάσιοι, Ἀλβανοί, Πέρσαι καὶ Τοῦρκοι ἀκόμη ἔφευγαν μαζί με τὸν Ἕλληνικό στρατό, κέρνοντας μαζί των μόνο τὴ ψυχὴ των, στὸ πλησίασμα τῶν Τούρκων τοῦ Κεμάλ, καὶ εὑρισκαν σωτηρία καὶ ἄσυλο στὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα, καὶ ἡ τελευταία ἐκεῖνη περιπέτεια τῆς ἀτυχῆς Νικομηδείας, ποῦ ἔδινε καὶ τὴ λύση στὴν τραγωδία τῶν σφαγῶν καὶ τῶν διωγμῶν, μοῦ ἔδειχνεν ἄλλη μιὰ φορὰν ἀκόμη πόσο ἀνάγκη ἦταν νὰ μάθῃ ὁ πολιτισμένος κόσμος ποιοὶ εἶναι οἱ Τοῦρκοι.

Ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Νικομηδείας, μιὰ περιοχὴ με̄ σαρανταπέντε σχεδὸν ἑλληνικὲς πολιτείες καὶ χωριά, με̄ σαράντα σχεδὸν ἄρμενικὰ χωριά καὶ πολιτείες, καὶ με̄ ἄλλα τόσα κιρκασιακὰ, δὲν ἔχει μείνῃ σήμερα ἄλλο τίποτα ἀπὸ στάχτη καὶ ἐρείπια, καὶ οἱ ἑκατὸ χιλιάδες τῶν σφαγιασμένων κατὰ τὸν ἀγριώτερο τρόπο ποῦ ἔχει νὰ μᾶς δείξῃ ἡ ἱστορία ἀνθρώπων, καὶ οἱ σωροὶ οἱ ἀτέλειωτοι τῶν ἀνθρωπίνων κοκκάλων ποῦ εἶναι σκορπισμένα στὰ βουνά, στοὺς κάμπους, στὰ δάση καὶ στὶς χαράδρες τῆς Νικομηδείας, μᾶς λέγουν με̄ τὴ στυγνὴ ρητορικὴ των ποιοὶ εἶναι οἱ Τοῦρκοι.

Τὰ ἀφηγήματά μου ποῦ δημοσιεύονται στὶς σελίδες τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, ἐξακριβωμένα στὸ περιεχόμενό τους με̄ κάθε προσοχή, δίνουν μιὰ ὠχροτάτη εἰκόνα τῆς μεγάλης τραγωδίας τῆς Νικομηδείας, μιὰ εἰκόνα ὅμως ποῦ με̄ ὅλη τὴν ὠχροτήτά της, μπορεῖ νὰ μᾶς φωνάξῃ πάλι, πῶς : «Αὐτοὶ εἶναι οἱ Τοῦρκοι».

Κ. Φ. Ἀθήναι Νοέμβριος 1921.

ΦΟΥΛΑΖΙΚ

Τέσσερις ὄρες μακριὰ ἀπὸ τὴ Νίκαια βρίσκοταν τὸ Φουλαζικ μὲ τὰ πολλὰ του νερά, τὰ πυκνὰ δάσῃ του, τοὺς δυνατοὺς ἄνδρες του καὶ τὶς ὄραιες Ἑλληνοπούλες του.

Δίκαια τὸ Φουλαζικ ἐλέγοταν ἀπὸ τοὺς Τούρκους τῶν γύρω χωριῶν — Κιουτσούκ Γιουνάν — Μικρὴ Ἑλλάδα — καὶ τὸ ἀρχαῖο βυζαντινὸ Ἀτύμυλο, στὸ Φουλαζικ, δίκαια διατηροῦσε τὴ συνέχισή τῆς ζωῆς του.

— Στὶς 23 Ἰουνίου τοῦ 1920, ἀρχίζει τὴ διήγησή του ὁ Παῦλος Μπολίδης, ἓνας ἀπὸ τοὺς ἄνδρες τοῦ Φουλαζικ ποῦ ἐσώθησαν καὶ εἶχαν καταφύγη στὴ Νικομήδεια. βγήκα ἀπὸ τὸ σπίτι πρῶι πρῶι πηγαίνοντας νὰ φωνάξω τοὺς ἀνθρώπους μου ἀπὸ τὰ σπίτια των νὰ θερίσωμε τὸ σιτάρι. Μόλις ὅμως εἶχα βγῆ ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ μου καὶ ἀκούω δυνατὸ καλπασμὸ ἱππικοῦ ποῦ ἔτρεχε στὸ καλντερίμι τῆς ἀγορᾶς. Τὴν ἴδια στιγμή εἶδα καμμιὰ τριανταριά Τούρκους χωριάτες ὀπλισμένους ποῦ ἔτρεχαν καβάλα στ' ἄλογα ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἀνοιγμα τῆς ἀγορᾶς φάνηκε τακτικός στρατός καὶ χωροφύλακες ποῦ κατέβαιναν ἀπὸ τὸ Καραμουσάλ καὶ ἀπὸ τὴν Νίκαια.

Στὴν ἀγορά μας οἱ χριστιανοὶ ἦσαν σὰν ἀσβέστης ἄσπροι, καὶ ἀμίλητοι ἔτρεχαν γλήγορα γλήγορα νά κρυφτοῦν στὰ σπίτια των. Πολλοὶ ἔλεγαν σιγὰ σιγὰ, πῶς ἐπειδὴ ἦταν ἡ τρίτη φορὰ ποῦ οἱ Τούρκοι πατοῦσαν τὸ χωριό μας, θὰ μᾶς ἔκαιρναν πιά ὅτι μᾶς ἄφισαν ἄκαστο τὶς δύο πρῶτες φορές σὲ χρήματα ζῶα καὶ πράγματα. Στὸ καφενεῖο τῆς Ἀγορᾶς εἶδα τοὺς Τούρκους ἀντάρτες ἀπὸ τὸ γειτονικό μας χωριὸ Τσιφλικ Κιοϊ, Ἰσμίν Ἐϊλλ Χασάν Ἀγᾶ, Νταούτ Τσαούς καὶ τὰ δύο παιδιὰ τοῦ Ἐμίν Μπέη ἀρχηγοῦ τῶν ἀνταρτῶν. Ἦσαν γνώριμοί μου· τοὺς ἔκαλημέρισα μὰ αὐτοὶ ἔκαναν πῶς δὲν μὲ εἶδαν. Μέσα στὸ καφενεῖο ὁ καφετζῆς Νικόλαος Ἀναστασίου τοὺς ἔψηνε καφέ καὶ ὅταν τοὺς τὸν ἔφερε καὶ τὸν ἔπιαν, ὁ πρόεδρος τοῦ χωριοῦ Γεώργιος Χατζηχρήστου ἐπῆγε νὰ πληρώσῃ, ἀλλὰ αὐτοὶ τοῦ εἶπαν :

— Ὅχι, ὄχι, ἔχομε διαταγὴ ἡμεῖς νὰ πίνωμε τοὺς καφέδες καὶ ἡμεῖς νὰ τοὺς πληρώνωμε.

Σιγὰ σιγὰ ἀρχισαν νὰ μαζεῦονται γύρω ἀπὸ τοὺς πέντε Τούρκους, πολλοὶ πρόκριτοι τοῦ Φουλαζικ νὰ τοὺς παρακαλοῦν καὶ νὰ τοὺς λένε :

— Χρήματα και πράματα σᾶς δίνομε, ἀλλὰ μὴ μᾶς κλείσατε μέσα στὸ χωριὸ γιὰτὶ εἶναι καιρὸς τοῦ θερισμοῦ καὶ πρέπει νὰ βγοῦμε νὰ θερίσωμε τὸ ψωμί μας.

Καὶ ὁ Νταοὺτ Τσαοῦς εἶπε :

— Δὲν ἔχομε διαταγὴ ἀκόμη νὰ σᾶς πάρωμε χρήματα, ἀλλὰ ὅποιος βγῆ ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸ θὰ τὸν χτυποῦμε. Κυριάζετε νὰ μὴ χάσωμε ἐξ αἰτίας σας καμμιά σφαῖρα.

Στὴν ἀγορὰ ἄρχισαν νὰ μαζεῦνται ὅλο νὰ μαζεῦνται καὶ ἄλλοι Τοῦρκοι πεζοὶ καὶ μὲ ἄλογα καὶ τὸ χωριὸ ἐγέμιζεν ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς ποῦ οἱ Τοῦρκοι καβαλλαρεοὶ ἔτρεχαν καὶ τοὺς ἐμάζευαν ἀπὸ τὰ χωράφια καὶ τοὺς ἔφερναν μέσα.

Ὅλους τοὺς Τούρκους τακτικοὺς καὶ ἀτάκτους τοὺς διηκοῦσεν ὁ Κεμάλ, ὁ πολιτικὸς διοικητὴς τοῦ Καραμουσάλ. Αὐτὸς εἶχε διατάξη τὸν παπᾶ-Φίλιππα καὶ τοὺς ἄλλους προκρίτους νὰ μαζέψουν τὰ χρήματα καὶ τὰ κοσμήματα τοῦ κόσμου, καὶ ἔτσι παραδόσαμε σὲ τρεῖς ὥρες μέσα 1800 λίρες χαρτονομίσματα τῆς ἐκκλησιᾶς, ὅτι κοσμήματα μᾶς εἶχαν ἀφίση οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τις ἄλλες φορὲς τῶν γυναικῶν μας, καὶ ἄλλες 3000 λίρες χάρτινες ποῦ μαζεύτηκαν ἀπὸ τὸν κόσμο.

Σ' ὅλο τὸ χωριὸ μὲ ὅλη τὴ κίνηση ποῦ γινόταν ἀπὸ τοὺς Τούρκους λὲς καὶ εἶχε πέση ἡ σιωπὴ τοῦ θανάτου.

Ὅταν ἔφθασε τὸ μεσημέρι ὁ Δαοῦτ Τσαοῦς καὶ ὁ ἕνας γιὸς τοῦ Ἑμὶν Βέη παράγγειλαν στὸν κόσμο νὰ φέρη τροφὴ γιὰ ἑξακόσιους Τούρκους, ψωμί, τυρί, κρέας. Ὁ κόσμος ἔφερναν ἀφθονα τροφίμα καὶ γλυκὰ σὲ τσουβάλια καὶ σὲ κοφίνια στὰ ἑπτὰ καφενεῖα τοῦ χωριοῦ, ποῦ εἶχαν μαζευθῆ οἱ Τοῦρκοι. Σὲ κάθε καφενεῖο ἐκάθονταν τριάντα ὡς σαράντα Τοῦρκοι, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἦταν ἔξω καὶ εἶχαν κυκλωμένο τὸ χωριό.

Οἱ Τοῦρκοι τῶν καφενείων ὅτι τοὺς ἄρρεσε τὸ ἔτρωγαν καὶ ὅτι δὲν τοὺς ἄρρεσε τὸ πετοῦσαν. Ὅταν πιά εἶχαν φάη καλὰ οἱ Τοῦρκοι εἶπαν πάλιν οἱ πρόκριτοι στοὺς ὑπαρχηγούς τῶν ἀνταρτῶν Ἰκμέτ καὶ Νταοῦτ Τσαοῦς.

— Ἀφήστε μας νὰ μιλήσωμε μὲ τὸν ἀρχηγό σας καὶ νὰ τοῦ ποῦμε ὅτι ὅλα τὰ ζῶα μας καὶ τὰ πράγματά μας εἶναι δικά σας.

Καὶ ὁ Νταοῦτ Τσαοῦς εἶπε:

— Εἶναι πολλοὶ ἀρχηγοὶ ἐδῶ μὰ ὁ δικός μας ἀρχηγός εἶναι ὁ Χατζῆ Μεμέτβης ἀπὸ τὸ Καραμουσάλ. Ἀπέναντι κάθεται ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸ στὸ λόφο.

Ἐπήγαμεν ὁ πρόεδρος Χατζηχρήστου ὁ Κ. Καραθανάσης καὶ ἐγὼ στὸ Χατζῆ Μεμέτ. Τὸν ἔβραμε ξαπλωμένο στὰ χόρτα καὶ πρόεδρος μας ποῦ ἦταν πολὺ φίλος τοῦ Χατζῆ Μεμέτ, τοῦ εἶπε:

— Χατζῆ Μπέη σὲ συγγαίρω ποῦ ἔφθασες σ' αὐτὴ τὴ θέση. Τώρα ἡ καλὴ μας τύχη θὰ εἶναι πιά στὰ χέρια σου.

Ὁ Μεμετ ἔτριψε τὰ μάτια του, τεντώθηκε σὰ νὰ σηκώονταν ἀπὸ τὸ κρεβάτι του καὶ εἶπε:

— Ἐγὼ μόνος δὲν μπορῶ νὰ κάνω τίποτα. Πρέπει νὰ συν-
νονηθῶ μὲ τὸ γενικὸ ἀρχηγό μας, τὸν διοικητὴ τοῦ Καραμουσάλ,
Κεμάλ ποῦ εἶναι τώρα στὸ Παπουτσακ Δερβέν.

Μᾶς ἐλύτταξεν ὕστερα μὲ ἄγριο βλέμμα καὶ ἔκοψε τὴν ὁμιλία.

Τότε μπῆκεν ἡμέσως ὁ φόβος στὴν καρδιά μας καὶ ἐφύγαμε
μὲ τρομάρα.

Ἐνῶ ἐμπαίναμε στὸ χωριὸ ἐβλέπαμε τρεῖς Τούρκους ἐδῶ, τέσ-
σερις ἀλλοῦ, πέντε ἐκεῖ, νὰ μπαίνουν μέσα στὰ σπίτια καὶ νὰ τὰ
ξεγυμνώνουν ἀπὸ τὰ πράγματά μας.

Ἐξῶ ἀπὸ τὸ κοινωτικὸ καφενεῖο ἄκουσα τὸν γιὸ τοῦ παπᾶ
Φίλιππα τὸν Ἀντώνη νὰ λέη τοῦ Νταούτ Ἐσαούς ποῦ τὸν εἶχε
φίλο.

— Τί θὰ γίνη τώρα μὲ μᾶς ;

— Καλλίτερα Ἀντώνη, τοῦ εἶπεν ἐκεῖνος νὰ μὴ σὲ εἶχα φίλο.
Θὰ γίνη μεγάλη σφαγὴ καὶ θὰ πᾶς καὶ σὺ μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους.
Μόνο ὅσα χρήματα ἔχεις δόσε μου τα τώρα ἔτσι μὲ τὸ καλό.

Κατὰ τὸ μεσημέρι ἦρθε καὶ ὁ Κεμάλ ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ Πα-
πουτσακ ποῦ τὸ εἶχε πυρπολήσῃ ἐκείνη τὴν ἡμέρα καὶ ἄρχισε νὰ
δίνη μουσικὰς διαταγὰς. Ὑστερα ἀπὸ λίγο ὁ παπᾶ Φίλιππας ἄρ-
χισε νὰ γυρίσῃ κατὰ διαταγὴ τοῦ Κεμάλ στὰ σπίτια καὶ νὰ λέγῃ
ὅτι ὁ Κεμάλ διάταξε νὰ μαζευθοῦν ὅλοι οἱ ἄνδρες καὶ τὰ παιδιά
ἀπὸ δεκατεσσάρων χρόνων καὶ ἀπάνω στὴν ἐκκλησιὰ τοῦ ἁγίου
Γεωργίου γιατί εἶχε νὰ τοὺς μιλήσῃ ὁ ἴδιος. Ἀπὸ ἐμᾶς ὁμως κα-
νένας δὲν ἤθελε νὰ πάη στὴν ἐκκλησιὰ γιατί ξέραμε τί θὰ μᾶς ἐ-
περίμενεν ἐκεῖ, καὶ ὅλοι, γυναῖκες, ἄνδρες, γέροι, παιδιά, ἐκρυβό-
μαστε στὰ ὑπόγεια, στοὺς κήπους, στὶς στέγες τῶν σπιτιῶν, ἢ προ-
σπαθούσαμε νὰ γλυτώσωμε φεύγοντας ἀπὸ τὸ πολιορκημένον
χωριό.

Στὶς δύομισὺ τὸ ἀπόγευμα ἀκούσαμε τὴν ντελάη τοῦ χωριοῦ
νὰ φωνάζῃ.

— Ὅλοι οἱ ἄνδρες νὰ μαζευθοῦν στὴν ἐκκλησιὰ ποῦ θὰ μιλή-
σῃ ὁ Κεμάλ. Ὅποιος μείνη στὸ σπίτι δὲν θὰ βγῆ ἀπὸ ἐκεῖ ζων-
τανός.

Αὕτῃ τῇ φορᾷ ἀπὸ τοὺς ἄνδρες ἄλλοι ἄρχισαν νὰ βγαίνουν
ἔξω καὶ ἄλλοι πάλι προτιμοῦσαν νὰ σκοτωθοῦν μέσα στὰ σπίτια
των παρὰ νὰ πᾶνε στὴν ἐκκλησιὰ. Οἱ Τούρκοι ὁμως ἐμπαίναν
στὰ σπίτια, τραβοῦσαν τοὺς ἄνδρες μὲ τὴ βία, ἐπαίρναν ἀπὸ τὰ

σπίτια ὅτι ἐβρισκαν, ἐξεγύμνωναν τὴν κ'σμο ἀπὸ τὰ ροῦχά του καὶ ἀπὸ τὰ παπούτσια του.

Χιλιάδες μουλάρια καὶ ἄλογα ἦσαν φορτωμένα μὲ τὰ πράγματά μας καὶ οἱ Τούρκοι ἄλλοι ἔσερναν τὸν κόσμο στὴν ἐκκλησιά καὶ ἄλλοι ὠδηγοῦσαν τὰ φορτωμένα ζῶα στὰ χωριά των.

Οἱ δρόμοι τοῦ Φουλαζίκ ἀντηχοῦσαν ἀπὸ τὰ πέταλα τῶν ζώων, ἀπὸ τὶς φωλὲς τῶν Τούρκων ποῦ τὰ ὠδηγοῦσαν καὶ ἀπὸ τὶς βρυσιὲς τῶν ἄλλων Τούρκων ποῦ ἔσερναν τὸν κόσμο.

Στὶς τρεῖς ἡ ὥρα ἀκούστηκε νὰ χτυπᾷ ἡ καμπάνα τοῦ Ἁγ. Γεώργ. καὶ ὁ νεκρῶν ποῦ δυνατὰ τώρα φώναζε:

— Νὰ μαζευτοῦν ὅλοι οἱ ἄνδρες γιατί ἤρθε ὁ Κεμάλ ἀπὸ τὸ Παπουτσάκ νὰ μιλήσῃ.

Ἄνοιξα μιὰ τρύπα στὸν ὀπίσω τοῖχο τοῦ σπιτιοῦ μου ποῦ ἦταν ξύλινος καὶ ἐπερίμενα. Ἐλεγα πῶς ἂν ἔβαζαν οἱ Τούρκοι φωτιά σπῆτι μου θὰ ἔφευγα μὲ τὴν γυναῖκά μου ἀπὸ τὴν τρύπα.

Ἐξέφρα ἀκουσα ποδοβολητὸ ἄλογων ἔξω ἀπὸ τὸ σπῆτι μου καὶ εἶδα ἀπὸ μιὰ χαραμάδα τοῦ παραθύρου πέντε Τούρκους ποῦ ἔδεναν τὰ ἄλογά των στὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ καὶ τοὺς ἔρριχναν σανό.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς Τούρκους εἶπε.

— Μωρὲ οἱ πόρτες ὅλες εἶναι κλειστὲς ἐδῶ, ποῦ ἐπῆγαν οἱ γκιούρηδες ;

— Γαμῶ τὸ σταυρό τους καὶ τὴν πίστη τους, εἶπεν ὁ ἄλλος τὶ σὲ νοιάζει τώρα γιὰ τὶς κλεισμένες πόρτες ἀφοῦ ὅλα τὰ σπῆτια θὰ τ' ἀνοίξωμε.

Ἄρχισαν νὰ χτυποῦν καὶ νὰ σπάζουν τὶς πόρτες τῶν σπιτιῶν καὶ ἀπὸ τὴν χαραμάδα τοῦ παραθύρου εἶδα ἄλλους Τούρκους νὰ τρσβοῦν τὴ γυναῖκα καὶ τὰ κορίτσια τοῦ προκρίτου Δ. Σαράφη καὶ νὰ τὶς φέρουν κατὰ τὴν Ἀγορά. Ἄλλος Τούρκος ἐφαίνοταν ποῦ ἔρριχνε πετρέλαιο στὶς πόρτες καὶ ἔβαζε φωτιά γιὰ νὰ καοῦν μέσα οἱ κλεισμένοι ἀνθρώποι ζωντανοί.

Τὸ διπλανὸ σπῆτι εἶχε πιάσει φωτιά καὶ εἶδα ἀπὸ τὴν χαραμάδα τοῦ παραθύρου μου δυὸ νέους τὸν Γιώργο Ματαζῆ καὶ τὸν Ν. Ἰωάννου νὰ τινάζονται μέσα ἀπὸ τὶς φλόγες τοῦ σπιτιοῦ καὶ οἱ Τούρκοι νὰ τοὺς πυροβολοῦν!

Ὁ Τούρκος ποῦ ἔβαζε φωτιά στὰ σπῆτια ἤρθε καὶ στὸ δικό μου, ἔλυσεν ἀπὸ τὴν πόρτα τὰ ἄλογα, ἔρριξε πετρέλαιο καὶ ἔβαλε φωτιά. Τὸ σπῆτι μου φούντωσε σὲ λίγο καὶ τιναχτήκαμε ἔξω ἀπὸ τὴν τρύπα μαζί μὲ τὴν γυναῖκά μου. Περνούσαμε μέσα ἀπὸ τοὺς πυροβολισμοὺς. Τὰ σπῆτια ἔτριζαν καὶ ἐκπυρσοκροτοῦσαν, τὰ ὄπλα ἐβόιζαν, οἱ βλασφήμιες καὶ οἱ φωνὲς τῶν Τούρκων ἐσχιζαν τὸν ἀέρα. Ἦταν σὰν μιὰ σωστὴ κόλαση. Ἀνθρώποι ἀπὸ ἐδῶ καὶ

ἀπὸ κεῖ ἔφευγαν μέσα ἀπὸ τὶς φλόγες καὶ οἱ Τοῦρκοὶ τοὺς χτυποῦσαν μὲ τὰ ὄπλα ἢ τοὺς ἔπιαναν καὶ τοὺς ἔσερναν γιὰ νὰ τοὺς φέρουν στὴν ἐκκλησιά. Τὴν γυναῖκά μου τὴν ἔχασα ἀπὸ τὴ πρώτη στιγμή ἀπὸ τὰ μάτια μου καὶ ἔτρεχα μόνος μου γιὰ νὰ σωθῶ. Ἐξαφνα φάνηκαν μπροστά μου ὁ Ζιάτ Τσαοὺς μὲ ἄλλους ἀντάρτες καὶ μὲ ἀρπάζουν ἀπὸ τὸ λαιμό.

— Ποῦ πηγαίνεις ; μοῦ εἶπαν.

— Βγῆκα ἔξω γιατί ἔπιασε φωτιά τὸ σπίτι μου.

— Τί νὰ τὸν κάνωμε αὐτόν ; ρώτησεν ἕνας τοῦρκος τὸν Ζιάτ Τσαοὺς.

— Πηγαίνετέ τον στὴν ἐκκλησιά μαζί μὲ τοὺς ἄλλους.

Μέσα στὴν ἐκκλησιά τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἦταν μαζεμένοι ὡς τριακόσιοι ἄνδρες καὶ ἀγόρια ἀπὸ δεκατεσσάρων χρόνων καὶ ἀπάνω ἔκλαιαν καὶ προσεύχονταν καὶ μαζεῦονταν στὸ γέρο ἐβδομηντάρη παπᾶ Φίλιππα νὰ βροῦν παρηγοριά καὶ νὰ τοὺς μεταλάβῃ. Αὐτὸς ὅμως εἶχε κομμένη τὴ μιλιὰ καὶ ἦταν ἀδύνατο νὰ μιλήσῃ. Μέσα στὴν ἐκκλησιάν ἤρθε τότε ὁ ἴδιος ὁ Κεμάλ τοῦ Καραμουςάλ, ἐκαβαλλίκεψε τὸν παπᾶ Φίλιππα ποῦ τοῦ εἶχαν περάσῃ στὸ στόμα δύο Τοῦρκοὺ καὶ χαληνάρι ἀπὸ σχοινὶ καὶ ἄρχισε νὰ τὸν τραβᾷ ἔτσι καβάλλα ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησιά. Ὁ παπᾶ Φίλιππος ἔπεσε κάτω λιποθυμημένος καὶ ὁ Κεμάλ τότε τοῦ ἔβγαλε μὲ τὸ μαχαίρι του τὸ ἔνα του μάτι καὶ ὕστερα διάταξε καὶ τὸν ἔσυραν ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησιά.

Ἔστερα εἶδαμε ἀπὸ τὶς χαραμάδες ποῦ εἶχαν οἱ κλεισμένες πόρτες τῆς ἐκκλησιᾶς νὰ ρίχνουν πετρέλαιο στὶς πόρτες καὶ νὰ ἀνάβουν σπύρτα γιὰ νὰ βάλουν φωτιά. Μιὰ φωνὴ βγήκε τότε.

— Καιόμαστε, καιόμαστε, βάλανε φωτιά.

Καὶ χυθήκαμε μὲ οὐρλιάματα στὰ στασίδια καὶ στὶς εἰκόνες τῆς ἐκκλησιᾶς καὶ ἀρχίσαμε μ' αὐτὲς νὰ χτυποῦμε τὴ μεγάλη πόρτα γιὰ νὰ βγοῦμε ἔξω. Οἱ φωτιᾶς καὶ ὁ καπνὸς ἐγέμιζαν τὴν ἐκκλησιά καὶ οἱ Τοῦρκοὶ ἄρχισαν νὰ μᾶς πυροβολοῦν καὶ νὰ μᾶς σκοτώνουν. Ἔστερα ἀπὸ λίγο ἡ μεγάλη πόρτα ἀνοίξεν ἀπὸ τὶς μεγάλες μᾶς προσπάθειες καὶ χυθήκαμε ἔξω μὲ μουγγρητά. Τρεῖς τέσσερες χειροβομβίδες ὅμως ποῦ μᾶς ἔρριξαν οἱ Τοῦρκοὶ στὸ σωρὸ ἄφισαν κάτω τοὺς πὸ πολλοὺς ἀπὸ ἡμᾶς, ἐνῶ τὰ ὄπλα δὲν σταματοῦσαν νὰ μᾶς χτυποῦν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη. Οἱ σφαῖρες ἔπεφταν σὰν ἕνα ροδάκι βερρε ! ἢ σὰν μιὰ δυνατὴ μπόρα χωρὶς καιμιὰ διακοπή. Ἐπάψαμε νὰ βλέπωμεν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο καὶ στὰ μάτια μας ἦταν μόνον ἕνας πέπλος ἀπὸ θολὸ καπνὸ. Οἱ Τοῦρκοὶ φωνάζανε:

— Χτυπάτε χτυπάτε τοὺς γκιαούρηδες. Χτυπάτε.

Βρέθηκα πεσμένος σ' ένα χανδάκι χωρίς νά ξεύρω πῶς και ἔμεινα γιά πολλήν ὥρα ζαρωμένος ἐκεῖ. Πιό πέρα ἔπαιζαν ὄργανα καί καμμιὰ εἰκοσαριά κορίτσια τοῦ χωριοῦ μας ἐγόρευαν ἐμπρός στούς Τουρκοὺς ὀλόγυμνα. Ὑστερα εἶδα δύο γυναῖκες ποῦ ἔπερταν μέ τὰ παιδιά τῶν στήν ἀγκαλιά στόν κρημνὸ καὶ ἄλλοι Τοῦρκοι φάνηκαν νά σέρνουν τὸν παπᾶ Φίλιππα ποῦ θά εἶχε πιά ξεψυχήσει, μ' ἓνα σχοινὶ περασμένο στό λαιμό του. Οἱ πυροβολισμοὶ δὲν σταματοῦσαν οὔτε μιὰ στιγμή καὶ οἱ φωνές καὶ τὰ κλάματα καὶ τὰ τραγοῦδια δὲν σταματοῦσαν οὔτε αὐτά.

Ἐίχεν ἐρχίση νά νυχτώη καὶ ἀποφάσισα στό τέλος νά τραβηχθῶ ἀπὸ τὸ χανδάκι μου καὶ νά βγῶ ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό. Στὴν ἀκρῆ τοῦ χωριοῦ, ἔξω σχεδὸν ἀπὸ τὸ χωριό, βρισκόταν τὸ σπίτι τοῦ Γιάννη Τζιβελέκη ποῦ τὸ εἶχαν οἱ Τοῦρκοι ρίξει πρὶν ἀπὸ εἰκοσιν ἡμέρες. Κρύφτηκα στὰ ἐσείπια τοῦ σπιτιοῦ καὶ μέσα ἤϊρα τὸν γιαιτρὸ Ἀντώνη Ἀναγνωστόπουλο, τὸν Ἀγγελάκη Χατζηνογελίδη τὸν Σωκράτη Δαναζίδη μέ τὴν γυναῖκά του καὶ τὴν κόρη του, τὸν Ἰορδάνη Τσερεξή.

Ὑστερα ἀκούσαμεν ἓνα σφύριγμα κοντά μας καὶ μιὰ φωνή:

— Χασάν Τσαοῦ; στὸν ἀπάνω μαχαλὰ μείνανε κάτι λίγα σπίτια.

Καὶ ἄ'λη φωνή:

— Βάλε φωτιά καὶ ἔλα ἀπὸ δῶ γλήγορα.

Ἀκούσαμε τὸ θόρυβο τῶν κλαδιῶν ποῦ ἐσχίζονταν στό πέραςμα ἀνθρώπων καὶ εὐρεθήκαμεν ὅλοι πρὸς τὴ ρεματιά γιὰ νά μὴ μᾶς πιάσουν οἱ Τοῦρκοι. Στ' αὐτιά μου σφύριξαν σὲ μιὰ στιγμή πολλὲς σφαῖρες καὶ ὅταν σταμάτησαν οἱ πυροβολισμοὶ προχώρησα πάλι κατὰ τὴ ρεματιά.

Ἐνῶ κατέβαινα τὴ ρεματιά ἐσκόνταβα σὲ πτόμματα συγχοριανῶν μας καὶ ἀπὸ τὴ λάμψη τῶν σπιτιῶν τοῦ ἀπάνω μαχαλᾶ ποῦ εἶχαν φουντώσει τώρα καὶ ἐκαίονταν ἐγνώρισα σκοτωμένους τοὺς Ἀθανάση Τουρούνογλου, Σοφία Τουρούνογλου, Ἀναστάση Τουρούνογλου, Ἰωάννη Δερβετλή, Ἀπόστολο Δερβετλή, Ἡλία Τσορίκη, Πέτρο Πετριδὴ καὶ ἄλλους. Τὰ πτόματα ἦταν πεσμένα ἄλλα προῦπτα, ἄλλα ἀνάσκελα καὶ ἄλλα δίπλα. Κάτω στό ποταμάκι, στό Τουραλή, εἶδα τὸν παπᾶ Φίλιππα ἀπλωμένο στὰ χόρτα μέ βγαλμένα τὰ γένηια, μέ τὸ καπίστρι ἀκόμη στό στόμα, μέ τὰ ροῦχά του κομμάτια κομμάτια σχισμένα ἀπὸ τὰ κλαδιά καὶ ἀπὸ τίς πέτρες, μέ τὸ λαιμό του κομμένο καὶ ἀφισμένη μιὰ λουρίδα μόνο δέρμα γιὰ νά κρατῆ τὸ κεφάλι.

Ὑστερα ἀκουσα πάλι πολλὲς φωνές καὶ θόρυβο καὶ εἶδα τὰ ζῶα τοῦ χωριοῦ μας, βόδια, μουλάρια, ἄλογα, πρόβατα, ποῦ τὰ

ώδηγοῦσαν οἱ Τούρκοι σ' ἓνα μεγάλο κοπάδι πρὸς τὸ Καραμουσάλ.

II

Σιγά-σιγά ἀρχίσαμε νὰ μαζευώμαστε στὰ βουνὰ τοῦ Κράν μὲ τὰ μεγάλα πυκνὰ δάση ὅσοι σωθήκαμε ἀπὸ τὴ μεγάλη σφαγὴ, νὰ βάζωμε φυλάκια καὶ νὰ ἀνοίγωμε προχώματα, γιὰ νὰ κρατήσωμε τὴν ἄμυνα μὲ τὰ λίγα ὄπλα ποῦ εἶχαν μερικά παλληκάρια μας ποῦ ἀπὸ καιρὸ εἶχαν φύγη στὰ βουνά.

Ἀπάνω στὰ βουνὰ ἐμαίναμε σοράντα ἡμέρες χωρὶς ψωμὶ καὶ φαγητό, μὲ τροφή μόνο λίγα στάχια σιτάρι ποῦ ὁ Χατζῆ-Παρηῆς μὲ τὰ παλληκάρια του κατέβαιναν στὰ χωράφια τὴν νύχτα καὶ μᾶς ἔφερναν.

Ὁ κόσμος ἔπνιγε πάνω στὸ βουνὸ τὰ παιδιά του γιὰτὶ φώναζαν ἀπὸ τὴν πείνα καὶ ἦταν κίνδυνος νὰ παραδοθοῦμε στοὺς Τούρκους καὶ πολλὰ παιδιά τὰ ἔπνιξαν οἱ ἴδιες οἱ μητέρες των.

Κάποιαν ἡμέραν ὁ Χατζῆ-Παρηῆς ἔπιασεν ἓνα Τούρκο λοχία, τὸ Μεχμέτ Τσαούς, αἰχμάλωτο καὶ ὅλοι οἱ κρυμμένοι στὸ βουνὸ ἄνδρες γυναῖκες παιδιά χύθησαν καὶ τὸν ἔκαναν κομμάτια κομμάτια. Ἐθάψαμε τὰ κομμάτια τοῦ Τούρκου ἀλλὰ τὴν ἄλλην ἡμέρα οἱ γυναῖκες τὰ ξεθάψανε πάλι καὶ τὰ ἐλιάνισαν ὡς ὅτου τὰ ἔκαναν ἓνα πολτό.

Ἐπειτα ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς κατέβηκε στὴν Νικομήδεια καὶ μίαν ἡμέρα κατάλαβε καὶ τὸ Καραμουσάλ. Οἱ Τούρκοι τοῦ Καραμουσάλ ἔφυγαν ἀπὸ ἐκεῖ, ἔπῃραν τὰ λαγνάδια καὶ τὰ βουνὰ καὶ τότε στὴν καρδιά μας ἀναψεν ἡ ἐλπίδα. Ἀφίσαμε τὰ βουνὰ τοῦ Κράν τραβήξαμε κατὰ τὴν ἑλληνικὴ ζώνη καὶ σωθήκαμε.

ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΦΟΥΛΑΖΙΚ

Ἡ ὥρα εἶχε περάσει, ἐβράδυνασε στά χαρακώματα τῆς Νικομηδείας, μὰ τὸ βιολὶ δὲ ἔσταμάτησε νὰ σηκῶνῃ τὸ κλάμα του πάνω ἀπὸ τὰ πλατάνια τοῦ λόγγου καὶ τῆς ρευματιᾶς. Πολεμιστῆς καὶ τραγουδιστῆς ὁ Γιάννης Παλτάρης ἀπὸ τὸ καμένο καὶ σφραγισμένο ἀπὸ τὸ στρατὸ τοῦ Κεμάλ ἑλληνικὸ Φουλαζικ ἔσχιζε τὴν καρδιά μας μὲ τὸ τραγοῦδι του καὶ τὴν ἐγέμιζε θυμούς καὶ σλαραγμό.

Ὁραῖοι νεοὶ τοῦ Φουλαζικ μὲ τίς φρισεκοθῆκες σταυρωμένες ἐμπρὸς ἐγύριζαν τὸν ἦχο, καὶ τὸ τραγοῦδι ἐβόιζεν στὸν λόγγο, ἀνατάραζε τὰ φύλλα τῶν πλατανιῶν, ἔλουζεν στὸ ρίγος καὶ τὸν θυμὸ τὴν μορφή τῶν πολεμιστῶν.

Ὁραῖοι καὶ ὑπέροχοι Ἕλληνες χωρὶς στέγη, χωρὶς παιδιὰ, χωρὶς ἀδέλφια, ἔψαλλαν ὅλοι μαζί τώρα, μαζί μὲ τὴ φωνὴ τῆς χορδῆς τοῦ βιολιοῦ, τὴν καμένη των πατρίδα, τὰ παιδιὰ των, τὰ ἀδέλφια των, καὶ τίς γυναῖκές των ποῦ τίς ἔσφαξεν ὁ Κεμάλ.

Τουρκικὸ στὴ φράση τὸ τραγοῦδι, ἀφοῦ οἱ ἄνθρωποι εἶχαν χάσῃ καὶ τὴ γλώσσά των ἀλόμῃ, ἔλεγε :

»Κράν νταγλαντᾶ μοαζιρ σεσί βᾶρ
Βάρου μπᾶκ τσαντασεντᾶ νεσί βᾶρ
Μπίρ ὀκᾶ ὄτ ἰλὲ μπίρας ντουζοῦ
βᾶρ Τζαντᾶν μπακανᾶ Τζανέμ
κουρμπᾶν ὀλοσοῦν Γιουανᾶν βατανᾶ.»

«Πάνω στὰ βουνὰ τοῦ Κράν, εἶναι φωνὴ προσφύγων. Πηγαίνετε νὰ ἰδῆτε τι ἔχουν στὸ ντορβᾶ των. Μιὰ ὀκᾶ χόρτα, καὶ μία φοῦχτα ἄλατι.

Κάηκα, Θεέ μου, κάηκα γι' αὐτὸν ποῦ μὲ βλέπει μὲ τὴ ψυχὴ του. Καὶ ἡ ψυχὴ μου ἄς θυσιασθῇ γιὰ τὴν πατρίδα Ἑλλάδα.» Ἐψαλλαν ὅλοι μαζί οἱ βᾶρδοι μὲ κόκκινα τὰ μάτια ἀπὸ τὸ κλάμα, ἐνῶ οἱ δυνατὲς φυσιογνομίες των ἔλαμπαν ἀπὸ τὴν φωτιὰ ποῦ ἀναβε μέσα των γιὰ τὴν ἐκδίκηση. Ἡ ρητορικὴ τῶν πραγμάτων ἀνάβλυζεν ἀστείρευτη καὶ καρδιᾶς λεονταριῶν ἐβλάσταναν στὰ σώματα ὅλων καὶ ἀπὸ κάθε μέρος σηκῶνονταν τὰ ὄνειρα γιὰ τὴν ἐκδίκηση.

Τί ήταν λοιπόν και τί είναι ή κατάστασημένη πατρίδα άλλο από ένα τραγοῦδι για μιάν έκδίκηση!

« Ἀπάνω στά βουνά του Κράν ἔσκαψα τὸ χαράκωμά μου. Χαῖρε, μάννα μου, χαῖρε γιατί ὁ γυιός σου πολεμᾷ. »

Ἔλεγεν ἄλλο τραγοῦδι, καὶ ὕστερα ἔρχοταν αὐτό.

« Οἱ κεμαλικοὶ κατέβηκαν ἀπὸ τ' ἁλώνια, κι' ἡμέρα Τρίτη πάτησαν τὸ Φουλαζίκ. Διάλεξαν τίς ὠραιές μας καὶ τίς ἔβαλαν γυμνές στὸ χορό. Ἔθαψαν τὰ παιδιὰ μας ὀλοζώντανα, τοὺς ἄνδρες ἔκαψαν στὴν ἐκκλησιά, καὶ στοῦ παπᾶ τὸ στόμα πέρασαν χαληνάρι. Φθάσε Ἑλλάδα μου, φθάσε, δὲν ἔχω βοήθεια. »

Ἦ! οἱ στιγμὲς αὐτὲς τοῦ τραγοῦδιου μέσα στὸ δάσος! Τὸ αἰσθημα εἶχε γιγαντωθῆ πρωτόγονο καὶ ἄγριο ἀπὸ τὰ λόγια καὶ τὸν ἦχο τοῦ τραγοῦδιου, καὶ οἱ κρότοι τῶν ἑλληνικῶν ὄπλων τοῦ δίπλα φυλακίου ἔρχοταν στ' αὐτιά μας μαλακοὶ σὰν χᾶδι, μουσικοὶ σὰν νεροῦ ψιθύρισμα.

— Ἑλλάδα ἀγαπημένη, Ἑλλάδα μας, ἔλεγαν οἱ πολεμιστές. Σὲ ἀγαποῦμε ἐμεῖς περισσότερο οἱ χωρὶς στέγη καὶ χωρὶς ἀδελφία, γιατί εἶσαι γλυκειὰ καὶ ὠραία, γιατί εἶσαι ἡ μόνη μητέρα μας.

Καὶ ἄρχιζαν πάλι τὸ μοιρολόγι-τραγοῦδι τῆς καταστρεμμένης πατρίδας των.

» Ἀπὸ τοὺς ὑψηλοὺς λόφους φαίνεται ὁ στρατός τῶν Τούρκων. Τὰ ὄπλα των βοῖζουν λυπημένα για μᾶς γιατί ἐμεῖς δὲν ἔχομε οὔτε ὄπλα οὔτε φυσίγγια. Καὶ ὅποιος δὲν πιστεύει σ' αὐτό, πίστη δὲν ἔχει. »

» Ὁ τύραννος ἐχθρὸς μᾶς ρίγνει σφαῖρες ντούμ ντούμ καὶ σ' ὅλους τοὺς δρόμους τοῦ Φουλαζίκ ἀπὸ δέκα καὶ δεκαπέντε νεκροὶ βρίσκονται ξαπλωμένοι. »

» Ἐκύτταξα στὸ Φουλαζίκ καὶ εἶδα τοῦ σπιτιοῦ μου τίς φλόγες καὶ τὸν καπνό, καὶ τὰ ταλαίπωρα παιδιὰ μου φωνάζουν κάτω ἀπὸ τὸ μαχαῖρι τοῦ Τούρκου φωνᾷ. Φθάσε, Ἑλλάδα μου, φθάσε νὰ μᾶς σώσης. »

» Πάνω στά βουνά τοῦ Κράν τυλίχτηκα καὶ ἐκοιμήθηκα. Ἔλαψε τὸ τελευταῖό μου παιδί καὶ τὸ ἐπέταξα στὸ δάσος. Κι' ὕστερα ἀπὸ δέκα μέρες ἐπῆγα καὶ εἶδα πεθαμένο τὸ παιδί μου, καγύρω οἱ Τούρκοι ἀντάρτες κάθονται καὶ λάδωναν τὰ ὄπλα των. »

...Κάτω ἀπὸ τὰ πλατάνια τοῦ λόγγου τὸ τραγοῦδι τῶν βάρδων πολεμιστῶν ἔσβυσε ξαφνικὰ γιατί ἡ φωνὴ τοῦ ὄπλου ἄρχιζε τώρα τὸ δικό της τραγοῦδι.

Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΤΗΣ ΝΙΚΑΙΑΣ

Μέσα στο φωτεινό ποτάμι τῶν πολιτῶν καὶ τῶν στρατιωτῶν ποῦ κρατῶντας λαμπάδες τὸ βράδυ ἐκεῖνο τῆς βασιλικῆς ἐορτῆς, τὸ βράδυ τῆς 21 Μαΐου τοῦ 1921, περνοῦσαν σὲ ἐορτάσιμη πομπὴ τὰ καλντερίμια τῆς Νικομηδείας, ξεχώριζε μιὰ ἀνθρώπινη μάζα γιὰ τὴν ὀρηκτικότητά της, γιὰ τὴν παράξενη ζωηρότητά της, γιὰ τὸ πιὸ παράξενο ἀκόμη μωσαϊκὸ τῶν ἀνδρῶν ποῦ τὴν ἀποτελοῦσαν. Ἦσαν μέσα στὸ ἀνθρώπινο αὐτὸ ρεῦμα ἄνδρες καὶ παιδιὰ καὶ γέροι κάθε κοινωνικῆς τάξης, ὅπως ἐδειχνεν ὁ ρουχισμὸς των, μὲ ἐπαναστατημένα κινήματα, μὲ τρικυμισμένην ἔκφραση, μὲ ἀναμμένη τὴ φωνή. Μία τρικυμία καὶ ἓνα ἀναμάλλισμα στοιχείων ποῦ ᾤδηγόταν ἀπὸ ἓνα κοντὸ μελαψὸν ἄνδρα ὡς εἰκαιοχτῶ χρόνων, ἓναν ἄνδρα— τυφῶνα ἄνθρωπο—σύφουνα. Μέσα σ' ὅλους τοῦ ἐορταστῆ τὸ ρεῦμα αὐτὸ τῶν ἀνθρώπων ποῦ ἦταν οἱ νεοκαταταγμένοι στὸν ἑλληνικὸ στρατὸ ἐθελοντῆς τῶν καμένων ἑλληνικῶν χωριῶν τῆς Νικομηδείας κινεῖταν ἀνεξάρτητο ἐξαγριωμένο στὶς φωνῆς γιὰ τὴν ἐκδίκηση καὶ στὰ τραγούδια ποῦ ζητοῦσαν τὸ αἷμα τοῦ τυρῆννου, ἐνῶ ὁ κοντὸς μελαψὸς νέος μὲ τὴ μαγκούρα του τὴν ἀεικίνητη καὶ τὴ φωτιὰ στὸ στόμα καὶ στὴν ψυχὴ ἄναβε, ὅλο ἄναβε τὴν ψυχικὴν ἐπανάσταση.

—Εἶνε ὁ Στάθης Λολοσίδης, ὁ τελευταῖος ἄνθρωπος τῆς Νικαίας, μοῦ εἶπεν ὁ φίλος σύντροφος. Ὁ μόνος ποῦ γλύτωσε τὸ τουρκικὸ λεπίδι ἀπὸ τὴν περσινὴ σφαγὴ. Σχημάτισε αὐτὸ τὸ ἐθελοντικὸ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ποῦ γλύτωσαν ἀπὸ δῶ καὶ ἐκεῖ ἀπὸ τὰ σφαγιασμένα χωριά καὶ ὅλοι τοὺς τώρα ἐτοιμάζονται γιὰ τὴ μεγάλη ἐκδίκηση· εἶναι ὁ μόνος ἄνθρωπος ποῦ θὰ μπορούσε κἀτι νὰ σοῦ μάθῃ γιὰ τὴν φρικιαστικὴν ἐκεῖνη τραγωδίαν ποῦ σὲ λίγες ὥρες πάνω ἀπὸ χίλια κορμιά κυλίστηκαν στὸ αἷμα τῆς πιὸ ἀγρίας ἀπὸ ὄσες ἔχει νὰ μᾶς δόσῃ ἡ ἱστορία σφαγῆς.

Ἡ λαμπαδηρορία εἶχε τελειώσῃ, οἱ πολῖτες καὶ οἱ στρατιῶτες διαλύθησαν καὶ μόνον ἡ ἀνθρώπινη τρικυμία τῶν ἐθελοντῶν ἀναμαλλιασμένη κινεῖταν ἀκόμη στὰ καλντερίμια τῆς Νικομηδείας φωνάζοντας καὶ τραγουδώντας τὴν ἐκδίκηση.

Πλησιάσαμε τὸ μελαψὸ νέο καὶ πιάσαμε γρήγορη καὶ θερμὴ γνωριμία. Μόλις ἀκούοταν ἡ φωνὴ του ἀπὸ τὸ βράχιασμα, τὰ μάτια του ὄμως καὶ οἱ χειρνομίαι του ἦταν τόσο μὰ τόσο ρητορικά.

Τὴν ἄλλην ἡμέρα σ' ἓνα καφενεδάκι ἀπόμερο τῆς Νικομηδείας ὁ Στάθης Λολοσίτης μᾶς ἔλεγε ἐτσι τὴν ἱστορία του, τὴν ἱστορία τῆς μαρτυρικῆς Νικαίας.

— Στις 25 τοῦ Μάη τοῦ 1920 ἦρθαν οἱ Τοῦρκοι ἀντάρτες καμμιά ἑξακοσαριά τὸν ἀριθμὸ καὶ ὁ Τουρκικὸς στρατὸς τοῦ Τζεμάλ με δύο κανόνια καὶ τρία μυδραλιοβόλα καὶ μᾶς ἐζήτησαν χρήματα. Ἀπὸ ἐμένα ἐζήτησαν ἑκατὸν ἐξήντα λίρες καὶ ἐγὼ γιὰ νὰ γλυτώσω τοὺς ἔδοσα διακόσιες τριάντα. Ὑστερα ἀπὸ ἓνα μῆνα μᾶς ἐζήτησαν ἄλλα ποσὰ οἱ κευαλικοὶ καὶ σ' αὐτὸ τὸ διάστημα μένανε στὴ Νικαία ἀρπάζοντας τίς γυναϊκές μας καὶ κλέβοντας ὅτι εἶχαμε.

— Στις 2 Αὐγούστου οἱ κεμαλινοὶ μάζεψαν ὅλους τοὺς ἄνδρες χριστιανοὺς ἑκατὸν ἐξήντα τὸν ἀριθμὸ καὶ τοὺς φρυλάκισαν.

Ἐγὼ ἤμουνα ἔμπορος στὴ Νικαία καὶ εἶχα μεγάλη περιουσία. Μὲ ἐζήτησαν ἀπὸ τοὺς πρώτους ἀλλὰ εἶχα πάρη τὰ βουνά. Πήρανε οἱ Τοῦρκοι τὸν ἀδελφὸ μου, καὶ ἡμέρα καὶ νύκτα οἱ χριστιανοὶ τίς Νικαίας εἶχαν σκοτάδι στὴ ψυχὴ των καὶ ἔλεγον :

— Τάχα θὰ ζήσωμε καὶ αὔριο !

Καὶ τὴν ἄλλην ἡμέρα τὸ πρωτὸ ἔλεγον :

— Ζῆ ἡ κεφολή μας.

Οἱ Τοῦρκοι ἔσφαξαν ἓνα μεγάλο λάκκο στὴ Νικαία γιὰ νὰ θάψουν τοὺς φυλακισμένους χριστιανοὺς, τοὺς ἐπῆραν ὄμως ὅλα τὰ χρήματά των καὶ τοὺς ἄφισαν.

Ὑστερα, ἀπὸ τίς ἔξη Αὐγούστου ἄρχισεν ἡ γενικὴ καταστροφή. Εἶχαν μαζευθῆ Τοῦρκοι χωρικοὶ ἀπὸ τίς Δεῦκες ἀπὸ τὸ Ἀϊνεγινὸλ ἀπὸ τὸ Καρζαμουσάλ, ἀπὸ τὴν Προῦσιν ἀκόμη, μπαίνανε στὰ σπίτια μας παίρνανε τὰ ὑπάρχοντά μας, διαφθείρανε μπροστὰ στὰ μάτια μας τίς γυναϊκές μας καὶ τὰ κορίτσια μας, ἔκαναν τὰ μεγαλύτερα ὄργια ἐμπρὸς μας με τραγούδια καὶ διασκέδαση. Τὴ νύκτα ἔσφαζαν τοὺς πειὸ ἐπισήμους τῆς Νικαίας καὶ ἐτσι χάθηκεν ὁ Εὐθύμιος Ἀμπαζῆ, ὁ Νικόλαος Χατζισάββας με τὸ παιδί του τὸν Παντελῆ καὶ ἄλλοι πολλοί.

Στις 9 Αὐγούστου ἔφυγαν οἱ Τοῦρκοι τοῦ Τζεμάλ γιὰτι ἔμαθαν πὼς οἱ Ἀγγλοὶ ἔφθασαν στὸ Μπαζεζίκ. Στις 18 ὄμως Αὐγούστου ξαναγύρισεν ὁ Τζεμάλ με τοὺς στρατιωτῆς του στὴ Νικαία καὶ ἄρχισε νὰ μαζεύη τὰ πιδὸ ὄμορφα κορίτσια γιὰ τὸ χαρέμι του. Ἐπῆγαν δεκαοχτὼ κορίτσια στὸ Τζεμάλ ἀλλὰ αὐτὸς τὰ ἔδιωχεν

ὄλα γιατί ἤθελε τὴν ὠμορφὴν τῆ Σοφία ποῦ ἦταν ραβωνιασμένη μ' ἓνα νέο χριστιανό.

Ἦταν τὸ πιὸ ὠραῖο κορίτσι τῆς πατρίδας μας. Τὴν Σοφία τὴν ἔφεραν στὸν Τζεμάλ οἱ ἴδιοι οἱ γονεῖς τῆς. Ἐγονάτισαν μπροστά του καὶ ὁ Τζεμάλ εἶπεν στὴν κόρη.

— Γιστι τόσο καιρὸ ποῦ σὲ ζητούσαμε δὲν ἦρθες ;

Καὶ οἱ γονεῖς ἀπάντησαν :

— Μᾶς συγχωρεῖτε ποῦ σᾶς τὴν ἐφέραμεν ἔτσι ἀργά, ἀλλὰ δὲν ξεύρει τὸ κορίτσι, εἶναι πολὺ μικρὸ, καὶ σᾶς τὴν ἐφέραμεν ἐμεῖς οἱ ἴδιοι.

Ἡ κόρη ἐζήτησε νὰ φιλήσῃ τὰ πόδια τοῦ Τζεμάλ, ἀλλὰ αὐτὸς δὲν θέλησε. Τὴν ἀφίσε ἑλευθέρῃ καὶ εἶπε.

— Πηγαίνετε, δὲν σᾶς πειράζω ἐγώ.. Οἱ χριστιανοὶ ἐπῆραν κά-
ποιο θάρρος ἀπὸ τὴ γενναιοφροσύνην αὐτῆ τοῦ Τζεμάλ, ἔμεναν ὁμοῦ πάντα συγκεντρωμένοι γιὰ συντροφιά. πέντε,δέκα, δεκαπέν-
τε οἰκογένειες μαζί σ' ἓνα σπίτι, μὲ τὰ φῶτα σβυστὰ τὸ βράδυ,
καὶ μὲ τὴν καρδιά σφιγμένη καὶ ψυχρά .. Τὸ βράδυ τῆς 14 Αὐ-
γούστου ἀκούσαμε νὰ πέφτουν ἀπὸ μακρὰ κανόνια, καὶ ἐνομι-
σαμε πῶς ἦταν ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ποῦ κατέβαινε νὰ μᾶς ἑλευ-
θερώσῃ. Ἐμείναμε ξάγρυπνοι περιμένοντας τὴν ἀπελευθέρωσὴ
μας ἢ τὴν σφαγή.

Κατὰ τὶς δύο τὰ μεσάνυχτα ἀκούσαμε νὰ χτυποῦν τὶς πόρ-
τες μας οἱ Τοῦρκοὶ νὰ τὶς σπάζουν καὶ νὰ φωνάζουν:

— Γιαούρ παραῶ.

Ἐπιαναν τοὺς ἄνδρες ἀπὸ τὸ λαιμὸ καὶ τὶς γυναῖκες ἀπὸ τὰ
μαλλιά καὶ τοὺς ἔβαζαν τὸ μαχαῖρι ἐμπρὸς στὸ στήθος.

Ἐὸ κόσμος ἔτρεμεν, ἔλαιε, ἔλεγε:

— Ἀμὰν ἀφίστε τὴν ζωὴ μας καὶ πάρτε ὅ,τι ἔχουμε.

Καὶ ἔρριχναν τὰ χρήματά των.

Τὰ μικρὰ παιδιὰκια ἔλεγαν :

— Μὴ μᾶς σφάζῃς ἐφέντη, μὴ μᾶς σφάζῃς.

Καὶ ἔβγαζαν καὶ τοὺς ἔδιναν τὰ ρουχαλίκια των. Οἱ Τοῦρ-
κοὶ ἐγδυναν τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἔπερναν τὰ ρούχά των καὶ τὰ
πράγματά των, καὶ ὕστερα τοὺς ἔδεσαν πολλοὺς πολλοὺς μαζε-
μένους.

Ἦσαν χιλιάδες Τοῦρκοὶ τῆς Νίκαιας καὶ ὅλης τῆς περιφερείας
τοῦ Καραμουσάλ, τῆς Λεύκας, τοῦ Ἀϊνεγκιόλ. Εἶχαν ἐρθῆ ἀκόμη
Τοῦρκοὶ ἀπὸ τῆ Σαπάτζα καὶ τὸ Ἀδᾶ Παζάρ γιὰ νὰ μᾶς κλέ-
ψουν, γιὰ νὰ μᾶς σφάζουν, γιὰ νὰ μᾶς ἀτιμάσουν τὶς γυναῖκές
μας. Ὁ Τζεμάλ καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ ὑπαξιωματικοὶ του ὠδη-
γοῦσαν ἐπὶ ἀρπαγῆ. Ὄταν ἐτελείωσε τὸ μάζεμα ἀπὸ τὰ σπίτια
ὅλου τοῦ κόσμου ἐχώρισαν τοὺς ἄνδρες δεμένους σὲ τμήματα, καὶ

οί γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ ἀκολουθοῦσαν ἀπὸ πίσω. Μᾶς εἶχαν βγάλη ἀπὸ τὰ ὑπόγεια καὶ ἀπὸ τὶς τρύπες, καὶ ἐφύλαγαν τὶς θύρες τοῦ φρουρίου ποῦ βρίσκεται μέσα κτισμένη ἡ Νίκαια γιὰ νὰ μὴν μπορέσῃ νὰ βγῆ καὶ νὰ γλυτώσῃ κανένας χριστιανός. Εἰς τὸ μεταξὺ εἶχαν βάλῃ πολλοὺς ἄνδρες καὶ γυναῖκες μέσα στὴν μεγάλη μας μαρμαρένια ἐκκλησία, τὴν Παναγία ποῦ ἔγινεν ἡ πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος καὶ τοὺς ἔσφαζαν λιανίζοντάς τους.

Θρηῆνος καὶ ὀδυρμὸς μεγάλος ἀκούοταν καὶ ὁ κόσμος μὲ πλεγμένα τὰ χέρια ἐφώναζε : Παναγία μου, Παναγία μου, δὲν βλέπεις !

Ὁ Τζεμὸλ διάταξεν ὕστερα τὸ δικό μας τιῆμα νὰ τὸ πᾶνε πρὸς τὴν Πύλῃ τῆς Λεῦκας, πρὸς τὴν Λεῦκα Καπουσοῦ, ἐνῶ τὰ ἄλλα τμήματα τῶν ἀνδρῶν τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδιῶν τὰ ἐπήγαιναν στὴ μιὰ καὶ στὴν ἄλλη διεύθυνση.

Στὸ δρόμο οἱ Τοῦρκοι ποῦ μᾶς ἠνώδευαν ἄρχιζαν νὰ μᾶς παίρνονν καὶ τὰ τελευταῖα ροῦχα ποῦ μᾶς εἶχαν ἀφίση, ἐνῶ στὸν ἴδιο καιρὸ μᾶς καθησύχαζαν καὶ μᾶς ἔλεγαν ὅτι θὰ μᾶς ἐδίωξαν ἐξορία.

Καὶ ἐμεῖς τοὺς ἐλέγαμε :

— Ἀφοῦ θὰ μᾶς ἐξορίσετε γιὰτὶ μᾶς βγάξετε ὅλα μας τὰ ροῦχα ;

— Δὲν πειράζει. ἔλεγαν ἐκεῖνοι, θὰ σᾶς δώσωμεν ἄλλα.

— Ἐνῶ μᾶς ἔβγαζαν ἐξω ἀπὸ τὴ Λεῦκα Καπουσοῦ, ἕνας ἀπὸ ἐμᾶς, ὁ Τζοβάνης, ἐζήτησε νὰ πῆ νερὸ ἀπὸ τὴν βρύση ποῦ ἐπερνούσαμε. ἀλλὰ οἱ Τοῦρκοι δὲν τὸν ἄφισαν.

— Τώρα σὲ λίγο θὰ πῆς τοῦ εἶπαν.

Στὸν δρόμο ἤρθε κοντά μου ἡ γυναῖκά μου, ποῦ ὡς γυναῖκα ἦταν λυμένη, καὶ ἐγὼ τῆς εἶπα :

— Ἄν σφαχτοῦμε οἱ ἄνδρες θὰ ζῆς καὶ θὰ μαρτυρῆς τὸ τί μᾶς ἔκαναν οἱ Τοῦρκοι.

Καὶ ἡ γυναῖκα μου μοῦ εἶπε :

Ἄνχι, ὄχι, Στάθη, καλλίτερα νὰ μὲ σφάζουνε ἐμένα.

Ἐφιληθήκαμε καὶ ἐσυγχωρεθήκαμε.

Ὁ κόσμος ἔκλαιε καὶ ἐφώναζε :

— Ἄμὴν ἀμὴν τί σᾶς ἔκαναμε ποῦ καθόμαστε τόσα χρόνια μαζὶ.

Καὶ οἱ Τοῦρκοι ὅλο μᾶς ἐπαρηγοροῦσαν καὶ μᾶς ἔλεγαν.

— Ἐννοια σας δὲν θὰ σᾶς κόψωμε, μόνον ἐξορία θὰ σᾶς κάνωμε.

Ἐνῶ ἐξακολουθοῦσαμε νὰ πηγαίνωμε ἀκούσαμε τοὺς πυροβολισμοὺς ἀπὸ τὴν πόλη.

Είχεν ἀρχίση φαίνεται ἡ μεγάλη σφαγή καὶ ἐσκότωναν τοὺς χριστιανοὺς μὲ τὸ τουφέκι. Τέσσαρις πέντε ἀπὸ τοὺς Τούρκους ποῦ μᾶς συγόδευαν ἔμειναν ὀπίσω καὶ ἐτσακώνονταν γιὰ τὰ χρήματα ποῦ μᾶς εἶχαν ἀρπάξη. Οἱ ἄλλοι Τούρκοι ἐτραβοῦσαν ἐμπρὸς καὶ πλάγια, καὶ πέντε ἄνδρες ἀπὸ ἐμᾶς ἐκόψαμε τὸ σχοινὶ ποῦ εἴμεθα δεμένοι μὲ τὰ δόντια μας καὶ ἐφύγαμε. Οἱ Τούρκοι ὄμως ἐπερόφθασαν καὶ ἐσκότωσαν τοὺς συντρόφους μου. Ἐγὼ εἶρεχα παλὺ γλήγορα καὶ οἱ σφαῖρες ἐσφύριζαν στ' αὐτιά μου. Ἐνόμιζα πῶς θὰ ἐγλύτωνα ἐξω στ' ἀμπέλια, ἀλλὰ αὐτὰ ἦσαν ζωσμένα ἀπὸ τοὺς κεμολικούς.

Ἔπεσα κάτω καὶ ἐκρύφτηκα σ' ἓνα θάμνο. Τὸ χῶμα ἦταν μαλακὸ καὶ ἀρχισα νὰ σκάβω μὲ τὰ χέριμα μου καὶ νὰ ριχνω τὸ χῶμα πάνω στὸ σῶμά μου καὶ στὸ κεφάλι μου γιὰ νὰ μὴ φαίνωμαι. Δέκα πέντε βήματα μακρὰ μου ἐμάζεψαν σὲ λίγο τὸν κόσμον καὶ τὸν ἐσφαζαν.

Ἐξημέρωνεν ἡ 15 Αὐγούστου, ἡμέρα Σάββατο καὶ ἑορτὴ τῆς Παναγίας. Ἡ Παναγία μας τῆς Νικαίας αὐτὴ τὴν χρονίαν ἔκανε τὴν τελευταία τῆς λειτουργία. Ἐλειτούργησε μὲ τὸ ἑλληνικὸν αἶμα.

Κάτω ἀπὸ τὸ θάμνον μαζεμένος ἐβλεπα τὴ μεγάλη σφαγὴ ποῦ ἀρχισε πιά νὰ γίνεται μέσα στὸ ὄχρὸ φέγγος τῆς αὐγῆς. Τοὺς ἄνδρες τοὺς ἐσφαζαν μὲ μεγάλες μαχαίρες, τοὺς ἐπελεκοῦσαν καὶ τὶς γυναῖκες ἀπὸ ἐξ χρονῶν κοριτσάκια ἕως τὶς γριεὶς τὶς ἀτίμαζαν καὶ τὶς ἐσφαζαν. Εἶχαν ἔρθῃ πολλοὶ πεζοὶ καὶ γαββαλοεῖοι, ἔκαναν μιὰ ζώνη καὶ μέσα στὴν ζώνην αὐτὴν ἐγίνονταν τὸ μακαλιό. Ἐβόλα πολὺ χῶμα στὰ αὐτιά μου γιὰ νὰ μὴν ἀκούω, ἀλλὰ ἡ βοὴ ποῦ ἐσηκώονταν ἀπὸ τὶς φωνὲς καὶ τὸ κλάμα ἦταν τόσο μεγάλῃ, ὥστε τὴν ἄκουε καὶ ὁ οὐρανός. Ἔως τὸ μεσημέρι ἀτίμαζαν καὶ ἐσφαζαν καὶ ἔκαναν τὰ κρέατα μικρὰ μικρὰ κομματάκια καὶ ὕστερα ἔφεραν τὰ κάρρα καὶ ἐμάζεψαν τὶς σίριες. Ἀπὸ τὴν ἰδική μου οἰκαγένεια ἐσφαζαν τὴν γυναῖκά μου Ὀλγα, τὴν μητέρα μου Σοφία, τὸν ἀδελφόν μου Κῶστα, τὸ παιδί μου Σοφία. Ἄλλους δὲν εἶχα.

Ἔως τὸ ἀπόγευμα ἀκοίονταν ἀκόμα οἱ πυροβολισμοὶ καὶ ὕστερα σιγὰ-σιγὰ ἐγίνε μιὰ σιωπὴ μεγάλῃ σὸν θάνατος. Ἐμεινα στὸ θάμνον μου ὅλα τὸ ἀπόγευμα καὶ τὴν νύχτα ἐβγῆκα ἀπὸ κάτω. Ἦταν μεσάνυχτα. Τὰ τσακάλια ἐφώναζαν καὶ οἱ σκύλλοι οὐρλοῖαν. Ἐκανα τὴν προσευχή μου καὶ εἶπα νὰ πιάσω τὰ βουνὰ νὰ σωθῶ. Τὰ παπούτσια μου μοῦ τὰ εἶχαν πάρῃ οἱ στρατιῶτες τοῦ Τζεμάλ καὶ ἤμουν ἐνπόλητος. Δὲν κατελόμβαινα ὅμως διόλου τὰ ἀγκάθια καὶ τὶς πέτρες, καὶ ἐσκεπτόμουν μόνον βουνὸ νὰ πιάσω καὶ τίποτε ἄλλο. Κύτταξα νὰ ἰδῶ τοῦ Χαζιτῆ Ὀσμαν

τὰ ἑλληνικὰ χωριά καὶ εἶδα ἓνα χωριὸν στὸ βουνό, τὸ Ἑλ-Μανλί ὅπου καθόνταν Γεωργιανοί. Ἐπῆγα σ' ἓνα γνωστό μου γεωργιανὸ σπῆτι, εἰς τοῦ Ἀγᾶ Καρὰ Μεῖρ. Μὲ ἐδέχτηκεν ὁ Γεωργιανὸς μὲ ἀγάπη καὶ μοῦ εἶπε :

— Σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση θὰ σ' ἔβλεπα, κύριε Εὐστάθιε !

— Ἀμὰν τὴ ζωὴ μου γλύτωσε, τοῦ εἶπα καὶ ἔτι θέλεις ὑπὸ ἐμένα. Τώρα εἶμαι μόνος δλομόναχος στὸν κόσμον.

Μὲ ἔβαλε στὴν κάμαρά του καὶ μοῦ ἔδωσε νὰ φάω. Μοῦ εἶπεν ὅτι μόνο δύο ἡμέρες θὰ μπορούσε νὰ με κρύψη εἰς τὸ σπῆτι του, γιατί εἶχε μεγάλο φόβον πῶς θὰ τὸν ἀνακάλυπαν.

Τὴν τρίτην νύκτα δύο ἄνθρωποι του κι' αὐτὸς ὀπλισμένοι ἐτραβήξαμε γιὰ τὴν Νικομήδεια ἀπὸ βουνὸ σὲ βουνό. Μὲ εἶχαν ντύσει μὲ τὰ δικά των ροῦχα καὶ μοῦ ἔβαλαν τσαρούχια εἰς τὰ πόδια. Μὲ ἄφισαν ἔξω ἀπὸ τὸ Χαμητιὲ ποῦ τὸ κατεῖχαν οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ἀγγλοὶ καὶ μὲ ἄφισαν ἐκεῖ. Συναντήσα τους Ἕλληνες στρατιῶτες, μὲ ἀγκαλιάσατε μὲ φιλήσατε, τοὺς ἔφερα τὸ μήνυμα τῆς σφαγῆς τῆς Νικαίαις καὶ τὴν ἄλλην ἡμέραν ἔλαβα μαζί των μέρος στὴν μάχην.

Καὶ σήμερον ποῦ ζεῦρον ὅτι ἀπὸ τοὺς χίλιους χριστιανούς τῆς Νικαίαις δὲν ἐγλύτωσε κανένας ἄλλους ἐκτὸς ἀπὸ ἐμένα, κάνω τὸν ἀντάρτην γιὰ νὰ πάρω τὸ αἷμα τῶν δικῶν μου, ὅσο μπορέσω περισσότερον αἷμα, πίσω, γιὰ νὰ ἐκδικηθῶ.

ΚΑΡΑ ΤΕΠΕ

Διόμισιν ὥρες νότια ἀπὸ τῆ Νικομήδεια βρίσκοταν ὡς τις 25 Μαρτίου τοῦ 1921 τὸ Καρὰ Τεπέ, χωριὸ πλούσιο καὶ προοδευμένο μὲ τὰ διακόσια του σπίτια ὅλα ἑλληνικά, μὲ τὴν ὀλοκάθαρη ἀτμόσφαιρά του καὶ μὲ τις περίφημες κερασιές του ποῦ κάθε μιὰ κατέβαζεν ἑπτακόσιες καὶ χίλιες ὀκάδες κεράσια. Στις 15 τοῦ Μάη τοῦ 1920, ἦρθε γιὰ πρώτη φορά στὸ χωριὸ ἀπόσπασμα Τούρκων ἀνταρτῶν μὲ ἀρχηγούς τὸν Χαβούζ Μαράν, Μπαϊρακτάρ Τσαούς καὶ Ντεμιρ βέη καὶ ἐλήστυσαν τὰ χωριά.

Ἐζήτησαν ἀπὸ τὸ μουχτάρη τοῦ χωριοῦ Γιώργη Κωνσταντόγλου χρήματα καὶ ὄπλα καὶ ὕστερα τοῦ ἔλυσαν ἐξήντα ξυλιές στὰ πόδια. Ὑστερα ἔπιασαν τὸν πρόκριτο τοῦ χωριοῦ Ἀνέστη Σταματιάδη καὶ τοῦ ἔδωσαν διακόσιες ξυλιές στὰ πόδια.

Τὸ χωριὸ ἔμαζεψε 1.800 λίρες τις ἔδωσε στοὺς Τούρκους καὶ οἱ κάτοικοι ἔφυγαν ἀμέσως καὶ κατέβηκαν στὴ Νικομήδεια ποῦ τὴν κατεῖχεν ὁ ἑλληνικὸς στρατός. Ὑστερα ὅταν στις 10 Σεπτεμβρίου τοῦ 1920 ἦλθεν ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς στὸ Καρὰ Τεπέ διώχοντας τοὺς Τούρκους ἦρθε πάλιν ὁ κόσμος στὴν ἐλευθερωμένη πατρίδα του.

Στις 25 Μαρτίου τοῦ 1921 ἀνήμερα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἐνφραζόμενοι οἱ ἄνθρωποι στὴν ἐκκλησιὰ τοῦ Ἀη Δημήτρη λειτουργοῦσαν τὴ μεγάλην ἡμέρα καὶ οἱ δυὸ παπάδες τοῦ Καρὰ Τεπέ ὁ παπᾶ Μιχάλης καὶ ὁ παπᾶ Ἐλευθέριος ἐψαλλαν τὸ Ἐξαποστολάριο πολλὰ μικρὰ παιδιὰ χύθησαν λαχανιασμένα στὴν ἐκκλησιὰ μὲ φωνές:

— Φεύγετε, φεύγετε καὶ πλάκωσιν οἱ Τούρκοι.

Τὴν ἴδια στιγμὴ ἄρχισαν ν' ἀκούωνται οἱ χτύποι τῶν ὄπλων τοῦ ἑλληνικοῦ φυλακίου ποῦ ὑποδέχονταν τοὺς Τούρκους.

Μιά βοή καὶ ἕνας ἀλαλαγμὸς τρόμου σηκώθηκε πάνω ἀπὸ τὴν ἐκκλησιὰ, καὶ ὁ κόσμος ξεχύθηκεν ἔξω καὶ σκόρπισε νὰ φύγη νὰ σωθῆ, ἐνφ πάνω στὸ φυλάκιο οἱ ὀλίγοι ἄνδρες τοῦ τακτικοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ κάμποσοι νέοι ἐθελοντῆς τοῦ χωριοῦ ἀπελπισμένοι ἀγωνίζονταν νὰ κρατήσουν τὴν γραμμὴ ποῦ τὴν χτυποῦσε μὲ αἰφνιδιαστικὴ ἐπίθεση πενήντα φορές πιὸ δυνατὸς

ἐχθρός. Οἱ στρατιῶτες καὶ τὰ λίγα παλληκάρια τοῦ Καρὰ-Τεπέ ἐπεφταν θερισμένοι ἀπὸ τὶς Τουρκικὲς σφαῖρες, ἀλλὰ ὅσοι ἔμειναν ἐκρατοῦσαν μὲ λύσσα τὴν ἄμυνα γιὰ νὰ προλάβουν οἱ κάτοικοι καὶ νὰ ἀδειάσουν τὸ χωριό, καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐφευγαν ἀπὸ τὴν ἐκκλησιά καὶ ἀπὸ τὰ σπίτια τῶν χωρῆς νὰ προλαβαίνουν νὰ πάρουν τίποτα μαζί τῶν, ἐφευγαν κρατῶντας μόνο τὴ ψυχὴν ἐντὸς τῶν δόντων τῶν.

Ἐξῶ ἀπὸ τὴν ἐκκλησιά ὁ παπᾶ Ἐλευθέριος ὠδηγοῦσε τὸν κόσμον ἐντὸς τῆς φυγῆς καὶ μέσα ἐντὸς τῆς ἐκκλησιάς ὁ παπᾶ Μιχαὴλ ἔμεινε νὰ μαζέψῃ τὰ ἱερά σκεύη καὶ τὰ ἄμφια νὰ μὴ τὰ βεβηλώσουν οἱ Τούρκοι. Μία τουρκικὴ σφαῖρα ἐχτύπησε τὸν Παπᾶ ἐντὸς τοῦ χέρι, ἀλλὰ αὐτὸς ἔμεινε ἐντὸς τῆς ἐκκλησιάς ὡς νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ ἅγια καὶ τὰ ἱερά. Οἱ ὀπλισμένοι Τούρκοι εἶχαν γεμίσει τοὺς λόφους καὶ τὶς ρευματιῆς, εἶχαν μαυρίσῃ τὸν τόπον ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν, καὶ ἀπὸ πίσω γυναῖκες Τουρκάλες καὶ παιδιὰ Τούρκων μὲ φωνὲς καὶ οὐρλιάσματα παρακινοῦσαν καὶ βοηθοῦσαν ἐντὸς τῆς ἐπιδρομῆς.

Ἦσαν Τούρκοι χωρικοὶ τῶν γύρω χωριῶν, Ἀκ-Πονάρο, Τεπεντζίκ, Σερίντερε, Καζάνταρε, Ἀκσίρ, Κλικοντοῦ, Σαπάντζα, ἄγριοι, ὀπλισμένοι, διψασμένοι γιὰ αἷμα καὶ γιὰ ἀρπαγὴ. Σὰν χεῖμαρρος καὶ σὰν μεγάλο κύμα κατέβαιναν καὶ πλυμνύριζαν τὰ πρῶτα σπίτια τοῦ χωριοῦ, ἐνῶ οἱ Χριστιανοὶ ἐφευγαν παρατῶντας ἄλλος τὸ παιδί του, ἄλλος τὴ γρηά του μάννα, ἄλλος τὰ μωρὰ ἀδέλφια του, καὶ ὅλοι τὰ προμμάτια τῶν καὶ τὰ ρουχὰ τῶν...

Ἡ ἀφήγησις ποῦ μοῦ ἔδωσε ἐντὸς τῆς Νικομήδειας, ὁ Δημήτριος Γιαβρίδης, ἀπὸ τὸ Καρὰ-Τεπέ, μπορεῖ νὰ δώσῃ ἐδῶ κάποια παραστατικὴ ἰδέα τῆς Τουρκικῆς αὐτῆς ἐπιδρομῆς καὶ τῆς καταστροφῆς.

— Εἶχα ἀφίσῃ τὸ φυλάκιο ὅπου ἐφύλαγα ἐθελοντῆς, ἀρχίζει ὁ Γιαβρίδης καὶ εἶχα τραβήξῃ ἐντὸς τῆς ρευματιῆς νὰ κόψω ξύλα. Ἦταν ἀκόμη πολὺ πρῶν, ὅταν ξαφνικὰ ἄκουσα τὰ ὄπλα νὰ χτυποῦν ἀπὸ ὅλες τῆς μεριῆς. Οἱ σφαῖρες σφύριζαν τριγύρω μου, καὶ κατὰ λαβὰ πῶς ἦταν ἀδύνατον νὰ γυρίσω ἐντὸς τοῦ φυλάκιου. Ἦναι ἀφίσῃ τὸ ὄπλον μου Ἐπερίμενα νὰ πάψῃ τὸ τουφέκι, μὰ αὐτὸ ὅλο καὶ δυνάμωνε. Οἱ σφαῖρες ἐσχίζαν τὰ φύλλα καὶ ἐσπαζαν τὰ κλαδιά ὀλόγυρᾶ μου. Ἐξαφνα ἄκουσα δίπλα μου μιὰ Τουρκικὴ φωνή.

— Ἀχμέτ εροντιλοῦ—Ὁ Ἀχμέτης χτυπήθηκα.

Μιὰ φωνὴ ῥώτησε.

— Ἀπὸ ποῦ ἦρθαν οἱ πυροβολισμοί;

— Ἀπ' αὐτὴν ἐδῶ τὴ χαράδρα.

Οἱ Τούρκοι ῥίχτηκαν ἐντὸς τῆς χαράδρας καὶ ἐγὼ μόλις πρόλαβα

νά πέσω σ' ἕνα λάκκο καὶ νὰ ρίξω καίτι φύλλα ἀπὸ πάνω μου. Καθὼς ἔτρεχαν οἱ Τούρκοι ἕνας ἀπ' αὐτοὺς πάτησε στὴν πλάτη μου καὶ τινάχτηκε μακριά. Μὲ εὗραν κρυμμένο καὶ μὲ ἔπιασαν ἕνας ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἤθελε νὰ μὲ σκοτώσῃ στὸν τόπο μὰ ἕνας ἄλλος ἐφώναξε.

— Ἄστον τὸ ρουφιάνο νὰ τοῦ κόψωμε μύτες κ' αὐτιά μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους.

Εἶχαν πιασθῆ τὰ πόδια μου ἀπὸ τὸ φόβο. Οἱ Τούρκοι ἦσαν οὐκὼ καὶ μὲ χτυποῦσαν μὲ τὰ ὄπλα των στο κεφάλι καὶ στὴ ράχη. Ἐνῶ μὲ ὠδηγοῦσαν οἱ ἑπτὰ Τούρκοι τραβοῦσαν ἔμπρὸς καὶ ὁ ἄλλος ἐπῆγαινε κοντά μου. Ὑστερα ὁ Τούρκος ποῦ ἦταν κοντὰ μου τράβηξε ἔμπρὸς νὰ ἀνάψῃ τὸ τσιγάρο του ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ ἐγὼ σκέφτηκα πῶς καλλίτερα ἦταν νὰ μὲ σκοτώσουν μὲ τὶς σφαῖρες παρὰ νὰ μὲ πεθάνουν μὲ μαρτύρια.

Τὰ πόδια μου σὰν νὰ λύθησαν τὴν ἴδια στιγμή ἀπὸ τὸ μούδιασμα καὶ ρίχτηκα στὴ χαράδρα. Οἱ Τούρκοι ἄρχισαν νὰ μοῦ ρίχνουν ἀπὸ πίσω καὶ οἱ σφαῖρες ἐβόιζαν σὰν μελίσσια στ' αὐτιά μου. Ἐφθάσα στὴν κορυφὴ τοῦ λόφου καὶ ἀπὸ κεῖ ρίχτηκα κάτω κατακυλῶντας. Ἦταν ἕνας κατήφορος ὡς ἑκατὸ μέτρα καὶ διαρκῶς κατακυλοῦσα χωρὶς νὰ μπορῶ νὰ σταματήσω. Ὑστερα βρέθηκα σ' ἕνα χανδῆκ ποῦ τὸ σκέπαζαν κλαδιὰ καὶ τὸ χωριὸ ἦταν καμμιὰ ἑβδομηενταριὰ μέτρα κάτω ἀπὸ τὰ μάτια μου. Ἄκουσα τὶς φωνὲς τῶν Τούρκων ποῦ εἶχαν πλημμυρίσῃ τὸ χωριό.

— Γιουριὺν, γκιαβουρλὰρ κατσόρ.— Τρέξετε καὶ φύγατε οἱ ἄπιστοι.

Τὸ χωριὸ ὅλο ἐγέμιζεν ἀπὸ Τούρκους ἄνδρες γυναῖκες καὶ παιδιά. Ἄλλοι Τούρκοι ἦταν ὀπλισμένοι καὶ ἄλλοι ἔσερναν μουλάρια καὶ ἄλογα γιὰ νὰ τὰ φορτώσουν.

Ἐβλεπα καλὰ τοὺς Τούρκους νὰ μπαίνουν στὰ σπίτια καὶ νὰ βγαίνουν φορτωμένοι πράγματα. Καὶ τὰ οὔτια καὶ τὰ ταμπούρα καὶ οἱ φουσαρμόνικες ἔπαιζαν ἀμανέδες καὶ συνόδευαν τὴν ἀρμαγή.

Κάτω ἡ ρηματιὰ ποῦ φέρνει στὸ Φάκτορ ἦταν γεμάτη ἀπὸ τὰ γυναικοπαῖδα τοῦ Καρατελέ ποῦ ἔτρεχαν γιὰ νὰ σωθοῦν. Οἱ Τούρκοι πυροβολοῦσαν χωρὶς ὄμω; νὰ τολμοῦν νὰ προχωρήσουν γιατί κατὰ τὸ Φάκτορ ἦταν πολὺς ἑλληνικὸς στρατός.

Μέσα στὸ χωριὸ οἱ Τούρκοι ἔμοιαζαν σὰν δαίμονες ποῦ πηδοῦν καὶ τρέχουν παντοῦ γιὰ νὰ μολύνουν κ' ἵ νὰ καταστρέψουν.

Ἄνδρες γυναῖκες παιδιά ἔσπαζαν τὶς πόρτες καὶ τὰ παράθυρα καὶ ἐφώναζαν:

— Γιαβουλαρίν, μαρλαρίν γκίκν γασάμετιν σταυροζοῦν γκίκν. Τινί τιανινί κεταπνί σικείμ.— Τῶν γκισοῦρηδων τὸ πρᾶμα ρημᾶξτε. Ρίχτε τὸ σταυρό, τὴν πίστη τους, τὸ νόμο τους τὸ εὐαγγέλιό τους...

Ἔνας σωρὸς ἀπὸ τοὺς Τούρκους εἶχε μῆ στὴν ἐκκλησιά, καὶ ἄλλοι χτυποῦσαν μὲ τίς σφαιρες τὴν καμπάνα χωρὶς ὁμῶς νὰ μποροῦν νὰ τὴν τρουπήσουν.

Ἔστερα εἶδα τὴν ἐκκλησιά νὰ ἀνασηκῶνεται σὰν ἀπὸ σεισμό, νὰ βυθίζεται ἕστερα, νὰ σχίζεται σιὰ δύο καὶ νὰ σωριάζεται κάτω ἐνῶ τὴν ἴδια στιγμή ἔβγαιεν ἀπὸ ἐκεῖ ἕνας μέγας κρότος φλόγες καὶ μαῦρος καπνός.

Οἱ Τούρκοι τίς εἶχαν ρίξη βόμβες καὶ τὴν εἰτίναξαν στὸν ἄερα.

Μέσα στὸ χωριὸ οἱ Τούρκοι ἐμάνιζαν ὅπως μαυρίζουν τὰ ἀγελάδια ὅταν τὰ πηγαίνουν σὲ μεγάλο κοπάδι νὰ τὰ ποτίσουν καὶ ἐφαίνονταν νὰ φορτώνουν τὰ πράγματά μας μὲ μεγάλη βία στὰ ζῶά των, γιατί, καθὼς καταλάβαινα, φοβόνταν ἐπίθεση τοῦ στρατοῦ μας ἀπὸ τὸ Φάκτορ.

Ἀπὸ τὰ σπίτια αὐτῶν ἐξεγύμνωναν ἔβγαιναν φλόγες καὶ καπνὸς γιατί οἱ Τούρκοι τὴν ἴδια στιγμή τοὺς ἔβαζαν φωτιά.

Ἔστερα ἄκουσα ἕνα κήρυκα νὰ φωνάζη:

— Τοπλάσιν τοπλάσιν γκιλεζελίμ μεργιλερί.— Στ' ἄλογα στ' ἄλογα νὰ τὰ φορτώσωμε.

Καὶ ἄρχισαν νὰ φεύγουν μὲ τὰ φορτωμένα ζῶά των τραγουδώντας καὶ φωνάζοντας.

Ἀπὸ τοῦ χωριοῦ μας τὴν ἴδιαν ὥραν εἶχαν πιάσει ὅλα φωτιά γιατί οἱ Τούρκοι δὲν εἶχαν προλάβη νὰ τὰ κάψουν ὅλα, τὰ σπίτια ὁμῶς ποῦ ἐκαίονταν ἐγέμιζαν τὸν ἄερα μὲ κρότους καὶ τριγμούς.

Ὅταν εἶδα πῶς εἶχαν πιάσει τὴν φύγη οἱ Τούρκοι σηκώθηκα ἀπὸ τὸ χανδάκι μου καὶ ἄρχισα νὰ καταβαίνω ἀπὸ τὸ χωριὸ γιὰ νὰ φύγω καὶ νὰ φθάσω στὸ Φάκτορ. Περνώντας ἀπὸ τοὺς δρόμους τοῦ χωριοῦ εἶδα τὸ κεφάλι τοῦ νέου τοῦ Χριστοῦ τοῦ Καρῦδη, καρφωμένο καὶ στημένο σ' ἕνα παλοῦκι, καὶ πάρα πέρα εἶδα νὰ κρέμονται κατὰ πόδια ἀπὸ ἕνα παράθυρο, ἐνῶ κάτω στὸ δρόμο ἦταν τὸ κεφάλι τοῦ Σταύρου τοῦ Μπουρίδη.

Ἀκόμη εἶδα σκοτωμένο τὸν Παντέλο Σαρβιδάνη μὲ περασμένα τὰ δόντια του ἀρμαθιά στὸ λαιμό του, καὶ τὴ Βαρβάρη Ἐβρένογλου, γιὰ ὀγδόντα πέντε χρονῶν, ποῦ ἀνάσινεν ἀκόμη σταυρωμένη καὶ καρφωμένη ἔξω στὴν πόρτα σοῦ πλιτιοῦ της, καὶ μὲ τὰ μάτια της χυμένα ἔξω...

Καθὼς κατέβαινα ρευματιὰ ρευματιὰ γιὰ νὰ φθῆσω στὸ Φάκτορον ἄκουσα κλάματα καὶ εἶδα πεταγμένο τὸ μορὸ μου σὲ κάτι κλαδιά. Τὸ ἐσήκωσα καὶ τὸ ἔφερα στὸ Φάκτορον ὅπου ἔβρα ὀλοτὸν ἄλλον κόσμον καὶ τὴν γυναῖκά μου, καὶ ἔμαθα ἀπὸ τὴν ἴδια πῶς τὸ ἐπέταξε γιὰ τὴν σὸσση τὰ ἄλλα τὰ δύο τὰ πιὸ μεγάλα μας παιδιά. Καὶ πολλὲς ὅμως ἄλλες μητέρες ἐπέταξαν παιδιά των στὸ ξρόμο, καὶ τὰ ἐμάζωψεν ὕστερα ὁ ἑλληνικὸς στρατός.

ΦΟΥΝΤΟΥΚΛΙΑ

Ὁ Χρῆστος Κολαντζῆς ἄρχισεν ἔτσι τὴ διήγησή του γιὰ τὴν καταστροφὴ τῆς πατρίδας του, τῶν Φουντουκλιῶν:

— Ἀπὸ τὰ πεντακόσια σπίτια μας στὰ Φουντουκλιὰ κανένα τώρα δὲν μένει ὁλόρθο καὶ ἀπὸ τις διόμισιν χιλιάδες χριστιανικὲς ψυχές, δὲν μένουσιν τώρα οὔτε οἱ μισὲς ἐδῶ κάτω.

Στὶς εἴκοσι Ἰουνίου τοῦ 1920 διακόσιοι κεμαλικὸι στρατιῶτες μὲ ἀρχηγὸ τὸν Χατζῆ μπη ἦρθαν στὰ Φουντουκλιὰ γιὰ νὰ μᾶς φυλάξουν τάχα ἀπὸ τοὺς ἄλλους Τούρκους καὶ τὴν ἄλλην ἡμέρα μᾶς ἐπῆραν τρεῖς χιλιάδες λίρες, τρεῖς ἑκατάδες πρόβατα, πεντακόσια μεγάλα ζῶα καὶ ἕξ ἁμάξια κουκούλια. Ἐνομιζαμε πῶς θὰ σωθοῦμε μὲ τὰ λύτρα αὐτά, ἀλλὰ τὴν ἄλλην ἡμέρα πάλιν ὁ Χατζῆ μπη μᾶς ἐπῆρε τριάντα ὡς σαράντα χιλιάδες λίρες, ὅλα τὰ ζῶα καὶ μᾶς ἔδεσε καὶ τὸ χωριό.

Ὁ κόσμος ἄρχισε νὰ φεύγῃ ἀπὸ τις χαράδρες καὶ τις ρευματιὲς στὰ βουνὰ καὶ τὸ πρωὶ τῆς 23 Ἰουνίου πῆρα καὶ ἐγὼ τὴ γυναῖκα μου καὶ τὰ παιδιὰ μου καὶ κύτταξα νὰ ξεπεράσω ἀπὸ τὴν ζώνη τῶν κεμαλικῶν.

Οἱ Τούρκοι ὅμως μᾶς ἐπῆραν εἶδηση, μᾶς ἔπιασαν, μοῦ ἐπῆραν ὅτι χρήματα εἶχα ἐπάνω μου, τὰ ρούχα μου, τὰ παπούτσια μου, τὰ ρούχα τῆς γυναίκας μου καὶ τῶν παιδιῶν μου, καὶ μᾶς κατέβασαν στὸ χωριό. Εἶχαν μαζέψῃ τὸν κόσμο καὶ ἄρχιζαν νὰ τὸν χωρίζουν καὶ νὰ βάζουν τοὺς ἄνδρες ἀπὸ δεκαπέντε χρόνων καὶ ἀπάνω στὴν ἐκκλησία.

Βρέθησαν ἔτσι καμμιά τριακοσαριὰ ἄνδρες στὴν ἐκκλησιὰ καὶ ἄλλα τόσα καὶ πῶς πολλὰ γυναικί' παιδα κλείστηκαν στὸ Σχολεῖο, ἐνῶ τὰ ἀποσπάσματα ποῦ εἶχε στείλῃ ὁ Χατζῆμπη; ὅλο καὶ κατέβαζαν ἀπὸ τὰ χωράφια καὶ τὰ βουνὰ ἄνδρες καὶ γυναικόπαιδα. Μέσα στὴν ἐκκλησιὰ ἦταν μεγάλος θρῆνος καὶ κλαμὸς καὶ οἱ Τούρκοι μᾶς ἐφώναζαν:

— Τί κλαῖτε μωρὲ γουρούνια καὶ τί παρακαλᾶτε τὸ σταυρό; Ὁ Θεὸς σας, καὶ ἡ Παναγία σας καὶ ὁ σταυρὸς σας εἴμαστε μεῖς. Ἄς ἔρθῃ ὁ Χριστὸς σας καὶ ἃς κατεβῆ ἡ Παναγία σας νὰ σᾶς σώσουν.

Ἐμεῖς παρακαλοῦσαμε καὶ λέγαμε.

— Τί κακὸ σᾶς κάναμε καὶ θὰ μᾶς σφάζετε; Τί μᾶς ζητήσα-

τε και δέν σās έδóσαμε ; Τί μās είπατε και δέν σās άκούσαμε !

Οί Τουρκοί μās έβγαλαν ύστερα από την εκκλησιά και μās έφεραν στην αίλη αλλά ένας Τουρκός ύπαξιωματικός που τον έφώναζαν Μπαϊράμ Τσαού ; ήρθε με τό άλογο και άρχισε νά φωνάζη :

— Τί τους βγάλατε έξω τους γκiausού ; Μέσα μέσα πάλι.

Μās έβαλαν πάλι μέσα στην εκκλησιά. Μās έπληραν τά ρούχα μās, μās άφισαν ξυπόλους με τό σάβρακο και με τό πουκάμισο, και μās έπληγαν σέ μιá γραμμή στό Σχολείο. Τήν πρώτη νύχτα μέσα στό Σχολείο οί Τουρκοί είναι διαλέξη τις πιο όμορφες και πιο νέες γυναίκες και τις άτιμάζαν μπροστά στις μητέρες των. Έδιάλεγαν τις γυναίκες από δέκα χρονών και άπάνω, και έβάζαν τά μικρά παιδιά νά κρατούν κεριά και νά τους φέγγου. Τά κορίτσια δέν ήθελαν την άτιμία και προτιμούσαν τον θάνατο μά οί μητέρες των έλεγαν :

— Πήγαινε, πήγαινε, παιδί μου για νά μη σέ σφάζουν.

Οί Τουρκοί όμως έβίαζαν τις γυναίκες και τά κορίτσια και ύστερα τις έσφαζαν με τά χειρότερα βασαν.στήρια, και οί φωνές των άκούονταν σέ όλο τό χωριό.

Άφου μās έφεραν στό Σχολείο που ήταν γεμάτο από γυναίκες και πώματα και από κομμάτια σώκες μās έμέτρησαν, μās έδεσαν δύο δύο και μās πήγαιναν ύστερα κάτω από τά σπίτια μās.

Έβάζαν φωτιά στα σπίτια, και όταν σηκώνονταν οί φλόγες μās έσφαζαν με μαχαίρι ή με σφαίρα.

Έγώ κατά τύχη βρέθηκα στό Σχολείο κοντά στό άποχωρητήριο και χώθηκα μέσα και κρύφτηκα. Πάνω από τό ταβάνι έβλεπα νάναι κρυμμένο ένα κορίτσι ως είκοσι χρονών ή Μαρία Καραγιάννη, και έλεγα πώς θα γλύτωνα και έγώ και αυτή. Οί Τουρκοί όμως την έπληραν είδηση, την κατέβασαν κάτω, τής έδωσαν ένα τενεκέ πετρέλαιο νά ρίξει στις πόρτες και στα παράθυρα του σχολείου και ύστερα έβαλαν φωτιά στό σχολείο κλείνοντας τό κορίτσι μέσα.

Όταν οί φλόγες άρχισαν νά φουντώνουν έγώ τινάχτηκα έξω και πήδησα από τό παράθυρο. Οί Τουρκοί όμως με είδαν, μου έροίξαν πολλές σφαίρες και πληγώθηκα στό λαιμό και στό χέρι. Τράβηξα λίγα βήματα και ύστερα έπεσα σ' ένα ποταμάκι, κάτω από τό σχολείο και μέσα σχεδόν στις φλόγες. Έμεινα εκεί λιποθυμημένος ως τη νύχτα, και όταν ξελιποθύμησα έπληρα τό ρεύμα και έφθασα σερόνόμενος σ' ένα λόφο του χωριού. Τό μέρος όλο φωτίζοταν σαν νάτανε ήμέρα από τις φλόγες του χωριού

καὶ οἱ Τούρκοι ἐγύριζαν στοὺς λόφους καὶ ὄσους ἔβρισκαν τοὺς ἐσκότωναν. Ἐμένα δὲν κατώρθωσαν πάλιν νὰ μὲ βροῦν καὶ σιγὰ σιγὰ τράβηξα μέσα στὰ βουνὰ τοῦ Οὐφλάκ ὅπου εἶχαν καταφύγη καὶ ὄσοι εἶχαν σωθῆ ἀπὸ τὴ σφαγὴ τοῦ χωριοῦ μας. Μέσα στὰ βουνὰ ἐμείναμε σὰν τὰ ἄγρια θηρία δύο σχεδὸν μῆνες· σκώσαμε τὰ παιδιὰ μας γιὰ νὰ μὴ φωνάζουν καὶ προδινόμαστε, καὶ τρώγαμε χόρτα καὶ ρίζες. Πολλοὶ ἀπὸ ἐμαῖς δὲν ἄντεξαν στὴν πείνα καὶ στὸ κρύο καὶ πέθαναν· καὶ θὰ πεθαίναμε ὅλοι ἂν δὲν ἐπερνοῦσαν τὸν Δεκαπενταύγουστο οἱ Καρασιῶτες ποὺ ἔφευγαν ὀπλισμένοι ἀπὸ τὰ Καρασοχώρια γιὰ νὰ σωθοῦν ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ δὲν μᾶς ἔπερναν μαζί των στὴ Νικομήδεια.

ΚΟΝΖΕΣ

Στὴν δεξιὰν ἀκτὴ καθὼς μπαίνομε στὸν κόλπο τῆς Νικομηδείας βρίσκονται τώρα τὰ καμένα εἰρηπία τοῦ ἑλληνικοῦ Κονζε.

Θαῖμα ὠμορφιάς, εὐγενικότητας, χαρᾶς, εἶχεν ὁ Κονζές διακόσες εἰκοσι ἑλληνικὲς πλούσιες καὶ καλὲς οἰκογενεῖες, καὶ τὸ καλοκαίρι ἐχοροίμενε γιὰ διαμονὴ τῶν πλουσίων τῆς Νικομηδείας, τοῦ Ἀδᾶ Παζάρ τοῦ Μπαχτοεζίκ, τῶν Κιουπλιῶν, τοῦ Ἑσκή-Σεχίρ, τῆς Πόλης ἀκόμη. Τὰ φρούτα τοῦ Κονζέ ἦσαν ἀπὸ τὰ πιὸ φημισμένα ποῦ πουλοῦνται στὴν ἀγορὰ τῆς Πόλης καὶ τὰ νερά του ἀπὸ τὰ πιὸ κρῦα καὶ πιὸ χονευτικά ποῦ μπορεῖ κανένας νὰ πῆ. Παράδεισος παραθαλάσσιος ὁ Κονζές μετὰ τὰ σπίτια του τὰ ψηλά καὶ καλοχτισμένα καὶ μετὰ τὴν παλιὰ βυζαντινὴ ψηφιδοτυμένῃ ἐκκλησιᾷ τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου ἦταν τὸ καυαίρι τῶν Ἑλλήνων καὶ ὁ φθόνος τῶν Τούρκων τῶν γύρω χωριῶν.

Καθὼς προελαίναμε τὸν Ἰούνιο τοῦ 1921 μετὰ τὴν ἑλληνικὴν μεραρχία τῆς Νικομηδείας ἀπὸ τὸν Κονζέ καὶ ἀπὸ ὅλην τὴν ἄλλη σφαγιασμένη παραλία τοῦ κόλπου τῆς Νικομηδείας ἐσταματήσαμε μετὰ φοβικὴ ἐμπρὸς στὰ εἰρηπία καὶ στὴ στάχτη τοῦ καμένου Κονζέ, γιὰ τὴν βαρεῖα ὁσμὴ ποῦ ἐβγαίνει ἀπὸ τὰ χαλάσματα καὶ τὴν τέφρα τῶν σπιτιῶν, μᾶς ἔδειχνεν ὅτι τὰ πτώματα τῶν δυστυχημένων Κονζιανῶν ποῦ εἶχαν σφαγιασθῆ ἐκεῖ δὲν εἶχαν ἀκόμη τελείως ἀποσυνθεθῆ. Ἀπὸ τὶς πληροφορίες ποῦ μοῦ εἶχε δώσει πρὶν στὴ Νικομήδεια ὁ Κ. Θεοδώρου καὶ οἱ ἄλλοι λίγοι ποῦ ἐσώθησαν ἀπὸ τὴν καταστροφὴ Κονζιανοὶ θὰ προσπαθήσω νὰ δώσω ἐδῶ κάποιαν ὠχρὰν ἀναπαράστασιν τῆς καταστροφῆς.

— Κατέβηκα στὸ καφενεῖο τοῦ Θ. Μόσχου ἐκεῖνη τὴν αὐγὴ — ἦταν ἡ 18 Φεβρουαρίου τοῦ 1921 — μὰ λέγει ὁ Κ. Θεοδώρου, νοικοκύρης ἄνθρωπος ἐξήντα χρόνων, καὶ εἶδα τὸν Τζεμάλ τῆς Νίκαιας μετὰ δερματένια στρατιωτικὴ στολή, μετὰ ἄγριο μαῦρο πρόσωπο νὰ συρρινίξῃ ἀπ' ἐξω ἐκεῖ.

— Σαμπαλαέρολσομ, εἶπα, ἂν καὶ δὲν ἤθελα νὰ τὸν καλημερίσω.

— Σαμπαλαέρολσομ μοῦ εἶπε καὶ ἔκανε πῶς κύτταζε μετὰ διαφορία τάχα ἀλλοῦ.

Μῆσα στὸ καφενεῖο τρεῖς τέσσερις Τούρκοι χωρικοὶ ὀπλισμέ-

νοι ἄρπαζαν τὰ πράγματα τοῦ μαγαζιου, ἐνῶ ὁ καφετζής Θ. Μόσχος εἶχεν ἀνάψῃ τὸ τζάκι καὶ προσπαθοῦσε νὰ τοὺς ψήσῃ καφέ.

— Τί κάνουν αὐτοί ; τὸν ρώτησα ἑλληνικά.

— Σῶπα καὶ τὴν πάθαμε, μοῦ εἶπε. Ἔδεσαν τὸν Κοντζέ;

Καὶ ἐξακολουθοῦσε νὰ σκύβῃ στὸ τζάκι... Ἔκανα νὰ φύγω, μὰ ἕνας ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ὁ Χουσνή Ἀγᾶς, ἀπὸ τὸ γειτονικὸ τουρκοχώρι τὸ Λάσι, μ' ἐπίασεν ἀπὸ τὸ στήθος καὶ μοῦ εἶπε :

— Ξεγυμνώσου.

Ἦταν γνώριστός μου καὶ νόμιζα πῶς ἀστειεύοταν.

Γι' αὐτὸ ἐγέλασα.

— Τί γελᾷς γκισοῦρ ; μοῦ εἶπε καὶ ἄρχισε νὰ μὲ ψάχνῃ.

Μοῦ ἐπῆρε δεκαπέντε λίρες ποῦ εἶχα μαζί μου, τὸ ρωλόι μου, μιὰ πιπα, καὶ ὕστερα, μοῦ λείει :

— Βγάλε τὰ παπούτσια σου.

— Ἔβγαλα τὰ παπούτσια μου, τὰ ἐφόρεσε πετώντας τὰ τσαρούχια του, καὶ ὕστερα πάλι μὲ διάταξε :

— Βγάλε τὸ παντελόνι σου.

Τὸ παντελόνι μου ἦταν μπαλωμένο καὶ ὁ Τούρκος προτίμησε τὸ καινούργιο σάβρακό μου καὶ τὸ πουκάμισό μου ἀπὸ τὸ παντελόνι μου. Ὁ Τζεμάλ ποῦ ἔβλεπε τὴν σκηνὴ ἐφώναξε :

Πάρτε τοὺς αὐτοὺς.

Ὁ Χουσνή Ἀγᾶς καὶ οἱ δύο ἄλλοι Τούρκοι μᾶς ἔφεραν ἐμένα καὶ τὸν καφετζή, σ' ἕνα σπίτι καὶ μᾶς ἐκλείσαν μέσα. Ἐκεῖ εἶχαν κλείσῃ καὶ ἄλλους πέντε συγχωριανούς μου καὶ μαζευτήκαμε τὸ ὄλον ἐπτά. Ὑστερα ἔφυγαν οἱ Τούρκοι παραγγέλοντάς μας νὰ μείνωμεν ἐκεῖ καὶ ἔδεσαν τὴν πόρτα μ' ἕνα σχοινί. Καθὼς ὁμως τὸ σπίτι ἦταν ἀπὸ πλίνθους ἐμεῖς τρυπήσαμε τὸν πίσω τοίχο, ἐφύγαμε, καὶ ἐκρυφτήκαμε ἄλλος ἐδῶ καὶ ἄλλος ἐκεῖ. Ἐγὼ κρύφτηκα σ' ἕνα παλιόσπιστο καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἄκουα τὸ γρέξιμο τῶν Τούρκων ποῦ ἐμάζευαν τὸν κόσμον κα' ὕστερα ἀπὸ λίγο ἄκουσα τὸ συχωριανό μας κήρυκα, τὸν Ἀριστείδη Φωτίου, ποῦ ἐφώναζε :

— Ὁ Τζεμάλ διατάζει νὰ βγοῦν ἔξω οἱ κρυμμένοι γιὰτι ὁποῖον κιάνει σὲ σπίτια ἢ σὲ μπαξέ θὰ τὸν τουφεκίσῃ. Ἐγὼ ἐντὶ νὰ βγῶ ἔξω ἀνέβηκα καὶ κρύφτηκα στὸ ταβάνι τοῦ σπιτιοῦ, καὶ ἔβλεπα ἀπὸ ἐκεῖ νὰ σέρνονν οἱ Τούρκοι κάτω στοὺς ὁρόμους τὸν κόσμον, ἄνδρες γυναῖκες παιδιά, δεμένους καὶ νὰ τοὺς τραβοῦν στὰ βουλά. Ἀκούοταν θρηῆνος μεγάλος καὶ ὀδυρμός.

Οἱ Τούρκοι ἔλεγον.

— Μὴ φοβᾶσθε, μωρὲ μὴ φοβᾶσθε. Σχολεῖο θὰ σᾶς πᾶμε.

Και ὁ κόσμος ἐφώναζε :

— Πιγαῖνοι νὰ μᾶς σφάζουνε !

— Πηγαῖνουν νὰ μᾶς σφάζουνε !

Οἱ Τοῦρκοι ἀνοίγαν τὶς πόρτες, τραγουδοῦσαν, ἐφόρτωναν τὰ πράγματά μας σὲ ζῶα, σὲ βάρκες σὲ καΐκια. Ὁ τόπος εἶχε μαυρίση ἀπὸ αὐτοὺς· θὰ εἶχαν μαζευθῆ ὡς δύο χιλιάδες ἄνδρες γυναῖκες, παιδιά, ἀπὸ τὰ γειτονικά τουρκοχώρια, Λάσι, Ἐρεγλι, Χαλι-Ντερέ, Ἄκ Πουνάρ, Ὁζοῦν-Ντερέ, ἀπὸ τὸ Καραμουσάλ, καὶ ἀρπάζανε τὰ πράγματά μας μὲ φωνές καὶ μὲ τραγούδια. Μαζὶ μὲ τοὺς χωρικοὺς καὶ τοὺς ἀντάρτες ἔβλεπα καὶ τακτικὸ στρατὸ καὶ χωροφύλακες. Οἱ Τοῦρκοι ἐφώναζαν :

Ἦρθεν ἡ ὥρα ποῦ τὰ πράγματά τῶν ἀπίστων γίνονται δικὰ μας.

— Ἄς ἔρθουν οἱ Γιουνάν ἀπὸ τὴ Νικομήδεια καὶ τὰ Ἐγγλέζικα καράβια νὰ εἰς γλυτώσουν τώρα.

Ἔστερα ἄκουσα μιὰ φωνὴ ἀπὸ τὸ διπ' ἀνὸ σπίτι :

— Ἀριστείδη, Ἀριστείδη, τὸ παιδί !

Ἦταν μιὰ γυναικεία φωνὴ ἀλλὰ σὲ λίγο βγήκαν πρὸ δυνατὲς φωνές καὶ φαίνεται πῶς οἱ Τοῦρκοι ἔσφαξαν τὴ γυναῖκα καὶ τὸ παιδί. Ἄλλες φωνές Τοῦρκων ποῦ ἀρπάζαν τὰ πράγματά μας ἢ ποῦ ἐφογχαν νὰ βροῦν τὸν κόσμο ἔλεγαν :

— Γιουσοῦφ Τσαούς, Ἀρίμ Μπέη, Χουσονοῦ ἐφέντη, Χουσεῖν Τσαούς.

Αὐτοὶ ἦσαν πρὶν χωροφύλακες στὸ χωριό μας καὶ τώρα μαζὶ μὲ τὸν Τζεμάλ, μαζὶ μὲ τὸν Τελώνη τοῦ Καραμουσάλ Σεκιπ καὶ μὲ ἄλλους μαζὶ ἀπὸ τὸ Καραμουσάλ δημοσίους ὑπαλλήλους ἄξιωματικούς καὶ ἑναξιωματικούς διοικοῦσαν τὴν σφαγὴ καὶ τὴν ἀρπαγὴ.

Ἔστερα ἄκουσα πάλι :

— Βάλτε δύο σκοποὺς νὰ μὴ μῆ ἄλλος μέσα. Αὐτὸ τὸ σπίτι εἶναι δικό μας.

Πραγματικά μιὰ ἑμάδα ἀπὸ Τοῦρκους ποῦ εἶχεν ἔρθη στὸ διπλανὸ σπίτι καὶ ἀρχισε νὰ τὸ γυμνῶνῃ φιλονεικοῦσε μὲ ἄλλους Τοῦρκους ποῦ ἔφθασαν ἀργότερα καὶ ἤθελαν νὰ λάβουν μερίδιον στὴν ἀρπαγὴ.

Ἔστερα ἄκουσα θόρυβο στὰ ἀπέναντι κεραμίδια καὶ βλέπω τὸ γείτονά μου Νικόλαο Κυλέα νὰ πηδᾷ στὶς στέγες μαζὶ μὲ τὰ δύο του παιδιά τὸν Γεώργη καὶ τὸν Μανώλη γιὰ νὰ γλυτώσῃ ἐνῶ οἱ Τοῦρκοι τοὺς πυροβολοῦσαν ἀπὸ κάτω.

Ἀπὸ τὸ ταβάνι ποῦ ἤμουν κρυμμένος ἔβλεπα τὸν Τζεμάλ νὰ κάθεται στὴ μέση τῆς πλατείας τοῦ Κοτζέ. Οἱ Τοῦρκοι ἐφεργαν

μπροστά του τὰ καλὰ ἐπιπλα τοῦ χωριοῦ, καὶ ἕνας γραμματικός του τὰ περνοῦσε στὸν κατάλογο.

Ἔστερα εἶδα νὰ ὀδηγοῦν μὲ ξύλο καὶ μὲ φωνές καμμιὰ πενηταριά συγχωριανούς μιν, ἄνδρες γυναῖκας καὶ παιδιὰ στὸν Τζεμάλ, ἐνῶ οἱ Τοῦρκοι, ποῦ ὀδηγοῦσαν τοὺς φώναζαν;

Γιασοῦρηδες νὰ μάθετε ἄλλη φορὰ νὰ τρώτε χοιρινό!

Στὶς τέσσερις τὸ ἀπόγευμα ἄκουσα μιὰ φωνή.

— Μιλεφέτ!

Ὁ κήρυκας ἐφώναζε σύναξη.

Ἡ νύχτα ἦρθε μὲ χιόνι καὶ μὲ βροχή καὶ μ' ἕνα σκοτάδι ποῦ δὲν ἐβλέπες μισὸ δάχτυλο ἐμπρὸς σου.

Ἐκανα τὸ σταυρό μου καὶ κατέβηκα κάτω ἀπὸ τὸ ταβάνι μὲ δυσκολίαν ὅμως μπόρεσα νὰ περάσω τὸ προαύλιο τοῦ σπιτιοῦ, γιατί ἦταν γεμάτο ἀπὸ τὰ πράγματα καὶ ἀπὸ τὰ ἐπιπλα ποῦ εἶχαν μαζέψῃ ἐκεῖ οἱ Τοῦρκοι. Μὲ πιὸ μεγάλη ἀκόμη δυσκολία κατώρθωσα νὰ βγῶ ἔξω ἀπὸ τὰ σπίτια τοῦ χωριοῦ καὶ νὰ πρὶσω τὸ βουνὸ τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου, γιατί ἦταν κίνδυνος σὲ κάθε βῆμα νὰ πέσω πάνω στοὺς Τοῦρκους. Τραβήξα ἀπὸ τὸ βουνὸ σὲ βουνό. Τὰ ξημερώματα ἄκουσα κοντὰ μου ὀμιλίες καὶ εἶπα:

Δικοὶ μας θάναι.

Πραγματικὰ ἦταν τέσσερις συγχωριανοὶ μου ποῦ εἶχαν γλυτώσῃ καὶ αὐτοί.

Σιγά-σιγά φθάσαμε στὸ χωριὸ τὸ Ντεϊρμέντερε, ὅπου οἱ Τοῦρκοι χωρικοὶ ἐπλήρωναν Ἀλβανοὺς φύλακες γιὰ νὰ τοὺς φυλάγουν ἀπὸ τοὺς Τοῦρκους τοῦ Καραμουσάλ. Ἡύραμεν ἐκεῖ μιὰ βάρκα, τὴν ἐπῆραμε καὶ ἐφθάσαμε μὲ τὰ κοντιὰ ἀπέναντι στὸ Ντέριντζε, στὴν ἑλληνικὴ ζώνη. Ἀναφέρομε τὴν καταστροφὴ τοῦ Κονζέ καὶ τὴν ἄλλην ἡμέρα, στίς 20 Φεβρουαρίου ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἔκανε ἀπόβασον ἐκεῖ. Οἱ Τοῦρκοι πλὴ βρισκόνταν ἀκόμη στὸν Κονζέ καὶ ἐμάζευαν τὰ πράγματα τοῦ χωριοῦ ἐπῆραν τὰ βουνὰ μόλις εἶδαν τὸν ἑλληνικὸ στρατό. Τὸ ἑλληνικὸ ἀπόσπασμα προχώρησεν ὡς τέσσερα χιλιόμετρα δυτικὰ πρὸς τὸ δρόμο τοῦ Καραμουσάλ καὶ εἶδε τὸν τόπον σπαρμένο ἀπὸ ἀνθρώπινες σάρκες, ἀπὸ ροῦχα ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἀπὸ χέρια, πόδια, μύτες, αὐτιά, δάχτυλα.

Οἱ Τοῦρκοι εἶχαν ἀποτελειώσῃ στὸ δρόμο μὲ τὰ πιὸ φοιχτὰ βασανιστήρια αὐτοὺς ποῦ εἶχαν συλλάβῃ, καὶ ὅταν ἔφυγε τὸ ἑλληνικὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸν Κονζέ, ἦρθαν πάλιν οἱ Τοῦρκοι καὶ τοῦ ἔβαλαν φωτιά.

ΛΕΥΚΕΣ

Ἡ ἱστορία τῆς Ἑλένης Βαφειάδη, εἶναι ἡ ἱστορία τῆς σφαγῆς τῶν Λευκῶν. Τὴν ἄκουσα ἀπὸ τῆς ἴδιας τὸ στόμα τὸ Μάη τοῦ 1921 εἰς τὸ Ἀδᾶ-Παζάρ, καὶ δὲν θὰ ἀλλάξω ἐδῶ— ὅπως δὲν ἀλλάξω— καὶ σιῶν ἄλλων τὴν ἀφήγηση— τίποτα ἀπὸ τὸν τόνο καὶ τὸ χρῶμα τῶν λόγων τῆς.

— Τὴν παραμονὴ τῶν Ἀνίων Ἀποστόλων τοῦ 1920, ἄρχισεν ἡ Ἑλένη Βαφειάδη, ἦλθαν πεντακόσιοι Τοῦρκοι στρατιῶτες καὶ ἀντάρτες μὲ ἀρχηγὸ τὸν Τζεμόλ καὶ ἐπάτησαν τὶς Λεῦκες. Ὁ κόσμος ἄλλοι ἐπῆραν τὰ βουνά καὶ ἄλλοι δὲν ἐπρόλαβαν καὶ ἔμειναν ἐκεῖ. Ἐγὼ μὲ τὸν ἄνδρα μου καὶ τὸ μωρὸ μου ἐμείναμε σπίτι, γιατί δὲν μπορούσαμε νὰ τραβοῦμε τὸ παιδί μας στὰ βουνά. Τότε οἱ κεμαλικοὶ ἄρχισαν νὰ μαζεύουν μὲ τὰ σκυλιὰ τὸν κόσμο ἀπὸ τὰ βουνά, νὰ τὸν φέρνουν σὲ μιὰ πλατεῖα ἀπέναντι ἀπὸ τὸ σπίτι μας, καὶ ἄρχισαν νὰ μαζεύουν καὶ τοὺς ἄνδρες ποῦ εἶχαν μείνει στὸ χωριὸ καὶ νὰ τοὺς κλείνουν σ' ἓνα μεγάλο σπίτι. Ὁ τόπος εἶχε μαυρίση ἀπὸ τὸν κόσμο καὶ ὁ ἀέρας ἀπὸ τὶς φωνὲς τῶν ἀνθρώπων ποῦ ἐκλαιαν καὶ φώναζαν.

Ἀπὸ μιὰ χαραμάδα τοῦ παραθύρου τοῦ σπιτιοῦ μας ἐκύνταξα μὲ πλακωμένη τὴν καρδιά καὶ εἶδα ἓναν ἄγριο Τοῦρκο μὲ μακρὰ μαλλιά καὶ γένεια νὰ κρατᾷ ἓνα μεγάλο μαχαῖρι, μεγαλύτερο ἀπὸ μισὴν ὀργιά, ποῦ ἡ ἄκρη του ἦταν λυγισμένη. Εἶχεν ἀνασηκωμένα τὰ μανίκια του καὶ εἶχε τυλιγμένα τὰ χέρια του μὲ κόκκινο πανί γιὰ νὰ διακρίνεται πῶς εἶναι τζελάτης σφαγέας.

Ἔστερα εἶδα τὸν τζελάτ νὰ γυρίζῃ γύρω-γύρω τὸ μαχαῖρι του καὶ τὸν ἄκουσα νὰ τοῦ λέῃ:

— Μπιτσαῖμ μπάκ σάμ κὰτς κεσελέρ τσὸκ γκιαβουρλάρ κεσετζέκιν.— Νὰ σὲ δῶ πόσες ἑλληνικὲς ψυχὲς θὰ φᾶς σήμερα μαχαῖρι μου!

Τὸν μαζεμένον κόσμο τὸν ἐφύλαγαν οἱ Τοῦρκοι ὠπλισμένοι, καὶ ὄλο καὶ νέο κόσμον ἐμάζευαν.

— Θὰ μᾶς σκοτώσουν, εἶπα στὸν ἄνδρα μου, νὰ φύγωμε.

— Στάσου νὰ βρῶ κανένα τούρκικο σπίτι τῆς γειτονιάς νὰ μᾶς κρύψουν, εἶπεν ὁ ἄνδρας μου, καὶ νὰ ἐρθῶ νὰ σᾶς πάρω.

Βγήκεν ἀπὸ τὴν πίσω πόρτα τοῦ κήπου στὸ δρόμο, ἀλλὰ τὸν εἶδε μιὰ γειτόνισσά μας χανούμισσα.

— Πού πηγαίνεις γκισούρ ; τοῦ ἐφώναζε.

— Χρήματα χρήματα ὅσα θέλετε σᾶς δίνω νὰ μᾶς κρύψετε, εἶπεν ὁ ἄνδρας μου.

Ἐπήγαμε στὸ σπίτι τῆς Τουρκάλας ἀλλὰ πρὶν καθήσωμεν ἦρθεν ὁ ἄνδρας τῆς.

— Τί τρέχει ; ρώτησε.

— Ἀμάν, κρύψε μας, καὶ ὅτι ἔχω, χρήματα, χρυσαφικά, ὅλα δικά σου εἶναι, εἶπεν ὁ ἄνδρας μου.

— Στὸ σπίτι μου, δὲν γίνεται, ἔλεγεν ὁ Τοῦρκος. Βρῆτε κανένα ἄλλο σπίτι.

Στὸ τέλος ὁμοῦ δέχθηκε νὰ μᾶς κρύψη στὸν ἀχυρῶνά του. Ἔδοσα στὸ μωρό μου ἀφιόνι νὰ κοιμηθῆ, τὸ ἔχωσα στὰ ἄχυρα καὶ παρακαλούσαμε τὸν Θεὸ νὰ μὴ πέσωμε στὰ χέρια τῶν Τοῦρκων.

Ἐπειτα ἀκούσαμεν ἔξω μεγάλες φωνές καὶ παρακαλέσαμε τὸν Τοῦρκο — Μουσταφᾶ τὸν ἔλεγον — νὰ βγῆ ἔξω νὰ δῆ τί γίνεται.

Ἔστερα ἀπὸ λίγο ἦρθεν ὁ Τοῦρκος καὶ εἶπε :

— Ὁ Τζεμάλ ἔβαλε κήρυκα καὶ φωνάζει πῶς ὅποιος Τοῦρκος τοῦ χωριοῦ ἔχει κρυμμένον γκισούρ στὸ σπίτι του νὰ τὸν βγάλῃ ἀμέσως ἔξω νὰ τὸν παραδώσῃ γιὰτι ἀλλοιώτικα θὰ τοῦ κάψῃ τὸ σπίτι του.

Ὁ ἄνδρας μου ἔδωκεν ὅσα καὶ ἂν εἶχεν ἀπάνω του χρήματα στὸν Τοῦρκο, ἔπεσε στὰ πόδια του καὶ ἔλεγε :

— Ἐμένα ἄς μὲ κόψουν, μόνο τῆς γυναίκα μου ἡ τιμὴ καὶ ἡ ζωὴ τοῦ παιδιοῦ μου νὰ σωθοῦν.

Ἀπὸ τὸ δίπλα σπίτι ἔβγαλαν φωνές, καὶ ἔστερα ὄλος ὁ ἀέρας τριγύρω ἄρχισε νὰ γεμίζει ἀπὸ φωνές καὶ κλάματα. Οἱ Τοῦρκοι ἄρχισαν νὰ σφάζουν τὸν κόπμο... Ἐγὼ καὶ ὁ ἄνδρας μου ἐλιποθυμήσαμε.

Ἔστερα ἀπὸ ὄραν ἦρθε πάλιν ὁ Τοῦρκος στὸν ἀχυρῶνα.

— Φῶς στὰ μάτια σου, λέγει τοῦ ἄνδρα μου. Ἦρθε τηλεγράφημα ἀπὸ τὸν Κεμάλ νὰ μὴ κοποῦν οἱ χριστιανοί, μόνο νὰ σᾶς πάρωμε τὰ χρήματά σας. Πηγαίνετε στὸ σπίτι σας, μὴ φοβᾶσθε.

Ἀναγκασθήκαμε νὰ φύγωμε ἀπὸ τὸν ἀχυρῶνα καὶ ἐτραβήξαμε καὶ ἐκρυφθήκαμε στὸν κῆπο τοῦ σπιτιοῦ μας. Ἐκεῖ ἦρθεν ὁ συγγενής μας, ὁ Στρατῆς Βαφειάδης, πολὺ πλούσιος, μὲ τὴν κόρη του, καὶ ἐμείναμεν ὅλοι κρυμμένοι στὸν κῆπο. Κατὰ τὸ ἀπόγευμα ἀργὰ οἱ Τοῦρκοι ἀφισαν ὅσες γυναῖκες εἶχαν πιάσῃ ἐλεύθερες, τοὺς ἄνδρες ὁμοῦ τοὺς ἐφύλαγαν κλεισμένους στὸ μεγάλο σπίτι.

“Υστερὶ ἀκούσαμε νὰ κτυποῦν δυνατὰ τὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ μας καὶ φωνὲς νὰ κολουῦν τὸν ἄνδρα μου:

— Βογιατζῆ ἐφέντη, Βογιατζῆ ἐφέντη.

Ἐφύγαμεν ἔξω πάλι ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ κήπου, ἐνῶ ἀκούαμε τὴ φωνὴ τῆς συννιφάδας μου Πολυξένης ποῦ τὴν ἔσφαζαν οἱ κεμαλικοί.

Οἱ Τοῦρκοι ποῦ εἶχαν σταματήσῃ γιὰ λίγο, ἄρχισαν πάλι νὰ γδύνουν τα σπίτια, νὰ βιάζονταν τὶς γυναῖκες καὶ νὰ σκοτώνουν πολλούς.

Κρυμμένοι πάλι στὸν ἀχυρῶνα ἐμάθαμε πῶς ἓνας χότζας παρουσιάσθηκε στὸν Τζεμάλ καὶ τοῦ εἶπε:

— Τὸ δικό μου χαρτί γράφει πῶς οἱ Ἕλληνες τῆς Λεύκας δὲν εἶναι κακοὶ ἄνθρωποι, πρέπει νὰ τοὺς ἀφίσης νὰ ζήσουν.

Καὶ ὁ Τζεμάλ εἶπε:

— Σοῦ κάνω τὸ χατήρι, ἀλλὰ πρέπει ὡς τις ἐννέα τὸ βράδυ νὰ φέρονται 20,000 λίρες γιὰτὶ ἀλλοιωτικά θὰ σκοτωθοῦν.

Ἐβγήκαν οἱ παπάδες καὶ οἱ πρόκριτοι καὶ ἐμάζεψαν 2800 λίρες, 2000 ὀκάδες κουνουλι καὶ τὰ χρυσαφικά τῶν γυναικῶν.

Τὰ ἐπῆγαν στὸ χότζα καὶ τοῦ εἶπαν οἱ πρόκριτοί μας καὶ οἱ παπάδες:

— Αὐτὰ εἶναι τὰ χρήματα καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ ψυχὴ μας. Ἄλλα δὲν ἔχομε. Ἄν θέλῃ ὁ Τζεμάλ ἄς πῶσῃ τὰ χρήματα, ἂν θέλῃ ἄς πάρῃ τὴ ψυχὴ μας.

Ὁ Τζεμάλ ἐπῆρε τὰ χρήματα τὸ μετὰξὶ καὶ τὰ χρυσαφικά καὶ μᾶς ἀφίσε νὰ ζήσωμε.

Ἐνάμισυ μῆνα ἔμειναν οἱ Τοῦρκοι τοῦ Τζεμάλ στὶς Λεῦκες καὶ ἔπειτα ἔφυγαν καὶ ἐπῆγαν στὴ Νίκαια καὶ στὶς 15 Αὐγούστου ἐσκοτώσαν ἐκεῖ ὅλους τοὺς χριστιανούς.

Τὴ νύκτα τῆς 16 Αὐγούστου ἦρθαν πάλιν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἐξωσαν κρυφὰ τὸ χωριὸ καὶ τὸ πρωὶ ἐσκοτώσαν 60—65 ἀνθρώπους ποῦ τοὺς εἶχαν πιάσῃ νὰ πηγαίνουν στὰ χωράφια τῶν. Μετὰ τὴν σφαγὴν αὐτὴν ὁ Τζεμάλ ἔβγαλε πάλι κήρυκα καὶ εἶπε:

— Ὅσοι ἐσκοτώθηκαν ἐσκοτώθηκαν, ἄλλοι δὲν θὰ σκοτωθοῦν.

Εἶχε πῶσῃ στὴ μέσῃ ὁ χότζας, ἔπιασε τοὺς προκρίτους καὶ εἶπε πῶς πρέπει οἱ χριστιανοὶ τῆς Λεύκας νὰ γίνουν Τοῦρκοι ἂν θέλουν νὰ σώσουν τὴν ζωὴ τῶν. Τότε ἐγίναμεν ὅλοι Τοῦρκοι. Ἀλλάξαμε τὰ ὀνόματά μας καὶ δόσαμε τὸν κατάλογο στὸ χότζα. Ἐγὼ ἐπῆρα τὸ ὄνομα Χαϊριέ, ὁ ἄνδρας μου Ἀχμέτ, ὁ κουνιάδος μου Μουσταφᾶς. Οἱ γυναικες ἐβάλαμε χανουμιστικά, ἐκρύψαμε τὸ πρόσωπό μας, καὶ ὅσοι νέοι ἦταν ραβωνισμένοι στεφανώθηκαν ἀπὸ τὸ χότζα ὅπως λέγει τὸ Κοράνι. Ἐπειτα

οἱ κεμαλικοὶ ἐπῆραν ἓνα γέρο συγγενή μας Βαφειάδη, τοῦ ἔδωσαν ἓνα φτιάρι καὶ κασμά, τὸν ἐπῆραν στὰ χωράφια νὰ σκάψη μόνος του τὸν λάκκο του, καὶ τὸν ἐσκότωσαν μέσα στὸ λάκκο ποῦ εἶχεν ἀνοίξη ὁ ἴδιος. Ἐνὸς νέου Γιαγκου τὸ ὄνομα τοῦ ἀρπαξαν τὸ σακκάκι, καὶ μέσα στὴν τσέπη του ἦσαν ἓνα μικρὸ εἰκόνημα. Τὸν ἐσκότωσαν καὶ αὐτὸν ἀφοῦ τὸν ἔβαλαν καὶ ἀνοίξε πάλι μόνος του τὸν λάκκο του.

Ἵστερα ἐπῆγαν στὸ σαῆτι τοῦ παπᾶ Ἰορδάνη Βαφειάδη, τοῦ ἐπῆραν ὅλα τὰ πράγματά του, κατέβασαν τὸν παπᾶ, τὴν παλαδιὰ Ρεβέκα, νέα τοιάντα χρόνων, τὰ τρία του παιδιὰ καὶ τὴν μητέρα τοῦ παπᾶ στὸ δρόμο, ἔδεσαν τὸν παπᾶ Ἰορδάνη, ἀτίμασαν τὴν γυναῖκά του ἐμπρὸς στὰ μάτια τῶν παιδιῶν της, καὶ τοὺς ἔσφαξαν ὕστερα ὅλους. Τὸν ἄλλο παπᾶ τῆς Λεύκας, τὸν παπᾶ Κωστή, τὸν ἐσκότωσε μὲ τὸ μαχαίρι του ὁ τζελάτης μαζί μὲ τὴν γυναῖκά του καὶ τὰ δύο παιδιὰ του.

Ἐπέρασαν ὕστερα 10 — 15 ἡμέρες μὲ ἡσυχία ἀλλ' ἓνα βράδν ἐχτύπησε τὸ τύμπανο στὸ χωριό, ἐμαξεύθησαν οἱ κεμαλικοὶ καὶ ἄρχισαν νὰ σπαζοῦν τίς πόρτες καὶ νὰ φωνάζουν πῶς θὰ σφάζουν ὅλους τοὺς γκιαοῦρ.

Ἐπήραμε τὸ παιδί μας καὶ ἐτροξάμε στὸν κῆπο. Ἐκεῖ ἀκούσαμε νὰ ἐρχεται ἀπὸ τὸ δρόμο ποῦ περνοῦσε ἀπὸ τὸν κῆπό μας μιὰ φωνὴ τῆς νεοπανδρεμένης Ροδάνθης Πασχαλίδη ποῦ ἔλεγε:

— Μὴ μοῦ χαλάτε τὴν ζωὴ καὶ δὲν ἐχόρτασα ἀκόμη τὸν κόσμο.

— Ἀκόμη φωνάζεις γκιαοῦρ; ἐφώναξεν ἓνας Τοῦρκος καὶ τὴν ἐπυροβόλησεν, ἀλλὰ δὲν τὴν ἤρθεν ἡ σφαῖρα. Ἡ Ροδάνθη ἐφώναξε:

— Δὲν εἶμαι κορμὶ ἐγὼ νὰ μὲ σκοτώσετε.

Εἶδα ἓνα Τοῦρκο ποῦ ἀναψεν ἓνα σπίρτο νὰ δῆ τὸ πρόσωπό της ἀλλὰ ἓνας ἄλλος Τοῦρκος τὴν ἐχτύπησε μὲ τὸ μαχαίρι του, καὶ ἡ φωνὴ της δὲν ἀκούσθηκε πιά.

Μέσα στὸν κῆπό μας εἶχαν μαζευθῆ καὶ ἄλλοι γείτονες μὲ τὰ παιδιὰ των καὶ ὅταν ἀκούσαμε τοὺς Τοῦρκους νὰ ἀναβαίνουν στὸ σπίτι μας ἐπηδήσαμεν ἀπὸ τὸν φράχτη καὶ ἐσκορπίσαμε.

Βρέθηκα μὲ τὸ παιδί μου σ' ἓνα μικρὸ σπίτι μὰ ἓνας Τοῦρκος ἄρχισε νὰ χτυπᾷ τὴν πόρτα καὶ ἐγὼ παρακάλεσα τὸν Θεὸ νὰ δώσῃ σὲ μένα καὶ στὸ παιδί μου ἀμέσως τὸν θάνατο.

Ἐνας ἄλλος Τοῦρκος ἐφώναξε τότε:

— Τί κάνεις μαρὲ σ' αὐτὸ τὸ παλιόσπιτο! Δὲν πᾶ; νὰ σκοτώσῃς στ' ἄλλα σπίτια ποῦ εἰν' γεμάτα ἀπὸ γκιούρ.

Δὲν ξεύρω ὕστερα πῶς ἦρθε καὶ μᾶς ἤρθεν ὁ ἄνδρας μου καὶ

πῶς βρεθήκαμε κρυμμένοι δέκα σωστοὶ ἄνθρωποι στὴν καταβόθρα ἐνὸς ἀπολάτου.

Οἱ Τούρκοι ἐγ' ἔρεναν τὸν κόσμον στὰ σπίτια καὶ στοὺς κήπους. Ἄκουαμε τὶς φωνὲς αὐτῶν ποῦ ἐσφάζονταν καὶ τὸ κλάμα τῶν μικρῶν παιδιῶν ποῦ μὲ γνώση μεγάλην ἔλεγαν:

— Ἐμᾶς γιατί μᾶς σφάζετε ; Τί σᾶς ἐκάναμεν ἡμεῖς ;

— Θὰ σᾶς πᾶμε στὸ δάσκαλο νὰ μάθετε γράμματα ἔλεγαν οἱ κακοῦργοι, καὶ τοὺς ἔσπαζαν τὰ κεφάλια τῶν.

Ὅταν ξημέρωσε καὶ ἔγινεν ἡμέρα ἐβλέπαμε τὰ σκυλιὰ ποῦ ἔτρεχαν νὰ ἀρπάξουν τὰ κομμάτια τῶν σφαγμένων ἀνθρώπων, καὶ εἶχαν φέρῃ κοντὰ ἐκεῖ ποῦ ἤμαστε κρυμμένοι, ἕνα γυναικεῖο κεφάλι μὲ τὰ μαλλιά ποῦ τὰ ἄρπαζαν οἱ πέτρες καὶ ἕνα πόδι μὲ τὸ πακούτσι. Οἱ δρόμοι πρέπει νὰ ἦσαν γεμάτοι ἀπὸ κομμάτια σφαγμένων χριστιανῶν καὶ οἱ Τουρκάλες τῆς Δεύκας ἔκαναν περιπατοστοὺς δρόμους, ἔβλεπαν τὰ πτώματα καὶ ἐγελοῦσαν.

Ἦταν μιὰ γενικὴ σφαγὴ. Οἱ Τούρκοι ἐσκότωναν τὸν κόσμον μὲ τὸ μαχαῖρι γιατί ἐλυπίνταν νὰ χαλάσουν τὶς σφαιρὲς τῶν καὶ μέσα στὴ βοή καὶ τὸ κλάμα ποῦ ἀνέβαιναν ὡς τὸν οὐρανὸ ἀκούονταν τὰ οὔτια τῶν Τούρκων καὶ οἱ ἀμανέδες τῶν.

— Τί φωνάζετε, γκισοῦρ τί φωνάζετε ; ἔβγαιναν φωνές. Ἐμεῖς οὔτε τὸ σπόρο τοῦ Γιωνᾶν δὲν θ' ἀφίσωμε.

Κανένας χριστιανὸς δὲν τολμοῦσε νὰ φέρῃ ἀντίσταση· εἶχαν τόσην ἀγριότητα οἱ Τούρκοι ὥστε μάλιστα τοὺς ἔβλεπες ἐκόβονταν τὰ γόνατά σου καὶ ἔπεφταν κάτω τὰ χέρια σου στεγνά... Οἱ Τουρκάλες ἔμπαιναν στὰ σπίτια μας, ἔπαιρναν τὰ ροῦχά μας, τὰ ἐδοκίμαζαν, τὰ ἐθαύμαζαν, τὰ ἐφοροῦσαν.

Ὁ κόσμος ἐφώναζε:

— Ἐμεῖς τί φταῖμε γιὰ τὸν πόλεμον ποῦ γίνεται ; Τί ἀφορμὴ εἶμαστε ἡμεῖς ;

Καὶ τὰ μικρὰ παιδάκια ποῦ μόλις εἶχαν ὀμιλία ἔλεγαν πίνοντας τῶν Τούρκων τὰ πόδια:

— Ἄμτζα—μπάρμπα—μὴ μᾶς σφάζῃς ; νὰ γίνουμε δικά σου παιδιά.

Οἱ γυναῖκες παρακαλοῦσαν:

— Μὴ μᾶς σφάζετε ἔτσι μὲ τυραννία, σφάζτε μας μιὰ καὶ καλή.

Οἱ Τούρκοι ὁμῶς ἔπαιζαν μὲ τὶς γυναῖκες, τὶς ἀτίμαζαν, ἔκοβαν τὶς ράγες ἀπὸ τὰ στήθη τῶν, τὶς ἐπερονοῦσαν καὶ ἔπαιζαν κομπολόι, καὶ ὕστερα ἐσκότωναν τὶς γυναῖκες μὲ τὰ μεγαλείτερα μαρτύρια.

Μέσα στὴν καταβόθρα ἤμουνα μισολιποθυμημένη ἀπὸ τὴ

βρωμα. Είχα στην άγκαλιά μου τὸ μωρό μου ποῦ ἄρχισε νὰ κλαίη καὶ οἱ ἄλλες γυναῖκες εἶπαν :

— Θὰ μᾶς προδώσῃ μὲ τις φωνές του.

Τότε μιὰ γυναῖκα, ἡ Ἀθηνᾶ Χατζῆ, ἐπῆρε τὸ παιδί μου ἀπὸ τὴν άγκαλιά μου, τοῦ ἔσφιξε πολὺ πολὺ τὸ λαιμό του, τὸ ἐπνιξε καὶ μοῦ τὸ ἔδωσεν ὕστερα στὰ χέρια μου νεκρό.

Οἱ Τοῦρκοι ἤρθαν πάνω ἀπὸ τὴν καταβούρα, ἐλέρωσαν ἀπάνω μας καὶ εἶπαν:

— Ἀπόπατοι εἶναι ἐδῶ, δὲν θὰ εἶναι κανένας μέσα.

Ἐμείναμε πέντε ἡμέρες καὶ πέντε νύχτες ἐκεῖ χωρὶς νὰ φαίμε, χωρὶς νὰ πιοῦμε, χωρὶς ὁ ὕπνος νὰ σφαλίσῃ τὸ μάτι μας. Εἶχα τὸ νεκρὸ παιδί μου στὴν άγκαλιά μου καὶ ἔβλεπα τὰ σκουλῆκα ποῦ ἄρχισαν νὰ τοῦ τρῶνε τὰ ματάκια του. Ἐνα μούδιασμα ἦταν ὅλο τὸ κορμί μου ποῦ ἤμουν ἔτσι ὅλον αὐτὸ τὸν καιρὸ κουβαριασμένη καὶ τὰ μάτια μου εἶχαν φουσκώσῃ καὶ εἶχαν πρσιθῆ.

Ἐλέγαμε :

— Θεέ μου ἐσὺ ποῦ μᾶς ἔδωσες τὴν ψυχὴ ἐοῦ νὰ μᾶς τὴν πάρῃς, μὴ μᾶς ἀφίσης νὰ μᾶς τὴν πάρουν αὐτοί.

Καὶ περιμέναμε τὴν Ἑλλάδα νὰ ἔρθῃ νὰ μᾶς σώσῃ.

Πέντε ἡμέρες καὶ πέντε νύχτες ἀκούσαμε τις φωνές καὶ τὸ κλάμα τῶν σφαζομένων καὶ τὰ τραγούδια καὶ τὰ ὄργανα αὐτῶν ποῦ ἔσφαζαν.

Ἐπειτα ἀκούσαμε πάλιν τὸν κήρυκα ποῦ ἐφώναζε:

— Νὰ βγοῦν ὅλοι οἱ κρυμμένοι χριστιανοὶ ἔξω γιατί ἄλλη σφαγὴ δὲν ἔχα πιὺ.

Δὲν ἐπιστέψαμεν εἰς τὸν κήρυκα μὰ ὅλοι εἶπαμε πῶς καλλίτερα ἦταν νὰ μᾶς σκοτώσουν παρὰ νὰ βαρτάξῃ πιὸ πολὺ αὐτὸ τὸ μαρτύριο.

Βγήκαμε ἔξω καὶ τραβήξαμε στὰ σπίτια μας. Ἦσαν ὅλα ἄδεια καὶ δὲν εἶχε μείνῃ μέσα τίποτα. Καὶ τὸ χωριὸ μας εἶχε ἀδειάσῃ ἀπὸ τὸν κόσμον, γιατί ἀπὸ τίς πέντε χιλιάδες χριστιανούς δὲν εἶχαν μείνῃ περισσότεροι ἀπὸ 40 50 ζωντανοί.

Ἀφοῦ εἶχε τελειώσῃ ἡ σφαγὴ τοῦ χωριοῦ ἀνέβηκαν οἱ Τοῦρκοὶ στὰ βουνὰ μὲ σκυλλιά καὶ ἔσφαζαν ὅλο τὸν κόσμον ποῦ εἶχε κρυφθῆ ἐκεῖ. Ὅσους ἔβρισκαν τοὺς ἔκοβαν τὰ πόδια, τοὺς ἔβγαζαν τὸ ἕνα μάτι καὶ τοὺς ἄφιναν ἔτσι ἐκεῖ, καὶ μερόνυχτα πολλὰ οἱ φωνές των ἐξέσχιζαν τὸν ἀέρα ὡς ποῦ νὰ ἔβγαίνον ἡ ψυχὴ των.

Ἐνὸς Χαραλάμπου Στ. βασιτοῦ, ποῦ τὸν εἶχαν βρῆ στὸ βουνὸ μὲ τὰ τρία του κορίτσια, τὴ Σοφία, τὴν Ἐλένη καὶ τὴν Μαρίκα, τοῦ ἔκοβαν τὰ δύο του πόδια ὡς τὸ γόνατο, τοῦ ἔβγαλαν τὸ ἕνα μάτι, τοῦ ἔβαλαν τὰ κορίτσια του στὴν άγκαλιά του, καὶ ἐπῆραν

ἔτσι τὸ κεφάλι των. Ὑστερα πάλι ξαναβγήκαν οἱ Τοῦρκοι στὸ βουνὸ καὶ ὄσους ἐζοῦσαν ἀκόμη ἀπὸ αὐτοὺς ποῦ τοὺς εἶχαν κόψει τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια, τοὺς ἐσφαξαν κάνοντάς τους κομμάτια κομμάτια.

Ἀπὸ τοὺς ἄλλους τὸς 40 50 ἀνθρώπους ποῦ εἶχαν ἀπομείνει ζωντανοὶ στὸ χωριὸ καὶ ἐπῆγαν σπίτια των, ἐβγαίνουν πάλιν οἱ Τοῦρκοὶ καὶ ἐδιάλεξαν ἂν ἦταν καμμία νέα καὶ ὄραία γυναῖκα καὶ τὴν ἔπαιρναν δική των.

Μόλις εἶδα πῶς θὰ μέπαιρναν οἱ Τοῦρκοὶ εἶπα στὸν ἄνδρα μου:

— Κρύψε με σ' ἓνα λάκκο νὰ γλυτώσω ἀπὸ τὰ χέρια των.

Ὁ ἄνδρας μ' ἐσκαψεν ἓνα μεγάλο λάκκο στὸ ὑπόγειο τοῦ σπιτιοῦ μας καὶ μ' ἐβαλε μέσα. Ἀπὸ τὸ λάκκο μέσα ἄκουσα τὴ φωνὴ ἑνὸς Τοῦρκου ποῦ ἔλεγε στὸν ἄνδρα μου:

— Φανέρωσε τὴ γυναῖκά σου.

— Ἐγὼ γυναῖκα δὲν ἔχω πιά τὴν σκοτώσατε εἶπεν ὁ ἄνδρας μου.

— Τὴν ξέρω ἐγὼ τὴν γυναῖκά σου. Γύρισα ὄλα τὰ πτώματα καὶ δὲν τὴν εἶδα. Ἡ ὄρα ὀχτὼ ἂν δὲν τὴν ἔχης νὰ μοῦ τὴν παραδώσης θὰ σὲ σφίξω.

Ὅταν ἐφυγεν ὁ Τοῦρκο; καὶ κατέβηκε στὸ ὑπόγειο ὁ ἄνδρας μου, τὸν ἀγκάλιασα καὶ τοῦ εἶπα :

— Πάρε μου τὸ κεφάλι μου, μὴ μὲ δίνης σ' αὐτόν.

— Μὴν κλαῖς, εἶπεν ὁ ἄνδρας μου. Τὴν ὄρα ποῦ θάρθῃ νὰ σὲ πάρῃ σὲ σκοτώνω σένα, κι' ὕστερα σκοτώνομαι κι' ἐγώ.

Ὁ τσέτης αὐτὸς ἐλεγόταν Ἀλῆ Τσαού; καὶ ἐγύριζε καὶ ἐμάζεψε γιὰ τὸν ἑαυτό του ἂν εἶχε καμμιά νέα γυναῖκα σωθῆ. Τὸ ἔμαθεν ὁ Τζεμάλ ποῦ ἔμενε σ' ἓνα χωριό, τὸ Ἀράπ Ὀστοῦ, μισὴν ὄρα μακρὰ ἀπὸ τὴς Λεῦκες, τοῦ ἐμήνυσε τὴν ἴδιαν ἡμέρα καὶ τοῦ εἶπε :

— Ἐσὺ δὲν πηγίνας στὸν πόλεμο μόνο μαζεύεις ὄλα τὰ κορίτσια καὶ γλεντᾷς;

Καὶ τὸν ἐκρέμασε.

Ὁ Τζεμάλ Βέης ἐπῆρε κι' ἓνα κορίτσι ποῦ εἶχεν ὁ Ἀλῆ Τσαού; τὴν ἐκράτησε μιὰ βδομάδα μαζί του κι' ὕστερα τὴν ἐσκοτώσε.

Ὑστερα ἀπὸ λίγες ἡμέρες ποῦ εἶχαν βγῆ αὐτοὶ ποῦ ἐσώθησαν ἔξω ὁ Τζεμάλ διάταξε καὶ ἔπιασαν τοὺς ἄνδρες, εἰκοσιπέντε σχεδὸν τὸν ἀριθμὸ, τοὺς ἔδεσε, καὶ τοὺς ἔσταλεν ἔξωρ' α στην Ἀγκυρα, στὸ Μπέι Παζάρ, στὸ Σιβρι-Χισσάρ.

Ὅταν ἐφυγεν ὁ ἄνδρας μου ἐξόριστος, μοῦ εἶπε :

— Σ' ἀφίνω τώρα στοῦ Θεοῦ. Παρακάλα τον νὰ πεθάνῃ; γλή-
γορα καὶ νὰ τελειώσουν τὰ βασάνά σου.

Ἔμεινα περισσότερο ἀπὸ δύο μῆνες κρυμμένη στοῦ λάκκου στὰ
θεμέλια τοῦ σπιτιοῦ μου. Καὶ μὰ γιὰ μού ἔφερε κρυφὰ ψωμί
καὶ νερὸ καὶ ἔξοῦσα.

Σ' ὄλο αὐτὸ τὸ διάστημα οἱ Τούρκοι διασκέδαζαν μὲ ὄργανα
καὶ τραγουδοῦσαν. Μιὰ Παρασκευὴν ὁμοῦ τοῦ Σαρανταμέρου
βγήκεν ἕνας τελάλης καὶ ἐφώνησε :

— Νὰ φύγῃ ὅλος ὁ κόσμος καὶ ἔρχονται οἱ Ἕλληνες.

Ἦταν ἡ πρώτη προέλαση τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, τὸν Δεκέμ-
βρη τοῦ 1920, πρὸς τὸ Ἑσκιῆ-Σεχίρ.

Ἐβγήκα ἔξω ἀπὸ τὸ λάκκο μου καὶ εἶδα τοὺς Τούρκους, ἄν-
δρες, γυναῖκες, παιδιά, νὰ φεύγουν φορτωμένοι αὐτοὶ καὶ τὰ ζῶά
των μὲ τὰ πράματά μας καὶ νὰ φωνάζουν.

Ὅταν ἄδειασεν ὅλη ἡ Λεῦκα ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἔβγηκα καὶ
ἐγὼ ἔξω καὶ ἐτράβηξα κατὰ τὸ δρόμο τοῦ Μπιλεζίκ.

Περιπάτησα δύο μερόνυχτα καὶ ἔφθασα στοῦ Μπιλεζίκ ποῦ τὸ
εἶχε καταλάβῃ ὁ ἑλληνικὸς στρατός.

Ἀγκάλιασα τοὺς στρατιωτῆς μας καὶ τοὺς ἐφιλοῦσα. Ὅλοι
ἦσαν συγκινημένοι καὶ δὲν ἐκρατοῦσαν τὰ δάκρυά των. Ὅστερα
ὅταν ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐγύρισε στὴν Προῦσσα, ἔφυγα μαζί του,
καὶ τώρα βρισκομαι μόνη καὶ ἔρημη στοῦ Ἀδά-Παζάρ.

Η ΔΑΣΚΑΛΑ ΤΟΥ ΟΡΤΑΚΙΟΪ

Τὸ δειλινὸ εἶχε πέτῃ στήν πόλιν τοῦ Ἀδᾶ-Παζάρ καὶ ἔξω στὸν κηπάκο μὲ τὴ δροσερὴν ἀτμόσφαιρα ἢ ὑγρασία ἐγίνονταν ὄσο, περνοῦσεν ἡ ὥρα πρὸ δυσάρεστη. Ἡ Παρασκευὴ Ἀναστασιάδου ὅμως δὲν εἶχε τελειώσῃ ἀκόμη τὴν ἱστορίαν της. Μιλοῦσε ὅλο μιλοῦσε ἀπὸ τὸ μεσημέρι, ἐνῶ ἡμεῖς ἐσκομπίζαμε τὰ δάκρυά μας ἢ τᾶφίναμε νὰ πέφτουν ἀστεῖρευτα στὴ γῆ. Τὸ ὄχρὸ πρόσωπο μὲ τὰ μεγάλα μαῦρα μάτια τῆς κόρης τῶν δεκαοχτῶ χρόνων εἶχε πάρῃ κάποια κοκκινάδα ἀπὸ τὸν πυρετὸ τῆς ὀμιλίας καὶ ἡ φωνὴ πότε ἐδυνάμωνε καὶ πότε ἔφευγε καὶ ἐχομήλωνε.

Ὅταν ἐτελειώσῃ τὴν ἱστορίαν της ἡ Παρασκευὴ ὁ ἥλιος εἶχε πιά βασιλέψῃ χωρὶς κανέναν νὰ ἔχῃ καταλάβῃ πῶς ἦρθε τόσο γλήγορα τὸ βασίλειμα... Δασκάλα στὸ Ὀρτάκιοϊ μὲ τις δεκά χιλιάδες Ἕλληνες μὲ τὰ πολλὰ του ἐργαστάσια μὲ τὰ πολλὰ του σχολεῖα καὶ μὲ τὸ μεγάλο πολιτισμὸ τῶν κατοίκων του, ἡ Παρασκευὴ ἦταν μιὰ ἀπὸ τις πρὸ ὁμορφες καὶ πρὸ σεμνὲς κόρες τῆς πατρίδας της. Καὶ τώρα ποῦ ἔλεγε τὴν ἱστορίαν της, ἦταν ἐτοιμη, στὸν καιρὸ της, νὰ φέρῃ στὸν κόσμον ἕνα βρέφος, ἕνα μισητὸ βρέφος γεννημένον ἀπὸ ἕνα Τοῦρκο.

Ἡ ἱστορία τῆς Παρασκευῆς εἶναι εἰς τὴν, χωρὶς διόλου νὰ ἀλλάζωνται τὰ λόγια της:

— Στὰ τέλη τοῦ Μαρτίου τοῦ 1920 ἦρθαν γιὰ πρώτη φοράν οἱ κεμαλικοὶ στὸ Ὀρτάκιοϊ, τακτικὸς στρατὸς καὶ ἀτακτοὶ μὲ πράσινες καὶ κόκκινες οἰμοῖες. Ἐπαιρναν τις γυναῖκες, ἀτάστρεφαν τὰ κορίτσια, ἐζητοῦσαν χρήματα ἀπὸ τοὺς ἄνδρες καὶ τοὺς ἐτουφέκιζαν.

Εἶχαν ἀρχηγὸ τὸν Καϊμακάμη τοῦ Γκείβε Χαμίτ βέη καὶ ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος ἐπαιρναν χρήματα ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο τὸν ἐσφαζαν. Ἐκαψαν τὴν μισὴ πολιτείαν τότε καὶ τὴν μεγάλην μας ἐκκλησιὰν τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Οἱ στρατιῶτες καὶ οἱ τσέτες ἐλήστευαν τὸν κόσμον, ἀτίμαζαν τις γυναῖκες καὶ ἐτραγουδοῦσαν αἰσχρὰ τραγούδια. Ἐκείνη τὴν ἡμέραν ἐσκότῳσαν καὶ πολλοὺς προκρίτους, ὁ πολὺς ὅμως κόσμος εἶχε γλυτώσῃ καὶ ἄρχισε νὰ παίρῃ τὰ βουνά.

Σιγά-σιγά ἄρχισαν νὰ μαζεύωνται στὸ Ὀρτάκιοϊ χιλιάδες

άντάρτες και χωρικοί Τουρκοί από τὸ Ἄδὰ-Παζάρ, ἀπὸ τὴ Σα-
πάτζα, ἀπὸ τὸ Χεντέκι, ἀπὸ τὸ Γκέβζε, ἀπὸ γακρότερα ἀκόμη,
καὶ ἐλήστευαν ὅλο τὸν τόπο. Ἀρχηγὸς τῶν ἦταν ὁ Γκισούρ
Ἄλῆς ποῦ μόνος του αὐτὸς εἶχε σφάξῃ ἑκατοντάδες πολλοὺς
χριστιανοὺς.

Τὸ Ὀρτάκιοι μὲ τὰ μεγάλα του πλοῦτη, μὲ τὰ ὑψηλὰ καλο-
χτισμένα σπίτια του, μὲ τὰ περβόλια του, μὲ τὰ ἐργοστάσια τοῦ
μεταξιοῦ ὅπου στὸ καθ' ἓνα ἐδούλευαν διακόσιες καὶ τριακίστιες
γυναῖκες, τὸ Ὀρτάκιοι μὲ τὰ ὠραῖα κορίτσια του, μὲ τοὺς ἐπι-
στήμονές του, γιατρούς, δικηγόρους, δασκालους, μὲ τοὺς μεγάλους
ἐμπόρους του μὲ τὸν πλοῦσιό του κόσμο, ἄρχισε νὰ ἐρημώνεται,
νὰ χάνεται, νὰ γίνεται φωλιά τῶν τσέτηδων καὶ τοῦ τουρκικοῦ
στρατοῦ.

Ὅσοι ἔμεναν στὴν πολιτεία ἔχαναν τὸ κεφάλι των, καὶ ὅσοι
εἶχαν φύγη στὰ βουνὰ δὲν ἦσαν ἀσφαλισμένοι. Οἱ Τουρκοὶ τοὺς
ἐκυνηγοῦσαν μὲ τὰ σκυλλιά καὶ ἔβαζαν φωτιά στὰ δάση γιὰ νὰ
τοὺς βγάλουν ἀπὸ ἐκεῖ, ἢ νὰ τοὺς κάψουν ζωντανούς.

Ἐφύγαμε μὲ τὸν πατέρα μου, δάσκαλο καὶ αὐτόν, μὲ τὴν
μητέρα μου καὶ μὲ τ' ἀδελφία μου σ' ἓνα βουνὸ πάνω ἀπὸ τὸ
Ὀρτάκιοι καὶ ἀπὸ ἐκεῖ βλέπαμε τοὺς Χριστιανοὺς ποῦ τοὺς ἔ-
φερναν οἱ Τουρκοὶ ἀπὸ κάτω σὲ μιὰ χαράδρα καὶ τοὺς ἔσφαζαν.
Διαρκῶς ἐμάζευαν κόσμο καὶ διαρκῶς ἔσφαζαν μὲ τὰ μαχαίρια
καὶ μὲ τὰ τσεκούρια. Καμμιά βοή τουφεκιοῦ δὲν ἀκούοταν καὶ
μόνο οἱ φωνές τοῦ κόσμου ποῦ ἐσφάζοταν ἐφθάναν ὡς ἐμᾶς. Ὑ-
στερα σηκώθηκε μιὰ μεγάλη φλόγα ἀπὸ τὴ χαράδρα, καὶ καθὼς
μάθαμε ἀπὸ ἓναν ἄνθρωπο ποῦ ἔσθασε στὸ βουνὸ ξεφεύγοντας
ἀπὸ τὰ χέρια τῶν Τούρκων, οἱ Τουρκοὶ εἶχαν οἶξη πετρέλαιο
στὸν κόσμο ποῦ εἶχαν μαζέψῃ στὴ χαράδρα, σὲ ζωντανούς καὶ
σφαγμένους, καὶ τοὺς ἔβαλαν φωτιά.

Φύγαμε ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ βουνὸ καὶ ἐτραβήξαμε μέσα στὸ πυ-
κτὸ δάσος ποῦ ἦταν γεμάτο ἀπὸ λύκους καὶ ἀπὸ τσακάλια.

Ἐκεῖ στὸ δάσος ἦταν καὶ ἄλλος κόσμος μαζεμένος καὶ οἱ μη-
τέρες ἔπνιγαν τὰ μωρὰ των παιδιὰ γιὰ νὰ μὴ φωτίζον, καὶ ἄλ-
λες τοὺς ἔδιναν πολὺ ἀφιόν νὰ πιοῦν καὶ ἔτσι τὰ ἐσκοτώσαν. Ἡ
ἴδια ἢ μάννα ἔδινε στὸ παιδί της φαρμάκι, καὶ ἄλλοι λένε πῶς
χίλια παιδιὰ, ἄλλοι πῶς δύο χιλιάδες, ἐθανατώθηκαν ἔτσι ἀπὸ τίς
μητέρες των καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

Τὴ νύχτα οἱ λύκοι καὶ τὰ τσακάλια ἐφθάναν ὡς ἐμᾶς καὶ τρα-
βοῦσαν μπροστὰ ἀπὸ τὰ μάτια μας τοὺς πεθαμένους.

Ὅτις δὲ κόσμος ἐπέθανεν ἀπὸ τὴν πείνα ἀπὸ τὸ κρύο καὶ

ἀπὸ τὸ φόβο καὶ τὸ δάσος εἶχε γεμίσει ἀπὸ ἀνθρώπους ποῦ εἶχαν χάσει τὸ μυαλό των καὶ ἐγύριζαν τρελλοί. Τὰ παιδιὰ ἔκλαιαν ἀπὸ τὴν πείνα μὲ μεγάλες φωνές, καὶ δὲν ἔπαυαν ὡς ποῦ οἱ μητέρες των τοὺς ἔδιναν ἀφιόνι καὶ πεθαίνανε.

Κάθε ἡμέρα ἀκούαμε πυροβολισμούς ἀπὸ τοὺς Τούρκους ποῦ ἔβγαιναν καὶ ἐκυνηγοῦσαν μέσα στὸ δάσος καὶ ἐσκοτώναν τοὺς χριστιανούς, καὶ ἐβλέπαμεν ὄλο καπνοὺς καὶ φλόγες στὰ γύρω βουνὰ καὶ στὰ δάση ποῦ τὰ ἔκαιαν οἱ Τούρκοι... Ἐμείναμεν εἰκοσιπέντε ἡμερόνυχτα στὸ δάσος καὶ μίαν ἡμέραν ἀκούσαμε καὶ πολὺ κοντὰ μας τοὺς πυροβολισμούς. Ὅστερα εἶδαμε νὰ πετιῶνται μπροστὰ μας ἑπτὰ Τούρκοι χωρικοὶ ὀπλισμένοι ποῦ εἶχαν μαζί καὶ σκυλιά. Ἡμαστέ μαζεμένοι στὸ ἴδιο μέρος ὡς ἐβδομήντα ἄνθρωποι ἄνδρες γυναῖκες καὶ παιδιὰ. Οἱ Τούρκοι μᾶς ἔπιασαν ὄλους καὶ ἄρχισαν νὰ μᾶς ψάχνουν καὶ νὰ μᾶς παίρνουν ὅτι εἶχαμε ἀπάνω μᾶς καὶ ὅτι ἐφορούσαμε. Ἀφοῦ μᾶς ἔψαξαν καλά καὶ μᾶς ἐγδυσαν μᾶς ἔβαλαν στὴ γραμμὴ καὶ ἄρχισαν νὰ μᾶς κατεβάζουν ἀπὸ τὸ δάσος γιὰ νὰ μᾶς πᾶνε, ὅπως μᾶς εἶπαν, στὸ δικό των τὸ χωριό, τὸ Ἐλτεσελέρ. Ὅταν μᾶς ἔβγαλαν ἀπὸ τὸ δάσος καὶ μᾶς ἐπερνοῦσαν ἀπὸ τὴν πόλιν μας εἶδαμεν ὄλο τὸ Ὁρτάκιοι καμένο στάχτη κεραμίδια καὶ κάρβουνα. Μέσα ἀπὸ τὰ ἐρείπια ἔβγαιναν ἄνθρωποι σάρκες καὶ καμένοι ἄνθρωποι. Ὅλοι οἱ δρόμοι ἦσαν γεμάτοι ἀπὸ πτώματα καὶ οἱ Τούρκοι μὲ τὸ καμτσίκι των μᾶς ἀνάγκαζαν νὰ πηγαίνομε γλήγορα καὶ νὰ τρέχωμε γιὰτὶ ὁ τόπος ἔβρωμοῦσε πάρα πολὺ.

Μέσα στὴν πόλιν θὰ ἦταν καθὼς μᾶς εἶπαν οἱ ἴδιοι οἱ Τούρκοι ὡς τρεῖς—τρισήμισιν χιλιάδες πτώματα, καὶ χωριστὰ ἄλλοι τόσοι ἄνθρωποι ποῦ εἶχαν σφαχτῆ καὶ κατὴ στίς χαράδρες στὰ δάση καὶ στὰ βουνά.

Καθὼς περνοῦσαμε ἀπὸ τοὺς δρόμους σκοντάφταμε καὶ πέφταμε πάνω στὰ πτώματα, καὶ δυὸ γοιές γυναῖκες οὐ εἶχαν πέση κάτω δὲν μπόρεσαν νὰ σηκωθοῦν ἀπὸ τὴν πείνα καὶ ἀπὸ τὴν ἀδυναμία καὶ οἱ Τούρκοι τίς ἐσκοτώσαν.

Περπατήσαμε ἔτσι ὅλη τὴν ἡμέρα καὶ τὸ βράδυ ἐμείναμε σ' ἓνα μεταξοσκολλητοροφεῖο.

Ἐπῆγα μιὰ στιγμὴ ποῦ δὲν μὲ ἔβλεπαν οἱ φύλακές μου κοντὰ στὸν πατέρα μου καὶ τοῦ εἶπα:

— Πατέρα μου θὰ σὲ σκοτώσουνε, γιὰτὶ τοὺς ἄνδρες τοὺς σκοτώνουν αὐτοί.

Ἐκλαια πολὺ μὰ ὁ πατέρας μου μὲ ἐκύτταζεν ἄφωνος καὶ σὰν νὰ μὴν ἀκουε.

Τρεῖς ἄγριοι Τούρκοι ἦρθαν καὶ ἐπῆραν σὲ λίγο μαζί μὲ τοὺς ἄλλους ἄνδρες καὶ τὸν πατέρα μου καὶ τοὺς ἐπῆγαν ἔξω ἀπὸ τὸ

μεταξοσκοληκοτροφεῖο γιὰ νὰ τοὺς σκοτώσουν. Ἐμᾶς τὰ κορίτσια δὲν μᾶς εἶχαν πειράξη ἀκόμη· τίς νέες ὁμως παντρεμένες γυναῖκες τῆς ἐκοράτησαν ὅλη τὴ νύχτα μαζί των.

Τὸ πρῶτὸ ἐτραβήξαμε οἱ γυναῖκες τὰ κορίτσια καὶ τὰ παιδιά γιὰ τὸ χωριό τῶν Τούρκων. Καθὼς ἐπερνούσαμε τοὺς δρόμους τοῦ χωριοῦ ἔβγαιναν οἱ γριές Τουρκάλες καὶ ἐζητοῦσαν ἀπὸ μιὰ κόρη νὰ τὴν κάνουν γυναῖκα στοὺς γιούς των. Μᾶς ἔδιναν νὰ φᾶμε κορόμηλα, ἀλλὰ ἐμεῖς μόλις τὰ ἐτρόγαμεν ἐκάναμεν ἔμεττό γιὰτὶ τὸ στομάχι μας ἦταν ἀδυνατισμένο ἀπὸ τὴν μεγάλη πείνα, καὶ πολλὰς ἀπὸ ἐμᾶς ἐπέθαναν ἀπὸ τὸν ἔμεττό.

Τὴν μητέρα μου καὶ ἐμένα μᾶς ἐπῆρε μιὰ γριά Τουρκάλα ποῦ εἶχεν ἓνα παιδί ὡς δεκαπέντε χρόνων καὶ ἤθελε νὰ εὐδώσει γυναῖκά του.

— Νὰ φαρμακωθῶ ἔλεγα στὴν μητέρα μου δὲν πέρνω ἄνδρα ἓνα Τούρκο, καὶ τῆς ἐζήτησα ἀφιόνι νὰ πῶ.

Ἡ μητέρα μου ἔκλαιε καὶ μὲ παρακαλοῦσε: Δὲν κάνει παιδί μου νὰ δώσης τέλος στὴ ζωὴ σου μόνη σου, μοῦ ἔλεγε. Εἶναι ἢ πὸ μεγάλη ἁμαρτία στὸ Θεὸ ποῦ μᾶς φυλάγει. Ἐσὺ θὰ γλυτώσης τώρα γιὰτὶ εἶσαι κορίτσι, ἀλλὰ ἐμένα τὴ γριά σου μάννα τί νὰ μὲ κάνουν. Θὰ μὲ σκοτώσουνε.

Ἡ γριά Τουρκάλα ποῦ μᾶς εἶχε πάρη σπίτι της ἦρθε καὶ μοῦ εἶπε:

— Τὸν ποτέρα σου τὸν τρῶνε τώρα τὰ σκυλλιά ἔξω ἀπὸ τὸ μεταξοσκοληκοτροφεῖο.

— Χαίρεσαι γι' αὐτό; τῆς εἶπα.

Αὐτὴ ἔβαλε τὰ γέλια, καὶ οἱ ἄλλες Τουρκάλες τοῦ σπιτιοῦ ἐγελοῦσαν μαζί της.

Ἐγὼ πὸ πολὺ εἶχα λύπη γιὰτὶ δὲν μπόρεσα νὰ σκεπάσω τὸν πατέρα μου μὲ χῶμα παρὰ ποῦ τὸν ἐσκοτώσαν, ἀφοῦ μὲ τὸ θάνατό του ἐτελείωναν καὶ τὰ μαρτύριά του.

Ἐμείναμε κάμποσες ἡμέρες στὸ σπίτι τῆς Τουρκάλας ποῦ ὄλο μοῦ ἔλεγε νὰ πάρω γιὰ ἄνδρα μου τὸ παιδί της. Ἐγὼ δὲν ἤθελα μὲ κανένα τρόπο, τραβοῦσα τὰ μαλλιά μου καὶ ἔκλαια. Ἡ γριά ὁμως Τουρκάλα εἶχεν ὑπομονὴ καὶ ἔλεγε πῶς ἂν δὲν γίνῃ σήμερα θὰ γίνῃ αὔριο μεθαύριο.

Στὸ ἴδιο τὸ χωριό ἦρθαν πάλιν οἱ τσέτες καὶ ἐμάζεψαν τίς νέες γυναῖκες γιὰ προστυχία. Τὴν μητέρα μου τὴν ἤθρανε γιὰ καὶ τὴν ἔδιωξαν ἀπὸ τὸ χωριό. Τῆς εἶπαν νὰ πάη νὰ γίνῃ δούλα καὶ αὐτὴ ἐπῆρε τὴ μικρὴ μου ἀδελφὴ τὴ Φατεινὴ καὶ ἐπῆγε στὸ σταθμὸ τοῦ Γκέϊβε καὶ ἐγινε δούλα στὸ σταθμάρχη.

Ἦστερα πάλιν ἀπὸ ἡμέρες ἐπέρρασαν ἀπὸ τὸ χωριό ὁ Γκαοῦρ

Ἄλῃς καὶ μάζεψεν ἕλα τὰ νεοπαντρεμένα μὲ Τούρκους κορίτσια καὶ τὰ ἐπῆρε μαζί του.

Ἡμεῖθα δεκαλέντε νέες στὸ χωριὸ καὶ μιὰ μεσόκοπη γυναῖκα ποῦ τὴν ἐσκότωσεν ὁ Γκισοῦρ Ἄλῃς γιατί, ἔλεγε, τοῦ ἦταν ἀχρηστική.

Ἐφοβήρισεν ὅτι θὰ ἔκαιεν ὁποιοὺς τούρκικο σπίτι εἶχε κρύψη κορίτσια καὶ ἔφυγε σέροντάς μας πίσω ἀπὸ τὸ ἄλογό του.

Ὅταν ἐβγήκαμε ἀπὸ τὸ χωριὸ ὁ Γκισοῦρ Ἄλῃς ἐσήκωσε τὸ ὄπλο του γιὰ νὰ ἀρχίσῃ νὰ μᾶς σκοτώνῃ. Ὁ Θεὸς ὅμως ἔκρινε τὸ ἄλογό του καὶ ἀφηγίασε καὶ ἐγύριζεν ὄλο γύρω γύρω καὶ ὁ Γκισοῦρ Ἄλῃς ἐφοβήθηκα καὶ δὲν μᾶς ἐσκότωσε.

Ἐξακολοθησαμε τὸ δρόμο μας καὶ ἐπεράσαμε ἀπὸ μιὰ πόλη, τὸ Χουδί, ποῦ ἔμεναν Τούρκοι καὶ ὡς πεντε χιλιάδες Ἑλληνας. Ἡ πολιτεία ὅμως ἦταν ἄδεια ἀπὸ τοὺς χριστιανούς γιατί τοὺς εἶχαν σκοτώσῃ τότε ὄλους εἰ Τούρκοι. Τοὺς ἐμάζεψαν καὶ τοὺς ἐσφάζαν, καὶ ὕστερα ἔρριξαν τὰ πτώματα σ' ἓνα παραπόταμο τοῦ Σαγγαρίου. Καθὼς ἐπερνούσαμε ἀπὸ τὸν παραπόταμον αὐτὸν εἶδαμε τὰ πτώματα ποῦ τὰ κυλοῖσε σιγὰ-σιγὰ τὸ ρεῦμα καὶ τὸ νερὸ ἦταν ἀκόμη θολοκόκκινο ἀπὸ τὸ αἷμα.

Ἐμαθαμεν ὅτι πολὺ ὀλίγοι εἶχαν γλυτώσῃ ἀπὸ τὸ μέρος αὐτό καὶ ὅτι ἀρχηγὸς τῆς σφαγῆς ἦταν πάλιν ὁ Γκισοῦρ Ἄλῃς. Ὁ ἀγχιος αὐτό: ἀνθρῶπος μὲ τὰ μαῖρά του μακρὰ μαλλιά ποῦ τὰ ἀνακάτευεν ὁ ἀέρας ἐτραροῦσεν ἐμπρὸς κοβάλλα στὸ ἄλογό του καὶ ἀπὸ πίσω οἱ ἄλλοι τσέτες μᾶς ἔδερναν γὰ νὰ προχωροῦμε.

Σταματήσαμε στὸ σπίτι ἐνὸς χότζα στὸ Χουδί, καὶ ἀφοῦ ἐχώρισεν ὁ Γκισοῦρ Ἄλῃς τίς κόρες ἀπὸ τίς γυναῖκες, εἶπε στις γυναῖκες:

— Ἐσεῖς δὲν κάνετε νὰ μένετε μαζί μὲ τὰ κορίτσια.

Καὶ τίς ἐπῆρε καὶ τίς ἐσκότωσε.

Εἶχαμε μείνη, ἐννέα κορίτσια καὶ μᾶς εἶπεν ὁ Γκισοῦρ Ἄλῃς:

— Τώρα ὁ χότζας θὰ σᾶς μάρθῃ προσευχῆς. Θὰ γίνετε Τουρκάλες. Δὲν θὰ βγαίνετε ἔξω. Ἐγὼ τώρα φεύγω γιὰ τὸν πόλεμο. Ὅταν γυρίσω θάρθω νὰ σᾶς παντρέψω μὲ τὰ παλληκάρια μου.

Ὅλα τὰ κορίτσια ἔμεναν στὸ Χουδί στὸ σπίτι τοῦ χότζα καὶ δὲν ξεύρω ἀπὸ τότε τί ἀπέγιναν. Ἐμένα μόνον μὲ ἐπῆραν καὶ μὲ ἐπῆγαν σ' ἓνα ἄλλο χωριό, δὲν ξεύρω τὸ ὄνομά του, γιὰ νὰ κυττάζω ἓνα μωρό.

Ἐκεῖ ἦρθε μιὰ Τουρκάλα, ὡς σαράντα χρόνων, Ἄσιε τὴν ἔλεγαν, καὶ μοῦ εἶπε:

— Κορίτσι μου θὰ σὲ σκοτώσῃ ἂν μείνης ἔδω. Νὰ σὲ κρύψω σπίτι μου.

Μὲ ἔκρυψε, καὶ στὸ σπίτι τῆς Τουρκάλας ἔκλαια ἡμέρα

καὶ νύχτα γιατί ἄκουα πῶς εἶχαν σκοτώσῃ τόσους χριστιανοὺς οἱ Τούρκοι, καὶ πάλι ἄλλους καὶ πῶς εἶχαν κάψῃ τὴν ἡμέραν αὐτὴ τόσα χωριά, καὶ τὴν ἄλλη ἡμέρα πάλι τόσα.

Ἔμεινα ἐκεῖ ἐνάμισυ μῆνα καὶ ὕστερα ἤρθην ἕνας γέρος γεωργὸς καὶ μὲ ζήτησε γιὰ τὸ γυιό του.

Ὁ Τούρκος ὁμοῦ ποῦ ἦταν ὁ ἄνδρας τῆς Ἀσιῆ εἶπε :

— Αὐτὸ τὸ κορίτσι δὲν κάνει γιὰ σᾶς. Δὲν τὴν δίνω τὴν κόρη μου σὲ σᾶς· εἶναι ἕνα καλομαθημένο κορίτσι καὶ δὲν μπορεῖ νὰ σπαίρῃ καὶ νὰ σκάβῃ.

Ὁ γέρος χωρικός ἐθύμωσε καὶ τὸ εἶπε στὸ μουχτάρη, καὶ ὁ μουχτάρης τὸ εἶπε σ' ἕνα λοχία, τὸν Τσαοῦς Ὀσμάν, ποῦ εἶχεν ἔρθῃ ἐκείνην τὴν ἡμέρα στὸ χωριὸ ἀπὸ τὸ Χουδι νὰ μαζέψῃ στρατιῶτες.

Ὁ Τσαοῦσης ἐφοβέρισε τὸν Τούρκο ποῦ ἐκαθόμουν σπῆτι του καὶ αὐτὸς ἀναγκάστηκε νὰ μοῦ πῆ:

— Δὲν κάνει νὰ μείνῃς ἄλλο μαζί μας. Ὅτι καὶ νὰ γίνῃ πρόπει νὰ παντρευτῆς. Ἄλλο δὲν μπορούμε νὰ σὲ κρατήσωμε. Νὰ πάρῃς τὸν λοχία.

Ὁ γεωργὸς ὁμοῦ εἶχε πάῃ καὶ αὐτὸς σ' ἕνα χωριὸ, τὸ Σέτσι, ὅπου ἦταν τσέτες καὶ εἶπε :

— Ἐκεῖνο τὸ χωριὸ ἔχει ἕνα γκασοῦρ κορίτσι, νὰ πάτε νὰ τὸ πάρτετε.

Ἦρθαν οἱ τσέτες καὶ ἔζωσαν τὸ σπῆτι ὅπου ἔμεινα. Ἦσαν ἐξῆς τσέτες καὶ οἱ πέντε ἀπὸ αὐτοὺς ἤθελαν νὰ μὲ σφάζουν καὶ ἐμάλωναν γιὰ τὸν τρόπον ποῦ θὰ μὲ ἔσφαζαν. Ὁ ἔκτος ὁμοῦ, ὁ Ὀσμάν, εἶπε:

— Ἐγὼ γιὰ τὴν ψυχὴ μου τὴν παίρνω γυναῖκα, νὰ τὴν γλυτώσω.

Οἱ ἄλλοι ἐλίμεναν νὰ μὲ σκοτώσουν καὶ ὁ Ὀσμάν μὲ δυσκολία μὲ ἐγλύτωσε καὶ μέφερε στὸ Σέτσι σ' ἕνα τούρκικο σπῆτι. Ἔμεινα ἐκεῖ ἕνα μῆνα καὶ ὕστερα ἀπὸ τὸν μῆνα ἔγινε γυναϊκά του. Μὲ ἔκανε πιά σὰν ἀληθινὴ Τουρκάλα, μοῦ εἶχε βάλῃ τούρκικα ροῦχα καὶ μὲ ἔβαζε νὰ βάρω κόκκινα τὰ νύχια μου σὰν τίς ἄλλες Τουρκάλες. Ἐγὼ παρακαλοῦσα τὸν Θεὸ νὰ μὴν πεθάνω στὸ μέρος αὐτὸ γιατί δὲν ἤθελα νὰ μὲ βάλουν σὲ τούρκικο ν. κροταφεῖο, καὶ ἐπερίμενα τὸν Ἑλληνικὸ στρατὸ νὰ ἔρθῃ νὰ μὲ σώσῃ.

Ἐπέρασεν ἔτσι ἐνάμιση μῆνας καὶ μίαν ἡμέρα Παρασκευῆ οἱ Ἕλληνες ἐμπῆκαν μέσα εἰς τὸ Ἀδᾶ-Παζάρ καὶ ἔφυγαν οἱ Τούρκοι στρατιῶτες ἀπὸ ἐκεῖ. Ὁ Ὀσμάν ἔτρεμεν ἐκείνη τὴν ἡμέρα καὶ μοῦ ἔλεγε :

— Ὅταν ἔλθουν οἱ Ἕλληνες νὰ τοὺς πῆς πῶς καὶ ἐγὼ εἶμαι μὲ τὸ μέρος των, γιατί σὲ ἔσωσα.

Ἔστερα ὁμοῦς πάλι μοῦ εἶπε :

— Ἐγὼ ποτὲ στὰ χέρια τῶν γκισοῦρ δὲν σὲ ἀφίνω.

Μὲ ἔφερε σ' ἓνα ἀψηλὸ βουνὸ καὶ αὐτὸς κατέβηκε στὸ Σαγγάριο νὰ ἰδῆ ἂν ἦταν καμμιά βάρκα νὰ περάσῃ ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ ποῦ τὴν ἐκρατοῦσαν οἱ κεμαλικοί. Ὅταν ἔφυγε ἐγὼ παρακαλοῦσα τὸν Θεὸ νὰ μὴ ξαναγυρίσῃ ποτέ, καὶ μὲ τὴν βοήθειά Του δὲν ἔξαναγύρισε γιατί τὸ μέρος ἐκεῖνο εἶχε ζωσθῆ πιά ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας.

Ἀπὸ τὸ βουνὸ ποῦ ἤμουν κρυμμένη εἶδα τότε νὰ καίεται τὸ σπίτι του ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ στρατό, γιατί ἦταν τσέτης, καὶ ἐγὼ μέσα στὴ χαρὰ ποῦ μὲ ἔπιασε γι' αὐτὸ παρακάλεσα πάλι τὸν Θεὸ νὰ μὲ σώσῃ ὡς τὸ τέλος.

Ἐμεινα μιὰ βδομάδα στὸ βουνὸ μὴ τολμῶντας νὰ κατεβῶ κάτω, χωρὶς ψωμί καὶ νερό. Ἡ δίψα ποῦ μὲ ἔκαιε ἦταν τόσο μεγάλη ποῦ ἐπῆρα ἐπὶ τέλος θάρρος καὶ κατέβηκα στὸ δημόσιον δρόμο ὅπου ἦταν μιὰ βρύση.

Κάτι γυναῖκες ἦσαν στὴ βρύση καὶ ἔπαιρναν νερό. Μοῦ ἔδωσαν ψωμί, ἀλλὰ ἐγὼ δὲν μπόρεσα νὰ τὸ καταπιῶ.

Τις ρώτησα ποῦ ἐπῆρναν καὶ μοῦ εἶπαν στὸ Ἄδᾶ.

— Στὸ Ἄδᾶ πηγαίνω καὶ ἐγὼ εἶμα.

Οἱ γυναῖκες αὐτὲς δὲν ἦσαν Τουρκάλες, ἦσαν Τσερκέζες, ὅλλὰ ἐγὼ δὲν τὸ ἤξευρα καὶ εἶπα αὐτὸ τὸ ψέμμα :

— Ἐχω ἓνα ἀδελφό, Μεμέτη τὸν λένε, ποῦ δουλεύει σ' ἓνα φουρνάριχο στὸν ἑλληνικὸ μαχαλά. Ὁ ἄνδρας μου εἶνε τσέτης καὶ ἔφυγε, καὶ ἐγὼ ποῦ νὰ πάω τώρα, ποιὸς νὰ μοῦ δώσῃ ψωμί!

Οἱ γυναῖκες ἄρχισαν νὰ μιλοῦν τσερκέζικα καὶ ἀπὸ αὐτὸ κατάλαβα πῶς δὲν ἦσαν Τουρκάλες.

Ὅταν ἐμπαίναμε στὸ Ἄδᾶ-Παζάρ εἶδα στὸ δρόμο μιὰ συγχωριανὴ μου γυναῖκα, Ἐλένη τὸ ὄνομά της. Μόλις μὲ ἐγνώρισε ἐφώνηξε :

— Ἀμάν, σύ εἶσαι !

Ἐρριξε κάτω τὸν φερετζέ μου καὶ τὸν ἔξεσχίσαμε. Οἱ Τσερκέζες γυναῖκες ὅταν εἶδαν αὐτὸ ἐσάστιον καὶ ἐχάθησαν γλήγορα γλήγορα ἀπὸ τὸν δρόμο.

Εἶσα στὸ Ἄδᾶ-Παζάρ τὸν πρῶτον Ἕλληνα στρατιώτη καὶ ἔπεσα στὰ πόδια του καὶ τὸν ἀγκάλιασα. Ἐμαζεύτηκαν καὶ ἄλλοι στρατιῶτες καὶ τοὺς ἐφιλοῦσι ὅλων τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια καὶ ἡ φωνή μου εἶχε κοπῆ στὸ στόμα μου. Μὲ ἐπῆγαγ στὸ Φρουραρχεῖο

και ὕστερα ἦρθεν ὁ συνταγματάρχης κ. Κακοῦτος, ἄκουσε τὰ
βάσανά μου και με ἔφερε στο σπῖτι αὐτὸ ἐδῶ.

Στὴ νοικοκυρὰ τοῦ σπιτιοῦ, τὴν κυρία Φανή, εἶπε :

— Αὐτὸ τὸ κορίτσι νὰ τὸ φυλάγῃς σὰν παιδί σου, και θὰ
τό πᾶμε στὴν Ἀθήνα.

ΓΚΙΑΟΥΡ ΑΛΗΣ

— Στο ξενοδοχείό μου, άρχισεν ὁ Βενιαμίν Λαζιάν, ἰδιοκτήτης τοῦ μεγάλου κοντά στό σιδηροδρομικὸ σταθμὸ τοῦ Ἄδᾶ-Παζάρ ξενοδοχείου, ἐσύχναζαν ὅλοι οἱ κεμαλικοὶ ἀρχηγοὶ τῆς περιφερείας τοῦ Ἄδᾶ-Παζάρ. Εἶχα τὴν τύχη νὰ εἶναι ἡ γυναϊκά μου Γερμανίδα καὶ γι' αὐτὸ εἶμαι μία ἐξαίρεση ἐδῶ Ἀρμενίου ποῦ δὲν τὸν ἐξόρισαν οἱ Τοῦρκοι. Τὸ πρόγραμμα τῶν Τοῦρκων ἦταν νὰ κλέψουν ὅσα μπορέσιν περισσότερα ἀπὸ τοὺς χριστιανούς καὶ νὰ μὴν ἀφίσουν κανένα χριστιανὸν στὴν Ἀνατολή. Στὸ ξενοδοχεῖο μου ἔρχονταν πολλοὶ κεμαλικοὶ ἀξιωματικοὶ ἀρχηγοὶ τῶν μεγάλων σφαγῶν τῆς Νικομήδειας καὶ ὁ Γκιοῦρ Ἀλῆς ὁ μεγαλύτερος κακοῦργος ἀπὸ ὅσους ἐγνώρισεν ὁ κόσμος.

Ἦταν ἕνας ἀγριάνθρωπος μελαχρινός, κάπως κοντός καὶ ἀδύνατος ὡς τριάντα χρόνων μὲ μακρὰ ἀχτένιστα μαλλιά. Κατέβαινε στὸ Ἄδᾶ Παζάρ μὲ ἕναν ἀραμπᾶ καὶ ἔπαιρνε τὶς διαταγὰς τῶν σφαγῶν ἀπὸ τοὺς ἐδῶ κεμαλικούς ἀρχηγούς. Μαζὶ μὲ τὸν τακτικὸν κεμαλικὸν στρατὸν ποῦ εἶχε τοὺς ἀρχηγούς του καὶ μαζὶ μὲ τοὺς δικούς του ἀντάρτες ἔκανε τὶς σφαγὰς τοῦ Ὀρτάκιοι, τοῦ Ἐσμῆ, τοῦ Ἄκ-Ἰσάρ, τοῦ Χουδιού, τοῦ Χεντέκι, τοῦ Ντοῦτσε, τοῦ Μπόλου, τοῦ Μιχαλιτσού, καὶ τόσες ἄλλες ἀκόμη σφαγὰς. Μόνο τὸ Καρα-Τεπέ δὲν ἐπείραξεν ὁ Γκιοῦρ Ἀλῆς γιατί ἡ μάνα του εἶχε ζητήσῃ ἀπὸ ἐκεῖ ψωμί καὶ τοῦ τόχε ἀφίσῃ εἰρήνῃ καὶ κατάρῃ, ὅλα τὰ χριστιανικὰ μέρη νὰ τὰ κἀνῃ ὅτι ἤθελε, μόνο τὸ Καρα-Τεπέ νὰ μὴν πειράξῃ... Ὁ ἴδιος ὁ Γκιοῦρ Ἀλῆς κανχόταν στὸ ξενοδοχεῖο μου πῶς εἶχε σκοτώσῃ περισσότερους ἀπὸ χίλιους χριστιανούς καὶ πῶς εἶχε καταστρέψῃ περισσότερες ἀπὸ ἑκατὸ παρθένες Τσερκέζες καὶ χριστιανές. Εἶχε γεννηθῆ στὸ Σερίντερε τοῦ Μπαχτζεζίκ καὶ πέντε χρόνια εἶχε κἀνῃ ληστὴς στὰ βουνά. Ὑστερα τὸν ἐπῆραν οἱ κεμαλικοὶ ἀξιωματικοὶ καὶ τὸν ἔκαναν σύντροφό του στὶς σφαγὰς τῶν χριστιανῶν.

Τοὺς ἄνδρες τοὺς ἔκοβεν ἀπὸ τὰ πόδια κομμάτια-κομμάτια ὡς τὸν ἀφαλὸ, τὶς γυναῖκες τὶς ἔσχιζεν ἀπὸ τὴν κοιλιά καὶ τὰ παιδιὰ τὰ ἔσερνε κοπάδι ὡς ποῦ νὰ βρισκόταν κανένα γεφύρι. Ἐσπαζε τὰ κεφάλια τους στὴ ράχη τοῦ γεφυριοῦ καὶ ὕστερα τὰ πετοῦσε στὸ νερό.

Καθὼς περνοῦσε ἀπὸ τοὺς δρόμους τοῦ Ἀδᾶ-Παζάρ ἐκλει-
ναν ὅλα τὰ σπίτια, οἱ χριστιανοὶ ἔτρεχαν νὰ κρυφτοῦν, καὶ κανεὶς
δὲ μπορούσε νὰ τὸν κυττάξῃ στὰ μάτια. Τόσην ἀγριότητα εἶχε τὸ
βλέμμα του. Ὅλοι οἱ Τοῦρκοὶ ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ
τῶν κεμαλικῶν, ἀντάρτες, πολιτικοὶ ὑπάλληλοι, ἐπιστήμονες καὶ
χοτζάδες, εἶχαν καὶ ξόδευαν ἀμέτρητο χρῆμα ποῦ τὸ εἶχαν μαζέ-
ψῃ ἀπὸ τὶς χριστιανικὰς ἀρπαγὰς, ἀλλὰ ὁ Γκισοῦρ Ἀλῆς τοὺς περ-
νοῦσεν ὅλους. Μετροῦσε τὶς χρυσὰς λίρες μὲ τοὺς γκαζοτενεκέδες.
Εἶχε μαζέψῃ τόσο πολὺ χρῆμα καὶ εἶχε ἀποκτήσῃ τόσο δύναμη
σὲ ὅλους τοὺς ἀντάρτες, ὥστε φοβήθησαν οἱ ἐδῶ ἀρχηγοὶ τῶν κε-
λικῶν τὴ δύναμή του καὶ ἀποφάσισαν νὰ γλυτώσουν ἀπὸ αὐτὸν
καὶ νὰ κερδίσουν τὰ χρήματά του.

Τὸν ἐφώνησαν τάχα γιὰ νὰ κἀνῃ σφραγὴ τῶν χριστιανῶν τοῦ
Ἀδᾶ-Παζάρ, καὶ τὸν ἔφεραν στὶς χριστιανικὰς συνοικίαις νὰ τὶς
ἐπιθεωρήσῃ.

Ἦταν Ὀχτώβρης, νομίζω τοῦ 1920. Ὑστερα, ἐνῶ τὸν περ-
νοῦσαν ἀπὸ τὴν Ἀστυνομία, βαλμένοι ἄνθρωποι τὸν ἀρπάξαν,
τὸν ἔδεσαν καὶ τὸν ἐφινλάκισαν. Αὐτὸς ἐφώνηζε σὰν λυσσασμένη
ἀρκοῦδα καὶ τὰ οὐρλιάσματά του ἀκούονταν πολὺ μακριά:

— Ἐγὼ γιὰ τὴν πατρίδα μου ἔσφαξα χιλιάδες χριστιανούς,
ἔκαψα χωριὰ καὶ πολιτεῖαι, τόσα ἄλλα καλὰ ἔκανα καὶ σεῖς μὲ
φυλακίζετε!.. Πάρτε δέκα χιλιάδες λίρες, πάρτε ἑκατὸ χιλιάδες
λίρες καὶ ἀφίστε με... Εἶναι κρῖμα στὸν Ἀλλάχ νὰ μὲ κρεμάσετε
ἔμπρὸς στοὺς χριστιανούς.

Τὸν ἐκρέμασαν τὴ νύχτα σὲ μιὰ σκάλα μὲ τρεῖς ξύλα, καὶ τὸ
μικρότερό του ἀδελφὸ τὸν ἐκρέμασαν δίπλα του σ' ἓνα σίδερο
μαγαζιοῦ.

Ἀλλὰ καὶ κρεμασμένος ποῦ ἦταν, πάλι εἶχαν φόβο οἱ χρι-
στιανοί, καὶ πολλοὶ λίγοι πῆγαν νὰ τὸν ἰδοῦν.

ΑΡΜΕΝΙΟΙ

Με δέχτηκε με την άπλοϊκήν ειλκρίνεια με την δαριάν οί άνθρωποι τών πατριαρχικών χρόνων έδέχονταν τούς επισκέπτες τής στέγης των και μου έπρόσφερε μούρα από τό πιάνο πού έτρωγε.

Ήμουν στή μητροπολιτική στέγη του 'Αρμενίου Μητροπολίτη τής Νικομηδείας Ιστιφάν 'Ιοβακιμιάν, ένός σ'εβαστου ήλιωμένου ανθρώπου ώς έβδομηντα χρόνων, με μεγάλη κατάσκη γενειάδα, με αγαθώτατα αλλά διαπεραστικά μαύρα μάτια και με πλατύτατο μέτωπο.

— Σας κάνε έτύπωση, μου είπεν, ή προσφορά μου, αλλά είναι τά πρώτα μούρα τής έποχής. Μου τά έφερον ή άνησιά μου για να τά εύλογήσω.

‘Ο σεβαστός ποιμενάρχης δέν άργησε να μάθη ποιον λόγον είχεν ή έπίσκεψή μου, και είπε :

— Θέλετε τήν ιστορία του ποιμνίου μου! 'Υπάρχει ιστορία, πολν μεγάλη μάλιστα ιστορία, αλλά δέν υπάρχει πιά ποιμνιον.

‘Από τις ογδόντα χιλιάδες 'Αρμενίους τής εκκλησιαστικής μου περιοχής τής Νικομηδείας, οί έβδομηντα χιλιάδες έχάθησαν στήν έξορία, και από τις δέκα χιλιάδες πού έγυρίσαμε οί Τουρκοί έβραν ότι μπορούσαν πάλι να περιορίσουν και τόν αριθμόν αυτό.

Καθώς θα έχετε βέβαια μάθη, εξακολούθησεν ό σεβαστός ποιμενάρχης, τό αρμενικό στοιχείο ήταν σ' όλη τή Νικομηδεία πλούσιο, πυκνό στόν αριθμό, και εξαιρετικά προσδευμένο. Οί Τουρκοί μας έξόρισαν όλους τό 1915, έκαψαν τις πολιτείες μας και τά χωριά μας, μας έπήραν όλες τις περιουσίες μας κινητές και ακίνητες, εκληρονόμησαν τά σπίτια μας και τά χωριά μας όσα δέν είχαν κάψη, και μας έστειλαν στήν έρημο τής 'Αραβ'ας για να μη γυρίσουμε πιά από εκεί ζωντανοί. Δέν έμεινε κανένας σχεδόν 'Αρμένιος σέ όλη τήν περιοχή τής Νικομηδείας.

‘Εξη μήνες πηγαίναμε πορεία, και ύστερα από έξη μήνες οί Τουρκοί άξιωματικοί και στρατιώτες πού μας συνόδευαν άρχι-

σαν νὰ σφάζουν τοὺς ἄνδρες καὶ νὰ ἀτιμάζουν τὶς γυναῖκές μας. Στὸ δρόμο ὁ περισσότερος κόσμος ἀπέθανεν ἀπὸ τὴν πείνα καὶ τὴν ἐξάντληση τῆς πορείας καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐσκοτώσαν ὅσους δὲν μπορούσαν νὰ προχωρήσουν... Τὶ ἔτρωγεν ὁ κόσμος σ' ὄλο αὐτὸ τὸ διάστημα ; Τίποτα. Οἱ Τοῦρκοι δὲν μᾶς ἄφιναν νὰ περάσωμεν οὔτε ἀπὸ τὰ μέρη πρὸς ἧταν νερό, καὶ οἱ νεῖοι μας ποῦ ἦσαν πιὸ δυνατοὶ καὶ βραστοῦσαν στὰ πόδια προχωροῦσαν ἔμπροσθς καὶ ἔτρωγαν τὰ χόρτα καὶ τὰ κλαδιά, ἐνῶ οἱ πιὸ ἀδύνατοι καὶ οἱ πιὸ ἠλικιωμένοι ποῦ ἔρχονταν κατόπισιν δὲν ἔβρισκαν τίποτα καὶ ἐπιφταν κάτω γιὰ νὰ μὴ σηκωθοῦν πιά.

Στὴν ἔρημο τῆς Ἀραβίας, στὸ Ντέρζορ, εἶχαν μαζέψη οἱ Τοῦρκοι ὡς ἓνα ἑκατομμύριον Ἀρμενίους ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Τουρκίας, οἱ ἐξόριστοι ὅμως θὰ ἦσαν διπλάσιοι ἀφοῦ οἱ περισσότεροι ἀπέθαναν ὡς ὅτεν φθάσεν ἐκεῖ, ἢ ἐσφάγησαν ἀπὸ τοὺς Τοῦρκους στὸ διάστημα τῆς πορείας.

Οἱ Τοῦρκοι μᾶς εἶχαν πάρη τὰ ροῦχά μας καὶ τὰ παπούτσια μας καὶ οἱ γυναῖκες προσπαθοῦσαν μὲ χόρτα καὶ μὲ κλαδιά νὰ κρύψουν τὰ μυστικὰ μέρη τοῦ σώματός των. Ἡ σφαγὴ ποῦ εἶχεν ἀρχίσῃ ἀπὸ τὶς πρῶτες σχεδὸν ἡμέρες τοῦ δρόμου, στὴν ἐξορία γινόταν διαρκῶς πιὸ γενικὴ καὶ πιὸ ἀγρία. Οἱ Τοῦρκοι ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ Τοῦρκοι στρατιῶτες μᾶς ἐσφάζαν γιὰ νὰ διασκεδάσουν τὶς ὥρες τῆς μονοτονίας των, ἐσοχημάτιζαν μὲ τὶς κεφαλὲς τῶν σφαγμένων πυραμίδες καὶ ἐσχίζαν τὰ ἐντόσθια μας γιὰ νὰ βροῦν μέσα χουσα νομίσματα καὶ κοσμήματα, ποῦ ἔλεγαν ὅτι εἶχαμε καταπιῆ. Ὑστερα ἄρχισαν νὰ ἀνάβουν μεγάλες φωτιές, νὰ βάζουν ἐπάνω, πενήντα, ἑκατὸ, διακοσίους ἀνθρώπους ζωντανούς, νὰ τοὺς καίουν, καὶ νὰ ψάχνουν στὴ στάχτη τῶν καμένων σωμάτων γιὰ βόλους χουσοῦ.

Τέσσερα χρόνια ἐμείναμεν ἐξόριστοι στὴν ἔρημο καὶ ἡμέρα μὲ τὴν ἡμέραν, ὥρα μὲ τὴν ὥρα, στιγμή μὲ τὴ στιγμή ὁ ἀριθμὸς μας λιγόστευε καὶ οἱ νεκροὶ περίσσειαν ἀπὸ τοὺς ζωντανούς. Οἱ Τοῦρκοι ἀτίμασαν ὅλες τὶς γυναῖκες ἀπὸ ἐξῆ χρονῶν ὡς τὶς πιὸ περασμένες ὀτὰ χρόνια, ὡς τὶς γριές, τὶς ἐσοχημάτιζαν ὕστερα στὸ μέτωπο, στὰ χεῖλη, σὲ ὄλο τὸ σῶμα καὶ στὸ τέλος τὶς ἐσκοτώνανε ἢ τὶς ἐπουλοῦσαν σκλάβες στὰ χαρέμια τῶν Ἀράβων.

Τοὺς ἄνδρες καὶ τὶς ἄρρωστες καὶ ἠλικιωμένες γυναῖκες τοὺς ἔβαζαν τετρακόσιους πεντακόσιους σὲ μιὰ γραμμῆ, τοὺς ἔκαναν καὶ ἔσκαβαν ἓνα μεγάλο λάκο καὶ τοὺς ἔθαβαν μέρα, ἀνακατεμένους σκοτωμένους μαζὶ καὶ ζωντανούς.

Πόσοι ἐξόριστοι Ἀρμένιοι ἐγυρῖσαμε ἀπὸ τὰ ἐνάμισυ ἢ δύο ἑκατομμύρια ὀπίσω εἰς τὴν πατρίδα μας ;

Ἄν κρίνετε ἀπὸ τὶς δέκα μόνο χιλιάδες τοῦ ἰδικοῦ μου ποι-

μνίου, δὲν εἶνε διόλου δύσκολο νὰ κάνετε τὸν ὑπολογισμό.

Καὶ σηκωνόμενος ἐπάνω μὲ ἔκρηξιν ἀστραπῶν θυμοῦ, καὶ πνιγμένος ἀπὸ τὴν ἀγανάκτηση γιὰ τὴν φιλάνθρωπο πολιτισμένη καὶ χριστιανικὴν Εὐρώπη, ὁ γέρος Μητροπολίτης μου ἐτίναξε τὸ πρόσωπο :

— Θέλετε τώρα νὰ μάθετε ἀκόμη ποιὰ ἦταν ἡ τροφή μας στὰ τέσσαρα ἐκεῖνα χρόνια τῆς ἐξορίας ; Ἐτρώγαμεν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, ἐκάναμε γεύματα μὲ τὰ πεθαμένα μας παιδιά.

Η ΕΞΟΔΟΣ

ΤΟΥ ΚΑΡΑΣΟΥ

— Καρδιά άρνιού να έχη κανένas γίνεται λεοντάρι, άρχισε να λέγη ο Άλέξιος Καρασελίδης νέος άνδρας από τὸ Κεστενέ— Πουνάρ, άκούοντας τὰ πάθη τοῦ Καρασοῦ. Δεκατέσσερα πλούσια εὐτυχημένα άγνά έλληνικά χωριά ποῦ αποτελοῦσαν τὴν περιφέρεια τοῦ Καρασοῦ, άνατολικά πρὸς τὴς έκβολές τοῦ Σαγγαρίου, δέν ὑπάρχουν πιά, και από τὴς δεκαπέντε σχεδόν χιλιάδες τοῦ πληθυσμοῦ των, άλλοι σκοτωθήκανε και κατήκανε μέσα στα σπίτια των και στοὺς δρόμους, άλλοι χαθήκανε στα βουνά και στα ποτάμια, και ὅσοι σωθήκαμε βρισκόμαστε τώρα άχρηστοι άνθρωποι, κουρέλια βρώμικα και πειαγμένα έδῶ στη Νικομηθεια.

Τὸν Μάρτη τοῦ 1920 έμάθαμεν οἱ χριστιανοὶ τοῦ Καρασοῦ ὅτι οἱ Σύμμαχοι κατάλαβαν τὴν Κωνσταντινούπολη και μεγάλη χαρά άλάφρωσε τὴς ψυχές μας. Ὑστερα από δέκα ήμέρες έμάθαμε πάλιν ὅτι οἱ Σύμμαχοι κατέβηκαν και στο Ἅδᾶ Παζάρ και σκεφθήκαμε πῶς γλήγορα θα έρθουν να έλευθερώσουν και τὸ Καρασοῦ. Νεώτερη όμως είδηση μᾶς έγνωρίσεν ὅτι τὸ Ἅδᾶ Παζάρ τὸ είχαν κυριεύσει οἱ κευαλικοί. Τότε μεγάλος φόβος μᾶς έπιασε και άρχισαμε να συλλογιζόμαστε πῶς δέν θα ήταν διόλου καλή ή τύχη μας.

Ἀπό τὴς 17 Ἀπριλίου οἱ Τούρκοι έδεσαν ὅλους τοὺς δρόμους τοῦ Καρασοῦ και δέν άφιναν κανένα Καρασιώτη να βγη έξω από τὴν περιφέρειά του...

Ὑστερα, όταν ήρθεν ὁ Μάης, ὁ Μουδύρης τοῦ Καρασοῦ Κιαρὴμ έφέντης, άρχισε να μᾶς βάζη μεγάλους φόρους με διορία πληρωμῆς μᾶς ή δυὸ ήμερῶν, και ὕστερα άρχισε να μᾶς ζητά και από τόσα ὅπλα για κάθε χωριό, ποῦ έπειδή δέν τὰ είχαμε, τὰ άγοράζαμε με μεγάλη τιμή από τοὺς ίδιους τοὺς Τούρκους και τοῦ τὰ παραδίναμε.

Τὴν πρώτην Ἰουνίου πενήντα κεμαλικοὶ έπάτησαν τὸ Κε-

στενὲ Πουνάφ και μᾶς μᾶζεψην καμιαν ἔξενταριά ἄνδρες στὴν ἐκκλησιά τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἄνδρες και τὰ γυναικόπαιδα ἐπῆραν τῶν ματιῶν των και σώθηκαν στὰ βουνά.

Μέσα στὴν ἐκκλησιά τὸ σκοτάδι ἔπεφτε στὴν ψυχὴ μας γιατί ὁ Τοῦρκος ἀξιωματικὸς Ντεμερτζῆ Μεμέτ και ὁ λοχίας Μουσταφᾶς ποῦ εἶχαν τὴν ἀρχηγία στοὺς ἄλλους με φλόγες στὰ μάτια των, με τὴ λύσσα στὴν ψυχὴ των, με τὴ φοβιὰ τῆς ἀρπαγῆς και τῆς φιλαργυρίας μέσα των, μᾶς φόβέριζαν ἀφρισμένοι και μᾶς ἐφώναζαν :

— Παρὰ, παρᾶ. Δόστε, γκισούρ, δόστε.

Μᾶς ἔβαλαν στὴ γραμμὴ και ἄρχισαν νὰ δοκιμάζουν με γέλια τὰ ὄπλα των ἀπάνω μας.

— Ἐμένα τὸ τουφέκι μου περνᾶ πέντε κορμιὰ, ἔλεγεν ὁ ἕνας.

— Ἐμένα κόβει ἐπτὰ.

— Τὸ δικό μου ὄχτώ.

Μέσα στὴν ἐκκλησιά, κάτω ἀπὸ τὰ χέρια τῶν Τούρκων τρέμαμε και σπαρασσάσαμε σὶν τὰ ψάρια.

Ἐσκότωναν τὸν πρόκριτό μας Παῦλο Σχυριδῆ, και εἰσεῖς πετάξαμε στὰ πόδια των ὅσα χρήματα εἶχαμε μαζί μας. Τὰ μᾶζεψαν οἱ Τοῦρκοι και ἔφυγαν με βρυσιές με φωνές και με τραγούδια.

Ἐκάνανε διαμαρτυρία στὸ μουδῆρη τοῦ Καρασοῦ Κιαρῆμ ἐφέντη ποῦ ἔμενε στὸ Ἰντζερλί και ἦρθε με ἑκατὸ στρατιῶτες, με τὸ χιλίαρχο Κιαζῆμ βέη και με ἄλλους Τοῦρκους ἀρχηγούς νὰ προστατεύσουν τάχα τὸ χωριό. Ἐφαγαν κῆ ἦπιαν στὸ χωριό μας και ἔφυγαν ἀρπάζοντας ἀπὸ τὰ σπίτια μας ὅτι εἶχαν ἀφίση ἀπείραχτο οἱ ἄλλοι.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἄρχισεν ἡ συστηματικὴ λεηλασία, ὁ φόνος, ἡ βαρεῖα φορολογία και ἡ ἀρπαγῆ.

Ἀρχηγοὶ στίς σφαγές και στίς λεηλασίες ἦσαν ὁ ἴδιος ὁ μουδῆρης τοῦ Καρασοῦ Κιαρῆμ, ὁ χιλίαρχος Κιαζῆμ βέης, ὁ Τουρκολαζὸς Ἀχρέπ Ἰμπερῆμ, ὁ Μπετοχουσεῖν Ἀχράπογλου, ὁ ταγματάρχης Ρουτι βέης, ὁ Χατζῆ—Μπέης και ἄλλοι Τοῦρκοι ἀξιωματικοὶ, πρόκριτοι και δημόσιοι ὑπάλληλοι. Ἐχαν σχηματίσει ἀποσπάσματα και συμμορίες, ἐκύλωναν τὰ χωριά μᾶς για νὰ μὴ μπορούμε νὰ φύγωμε, και κάθε τόσο κάθε ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς με τὴ συμμορία του ὄλο και νέα μεγάλα χηματικά ποσὰ μᾶς ἐζητοῦσε δίνοντας μας προθεσμία εἰκοπτες τάρων ὥρων ἢ μόνον μισῆς ἡμέρας νὰ τοῦ τὴ παραδώσωμε. Ἐἶχαν κυκλώσει και τὰ δῆση ἀκόμη και ἄρναν ἀνοιχτοὺς μόνον τοὺς δρόμους ποῦ ἔβλεπαν πρὸς τὰ τυρκικὰ χωριά. Ἐσεῖς ἐδίνουμε τὰ χρήμα.

τά μας για να σωθοῦμε, τὰ χρήματα ἔπεφταν μὲ τὸ φέσι, μὰ αὐτοὶ ὄλο και νέα ποσὰ μᾶς ἐζητοῦσαν και ὄλο μᾶς γελοῦσαν και μᾶς ἔλεγαν:

— Κνιτᾶτε, ἐμεῖς για σᾶς πολεμοῦμε και για σᾶς φροντίζομε. Βλέπετε τίς προσπάθειές μας και τίς θυσίες μας ποῦ θέλομε να σᾶς προσφιλᾶζομε ἀπὸ τοὺς ληστῆς και ἀπὸ τοὺς ἀντάρτες.

Και οἱ ἴδιοι αὐτοὶ ἦσαν οἱ ληστῆς και οἱ ἀντάρτες.

Στίς 12 Ἰουνίου βγήκε στὸ χωριὸ τὸ Παραλὶ ὁ χιλίαρχος Κιαζήμ βέης και καρὶγγεῖς στοὺς παπάδες τῶν δεκατεσσάρων χωριῶν και στοὺς προκοίτους μας νέα βαρεία φορολογία ἀλὸ χίλιες και δυὸ χιλιάδες λίρες για κάθε χωριὸ. Ἐδόσομε και τὴν νέαν αὐτὴν φορολογία νομίζοντας πῶς θὰ ἦταν ἡ τελευταία, ἀλλὰ στίς 25 Ἰουνίου, ἡμέρα Σάββατο, βγήκεν ὁ Μουδρίης Κιαρῆμ και ἐζήτησε και αὐτὸς νέα λύτρα ἀπὸ χίλιες, δυὸ χιλιάδες, τρεῖς χιλιάδες και τέσσαρις χιλιάδες λίρες, φοβερίζοντας ὅτι ἂν δὲν μαζεύονταν σωστὰ ὄλα τὰ χρήματα θὰ ἐσκότωνε τοὺς ἀνθρώπους και θὰ ἔκαιε τὰ χωριά. Ἀπὸ ποῦ ἡμῶς να εὐρίσκαμε τὰ νέα αὐτὰ ποσὰ ; Ἀπὸ τοὺς πλουσίους ; Αὐτοὶ δόσε-δόσε εἶχαν γίνη πιά φτωχοί. Ἀπὸ τοὺς φτωχοὺς ; Αὐτοὶ εἶχαν μάνη μόνο μὲ τὴ ψυχὴ των.

Ἐσκεφθήκαμε να πουλήσομε τὰ ζῶά μας και τὰ δημητριακὰ μας στὰ γύρω τουρκικὰ χωριά, και ἀρχίσαμε να τὰ δίνωμε σὲ ἔξεντελιστικῆς, σὲ πιποτένιες τιμές.

Πολλοὶ ἀπὸ ἐμᾶς, για να βροῦν καλλίτερες τιμῆς κατέβασαν τὰ ζῶά των και τοὺς καρπούς των και τὰ πούλησαν στὰ μακρύτερα τουρκοχώρια, κοντὰ στὴ θάλασσα, μὲ ὅταν ἀνέβαιναν ἀπάνω τοὺς ἔπιασαν οἱ ἴδιοι οἱ Τούρκοι ποῦ τὰ εἶχαν ἀγορίση, τοὺς ἐπῆρανε πάλι τὰ χρήματα, και τοὺς εἶπαν :

— Ἐμεῖς δὲν ἤρθαμε για χρήματα, ἤρθαμε για ψυχῆς.

Τοὺς ἔβαλαν σὲ μιὰ γραμμὴ ἀπὸ τρεῖς, τέσσαρις και πέντε λέγοντας :

— Δὲν ἀξίζει να δώσομεν ἕνα βόλι για ἕναν ἀνθρώπο.

Και τοὺς ἐσκότωσαν ἔτσι σωροὺς-σωροὺς.

Τὸ ἄρπαγμα τῶν περιουσιῶν μας, ἡ λεηλασία τῶν σπιτιῶν μας, οἱ φόροι ποῦ μᾶς ἐζητοῦσαν κάθε ἡμέρα, ὁ φόνος τῶν ἀνθρώπων μέσα στὰ σπίτια των και ἔξω στὰ χωράφια δὲν σταματοῦσαν οὔτε μίαν ἡμέρα, οὔτε μὲν ὦρα, οὔτε μιὰ στιγμή.

Ἐνας ἀπῆραντος θρηῆνος και ὀδυρμὸς βασιλευῆς στὰ δεκατέσσερα χωριά τοῦ Καρασοῦ, και οἱ ἀνθρώποι ἀποῦ ἔδιναν ὅσα εἶχαν να δώσουν χρήματα, καρπούς, ἐπιπλα ζῶα, ἔφρουγιν και ἐκρύβονταν στὰ βουνὰ για να μὲν πῶσον να σώσουν τὰ κορμιά των. Ἐφρουγιν σὺν τρελλοὶ ἀρῶντας ; ἀλλο ; τὰ παιδιά του, ἀλλο ;

λος τ' ἀδέλφια του, ἄλλος τοὺς γέρικους γονιούς του, καὶ ἐχώνονταν στὶς ρευματιές, στὰ δάση καὶ στὶς σπιλιές. Ἄλλοι μὴ θέλοντας νὰ χωριστοῦν ὀλότελα ἀπὸ τὰ χωριά των, ἀπὸ τὰ σπίτια των, ἀπὸ τοὺς δικούς των ποῦ τοὺς εἶχαν παρατήρη μέσα στὰ σπίτια, ἀνέβαιναν στὶς ἄκρες τοῦ χωριοῦ, ἐκρύβονταν κίπρον γύρω στὰ κλαδιά στὰ δένδρα καὶ στὶς πέτρες, κατέβαιναν κάτω στὸ χωριὸ των ὅταν ἔφευγαν οἱ Τοῦρκοι, ἄρπαζαν ἕνα ροῦχο, ἕνα σκέπασμα, ἕνα πρᾶγμα τοῦ μαγειριοῦ καὶ ἔφευγαν πάλι γλήγορα καὶ τρομαγμένα καὶ ἐκρύβονταν στὶς σκοπιές των.

Οἱ Τοῦρκοι ὁμῶς ἐφύλαζαν στοὺς δρόμους, στὰ χωράφια, στοὺς λόγγους, παντοῦ, ἔπιαναν τὸν κόσμον, τὸν ἐξεγύμωναν ἀπὸ ὅ,τι κρατοῦσε καὶ φοροῦσε, ἀτίμαζαν τοὺς νέους ἄνδρες καὶ τὶς γυναῖκες καὶ ὕστερα τοὺς σκότωναν μὲ τὰ μεγαλείτερα βασανιστήρια.

Τὴν ἡμέρα τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, στὶς 30 Ἰουνίου, ἦρθε στὸ δικό μας χωριὸ πάλιν ὁ κεμαλικὸς στρατὸς καὶ ἐχτύπησε τὴν καμπάνα τῆς ἐκκλησιᾶς γιὰ νὰ μαζευθοῦμε, μὰ ἐμεῖς ποῦ εἴμεθα κρυμμένοι ἐξω ἀπὸ τὸ χωριὸ, βαθύτερα στὰ βουνὰ καὶ στὰ δάση κρυφτήκαμε.

Οἱ Τοῦρκοι βγήκαν στὸ κυνήγι στὰ βουνὰ, καὶ ἀπὸ ἕνα θάμνο ποῦ ἦμουν ἐγὼ κρυμμένος εἶδα νὰ σέρνουν μπροστά μου ἑπτὰ γυναῖκες καὶ ἕνα μικρὸ αἰγὸςάκι ποῦ τοὺς εἶχαν πίσω κυνηγώντας τους στοὺς λόγγους. Τὶς χτυποῦσαν καὶ ἐφώναζαν:

— Παρᾶ, παρᾶ!

— Δὲν ἔχομεν ἐμεῖς χρήματα, κύριε, ἔλεγαν οἱ γυναικες, τίποτα πιά δὲν ἔχομε.

— Τουμανλαρινίζ τοικάριν— Λύστε τὰ βρακιά σας—ἐφώναξαν πάλιν οἱ Τοῦρκοι ἐνῶ ἄρπαζαν τὰ κορμιὰ τῶν γυναικῶν μὲ τὰ ἄνομα χέρια των.

Ἐγδύθησαν οἱ γυναῖκες καὶ οἱ Τοῦρκοι πρὶν νὰ τὶς ἀτιμάσουν ἄρχισαν νὰ φωνάζουν:

— Λάχιν λάχιν ἰνλαλάχ... ἀπὸ τὸ Κοράνι, γιὰ νὰ τὶς κάνουν τάχα Τουρκάλες πρὶν ἀπὸ τὸ ἀτίμασμα.

Ἐπὶ ὕστερα ἄρχισαν νὰ τὶς τρυποῦν μὲ τὶς ξιφολόγχες σ' ὅλο τὸ κορμί καὶ ἐξακολούθησαν νὰ τὶς χτυποῦν καὶ ἀφοῦ οἱ γυναῖκες εἶχαν ξεψυχτήσει.

Ἀπὸ τὰ μέρη ποῦ εἴμεθα κρυμμένοι, ἐβλέπαμε τοὺς Τούρκους νὰ κουβαλοῦν τὰ πράγματά μας μὲ τοὺς ἀραμαπάδες, καὶ ὕστερα πάλιν ἐβλέπαμεν ἄλλους Τούρκους ποῦ ἀνήκανε σὲ ἄλλες συμμορίες νὰ ἐρχῶνται καὶ αὐτοὶ νὰ παίρνουν ὅτι εἶχαν ἀφίση οἱ πρῶτοι, καὶ νὰ χτυποῦν καὶ αὐτοὶ τὶς καμπάνες καὶ νὰ φωνάζουν νὰ κατεβθοῦμε ἀπὸ τὰ δάση, τάχα γιὰ νὰ μᾶς προστατεῖσουν.

Ἔστερα ἄρχισαν πάλιν οἱ Τοῦρκοι νὰ μᾶς κάνουν τὸ φίλο, νὰ λένε πῶς δὲν ἠθελαν πιά τὸ κακό μας, καὶ νὰ στέλνουν ὄσους ἔπιαναν χριστιανούς σὲ μᾶς τοὺς ἄλλους που εἴμεθα κρυμμένοι νὰ κατεβοῦμε πάλι στὰ χωριά μας, παραγγέλλοντας νὰ πιάσωμε τὰ σπίτια μας, νὰ μὴν ἔχῳμε κανένα πιά φόβο.

Ἄρχισαμε νὰ κατεβαίνομε στὰ σπίτια μας γιὰ νὰ μὴν πεθάνωμε ἀπὸ τὴν πείνα καὶ ἀπὸ τὸ κρύο στὰ ἄγρια βουνά· ἦτανε ὁμως καὶ πολλοὶ ποῦ προτιμοῦσαν τὸ θάνατο σιὸ βουνὸ παρά νὰ βρεθοῦν πάλι μπροστὰ στὸν Τοῦρκο.

Ὅταν οἱ Τοῦρκοι εἶδαν πῶς εἶχε μαζευθῆ ὁ πολὺς κόσμος στὰ χωριά του, ἐζήτησαν ἀπὸ κάθε χωριὸ ἓναν ὄρισμένον ἀριθμὸν ἀνδρῶν μὲ φτιάρια καὶ κασμάδες νὰ κατεβοῦμε στὴ θάλασσα ποῦ θὰ ἐγίνονταν προχώματα γιὰ νὰ προφυλαχθῆ τάχα τὸ μέρος ἀπὸ ἀπόβραση τοῦ ἐχθροῦ.

Ὁ κόσμος δὲν ἠθελε νὰ πιστέψῃ στὰ λόγια τῶν Τοῦρκων, ἀλλὰ καβαλαρέοι στρατιῶτες μᾶς ἐμάζευαν ἀπὸ τὰ χωριά καὶ μᾶς ἔστελναν συνοδεία πρὸς τὸ μεγάλο δρόμο τῆς θάλασσας.

Μαζευτήκαμεν ὡς διακόσιοι πενήντα ἄνδρες ἀπὸ τὰ τέσσερα χωριά, Κεστανέ Πουνάρ, Τσοπάν Γιατάκ, Κιρεσλί καὶ Κάσπασι καὶ οἱ Τοῦρκοι, τοχτικὸς στρατὶς, μᾶς ὠδηγοῦσαν.

Στὰ ἄλλα χωριά εἶχε πάη ἀργά ἡ διαταγὴ καὶ δὲν εἶχαν προλάβῃ, τὰ τουρκικὰ ἀποσπάσματα νὰ μαζέψουν τοὺς ἄνδρες. Οἱ Τοῦρκοι ποῦ μᾶς ὠδηγοῦσαν εἶχαν ἀρχηγούς τὸν χιλίαρχο Κιαζήμ βέη, τοὺς ἀξιωματικοὺς Ρουσίμπεη, Σουλεϊμαν βέη, Μπαχαντοῦρ βέη καὶ ἄλλους ἀκόμη. Οἱ Τοῦρκοι ἀξιωματικοὶ ἦταν μὲ τίς στολές των καβάλα στ' ἄλογα, καὶ οἱ Τοῦρκοι στρατιῶτες ποῦ μᾶς συνώδεναν ἦταν ὅλοι καβαλαρέοι.

Ὅταν ἐφθάσαμε στὸ τουρκοχώρι, τὸ Κοζαλί ποῦ ἦταν ὡς μίαν ὥρα μακρὰ ἀπὸ τὸ θάλασσα, μᾶς εἶπεν ὁ χιλίαρχος Κιαζήμ βέης ποῦ ἦταν ὁ γενικὸς ἀρχηγός.

— Πιάστε παιδιὰ τὸ χορὸ νὰ περάσῃ ἡ ὥρα.

Μᾶς ἔβαλαν νὰ νὰ χορέψωμε καὶ αὐτοὶ ἔπαιζαν τὰ ὄργανα καὶ μᾶς παρακινοῦσαν. Ἔστερα ἀπὸ τὸ χορὸ ἱεραβήξαμε πάλι κατὰ τὴ θάλασσα.

Μᾶς ἔφεραν κοντὰ στὴν παραλία σ' ἓνα μέρος γεμάτο ἀπὸ ἀγκάθια, καὶ μᾶς ἔβαλαν ν' ἀφίσωμε στὴν ἄκρῃ τὰ φτιάρια καὶ τοὺς κασμάδες γιὰ νὰ ξεκουρασθοῦμε τάχα λίγην ὥραν ὡς ὅτου νὰρχίσῃ ἡ δουλειά.

Σ' αὐτὸ τὸν καιρὸ ἐβλέπαμε νὰ κατεβαίνουν ἀπὸ τὰ βουνὰ κάτω στὴν παραλία σωροὶ σωροὶ Τοῦρκοι στρατιῶτες καὶ ἀντάρτες, νὰ φθάνουν εἰς τὸ μέρος μας, νὰ μᾶς κυκλώνουν καὶ νὰ μᾶς κάνουν ἓνα φραγμό.

Ἐτρέμαμε σὰν τὰ φύλλα στὸ δένδρο, μὰ αὐτοὶ ὄλο καὶ μᾶς ἠσούχαζαν καὶ μᾶς ἔλεγαν πῶς ὁ στριτός καὶ οἱ ἀντάρτες τοῦ μαζεύονταν ἦταν γιὰ νὰ φτιάσουν μαζὺ μὲ μᾶς προχώματα.

Ὅστερα ἄρχισαν νὰ μᾶ ψίχνουν, νὰ μᾶς παίρνουν ὅτι εἶχαμε μαζί μας καὶ ὅτι φορούσαμε.

Ἀφοῦ μᾶς ἐφάσαν καὶ μᾶς ἐγδυσαν ἀπὸ τὰ πιὸ παλιά μας ρούχα, μᾶς εἶπεν ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς, ὁ Χατζήμπεης :

— Αὐτὸ τὸ πράγμα ἦταν ὡς τώρα μυστικό, μὰ τώρα θὰ γίνῃ φανερό.

Καὶ ἄλλος ἀξιωματικὸς εἶπε :

— Μποῦ τοποράκ σιστέν γκεστί—Αὐτὸ τὸ χῶμα πέρασε πιά ἀπὸ σᾶς. (Θὰ πεθάνετε.) Μὴ σᾶς κακοφαίνεται.

Τότε ὁ Κιαζίμ Βέης ὁ χιλιάρχος διάταξε ἡ ἀγρία φωνή :

— Κουβέϊ μιλιέτ ἀσκέρ ἀτές, ἰλερί.—Στρατιῶτες τοῦ Κεμάλ, ἐμπρός φωτιά !

Πέσαμεν ὁ ἕνας κάτω στὸν ἄλλον ἀγκαλιασμένοι καὶ ἀγκαλιάσαμε τοὺς ἴδιους τοὺς δημίους μας.

Τὰ μάουζερ ἄρχισαν νὰ χτυποῦν κρι-κρι κρι, σὰν γορδέλλα πολυβόλου καὶ ὁ κόσμος ἐλύγιζε καὶ ἔπεφτε κάτω ὅπως λυγίζουν καὶ πέφτουν οἱ καλάμιες.

Οἱ Τοῦρκοι μᾶς εἶχαν βάλῃ μέσα σ' ἕνα στενὸ κύκλο ποῦ ἦταν ἀδύνατο νὰ γλυτώσωμε. Βρέθηκα στὴν ἄκρη τοῦ ἀνθρωπίνου σωροῦ καὶ ρίχτηκα καὶ χόθηκα μέσα στὰ καλάμια ποῦ ἐφύττωναν στὸν ὄχθο μιᾶς μικρῆς λίμνης.

Ἀπὸ ἐκεῖ ἔβλεπα τὸ ἀγριο μακελιὸ καὶ ἄκουα τὶς μεγάλες φωνὲς καὶ τοὺς μεγάλους γογγυσμοὺς τοῦ κόσμου.

— Ἄϊ μάννα ! Ἔϊ Βάχ !

Μισήν ὥρα ἀκούονταν οἱ χτύποι τῶν πυροβολισμῶν καὶ ὕστερα οἱ Τοῦρκοι ἐπῆραν τοὺς κασμάδες καὶ ἄρχισαν νὰ χτυποῦν καινὰ λιανίζουν τὶς σάρκες ὅπως χτυποῦν καὶ λιανίζουν τὰ δένδρα.

Ἄμα στὸ τέλος ἔπαυσε καὶ ὁ τελευταῖος γογγυσμὸς τῶν σκοτωμένων καὶ τὸ χτύπημα τῶν κασμάδων στὰ κορμιά ἄκουσα μιὰ δυνατὴ φωνὴ ἀπὸ τὸν Τοῦρκο ἀρχηγὸ ποῦ διάταξε :

— Ἄιντε χιουτσούμ κιολερὲ κάρυ, τσουτζούκ, ἐρκιάρ νέκι μπουλούορ δαν, ἔλντιρί.

— Ἰσα ἀπάνω στὰ χωριά τους, γυναῖκες, παιδιὰ ὅτι βρίσκετε ἐκωτώστε.—

Οἱ Τοῦρκοι ρίχτηκαν κατὰ τὸ μεγάλο δρόμο ποῦ φέρνει στὰ χωριά τοῦ Καρασοῦ, καὶ ἐγὼ εἶπα μὲ τὸ νοῦ μου :

— Τάχα θὰ βροῦ κανέναν Ἕλληνα σ' ὄλο τὸν κόσμο ζωντανό !

Πετάχτηκα ἔξω ἀπὸ τὰ καλάμια, καὶ ἀπὸ μέσα ἀπὸ τοὺς λόγους καὶ ἀπὸ τὰ κλαδιά ἔτρεξα γιὰ νὰ εἰδοποιήσω τὰ χωριά μας

νά κρυφθῶν· εἶχε νυχτώσῃ πᾶ καὶ στό δρόμο ἤῤρα ἐνὶ τσο-
πάνῃ χριστιανῶ καὶ τοῦδ' ὄσα τὸ μεγάλο μήνυμα τῆς σφαγῆς.

Ἄπο ἐμένα καὶ ἀπο τέσσερις ἄλλους ἄνδρες ποῦ μόνοι ἐμεῖς
εἶχαμε σωθῆ ἀπο τῆ μεγάλῃ σφαγῇ τῆς παραλίᾳς ἔμαθαν οἱ συγ-
χωριανοὶ μας τί τοὺς ἐπερίμενε. Παράτησαν τὰ σπῖτια των ὅσοι
βρισκόταν μέσα καὶ χύθησαν πάλι στὰ βουνά.

Οἱ Τοῦρκοὶ ποῦ ἔτρεχαν νὰ σκοτώσουν νὰ κάψουν καὶ νὰ λέ-
ηλατήσουν ρίχτηκαν πρῶτα στο χωριὸ τὸ Κεστενὲ Πουνάο, τὸ ἔκαψαν καὶ
αὐτὸ καὶ ὅσοι ἀνθρώπους ἐπρόλαβαν μέσα στὰ σπῖτια των τοὺς
ἐσταύρωσαν καὶ τοὺς ἐπετάλωσαν καὶ ὕστερα ἀπο τὰ βουνὰ ρίχτη-
καν στο Κουροῦ-Δερέ.

Ὁ κόσμος ποῦ δὲν εἶχε προλάβῃ νὰ εἰδοποιηθῆ σ' ὅλα τὰ
σπῖτια ἐπετοῦσε τὰ παιδιὰ του καὶ ἔφρευγε, ρίχγονταν στὰ πο-
τάμα καὶ στὶς ρεματιές, σκοτώνονταν τρέχοντας γιὰ νὰ σωθῆ
πάνω στὶς πέτρες καὶ στοὺς κορμούς τῶν δένδρων.

Βρέθηκα τὴν ἄλλην ἡμέρα τὴν αὐγὴ πάνω ἀπο τὰ βουνὰ τοῦ
χωριοῦ τοῦ Καρακελίτ, ποῦ εἶχε κρυφθῆ ὁ κόσμος γιὰ νὰ σωθῆ.

Ἄπο ἐκεῖ εἶδαμε νὰ μπαίνη στο χωριὸ τὸ σώμα τοῦ Τοῦρκου
ἀξιωματικοῦ Ὁσμάν Βέη ποῦ τὸν εἶχαν βάλῃ οἱ ἄλλοι Τοῦρκοὶ
νὰ μᾶς κίνη τάχα τὸ φίλο καὶ νὰ μᾶς ξεγελά, καὶ ὁ Ὁσμάν Βέης
ὁ ἴδιος ἄρχισε νὰ φωνάζῃ στὸν πατῆ τοῦ Καρακελίτ, τὸν Παπα-
σταῦρο, γιὰ νὰ τὸν βγάλῃ ἀπο τὸ βουνό :

— Παπαῖ, ἐφάντη ποῦ εἰσθε! ἐλάτε κάτω νὰ σᾶς προφυ-
λάξω.

Ὁ κόσμος ἄκουε μὲ δὲν ἔβγαινε καὶ ὁ Ὁσμάν Βέης ἐφώ-
ναξε πάλι :

— Κυτῆστε τὰ χωριά, τὸ Κεστενὲ Πουνάο καὶ τὸ Κεσελί
καὶ τὸ Κουροῦ Ντερέ καίονται. Τὰ ἔκαψαν οἱ ἐχθροὶ σας, δὲν
τὰ ἐκάψαμε ἐμεῖς· Κατεβῆτε κάτω νὰ σᾶς προφυλάξω.

Καὶ ὁ κόσμος ποῦ βαθεῖά πάλι ἐζοῦβόταν στὰ βουνὰ καὶ στὰ
δάση.

Μέσα στὰ δάση καὶ στοὺς λόγγους εἶχαμε μαζευτῆ ὡς δέκα
χιλιάδες ἄνθρωποι·— ὅσοι ἐσωθήκαμε ἀπο τὸν πληθυσμὸ τῶν δε-
κατεσσάρων χωριῶν— καὶ ἡ πείνη καὶ ὁ φόβος διαρκῶς καὶ ὀλι-
γόστευε τὸν ἀριθμὸ. Τὰ περισσότερα μικρὰ παιδιὰ τὰ ἐσκοτώναν
οἱ γονιοὶ των γιὰ τὴν μᾶς ἐπρόδιναν μὲ τίς φωνές των, καὶ οἱ νέοι
ἄνδρες ἐβγαίναμε καὶ ἀγοράζαμεν ὄπλα ἀπο τοὺς Κιρκασίους γιὰ
νὰ κρατήσωμε τὴν ἀμυνα τοῦ βουνοῦ.

Πάνω στὰ βουνὰ ἕνας γενναῖος καὶ τολμηρὸς ἄνδρας, ὁ
Εὐάγγελος Φωτιάδης, σηκώθηκε ἀρχηγὸς στοὺς ἄλλους ἐμᾶς καὶ

τὰ βουνὰ ἡμέρα καὶ νύχτα ἦτανε οἱ μάρτυρες τῆς σιωπηλῆς δουλειᾶς μας. Σαν μυρμηκι ὁ κόσμος ἀνέβαινε, κατέβαινε, εἰδοποιούσε, μιὰ νέα ζωὴ συνάραζε τὸ πᾶν, καὶ μὲ καρδιά καὶ ὄρεξη ἀγοράζαμε ὄπλα ἀπὸ τοὺς Κιρκασίους ποῦ τάχθηκαν μὲ τὸ μέρος μας, συνηνοοῦμαστε μαζί των, παρακινόμαστε, ἐτοιμαζόμαστε γιὰ τὴ γενικὴν ἔξοδο. Οἱ Τοῦρκοι μαζεῦονταν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη γιὰ νὰ μᾶς γιτυπήσουν, καὶ ἔμεῖς μαζεῦαμε ὅσο μπορούσαμε περισσότερα ὄπλα γιὰ νὰ ἀντισταθοῦμε καὶ νὰ πουλήσωμε τὴ ζωὴ μας πολὺ ἀκριβά. Λέγαμε πῶς τὰ βουνὰ τοῦ Καρασοῦ θὰ ἦταν ἡ τελευταία μας κατοικία καὶ εἶχαμε σκοπὸ νὰ μὴν ἀφίσωμε τοὺς Τοῦρκους, νὰ πατήσουν τὰ βουνὰ μας χωρὶς νὰ κάνωμε τὴν τελευταία μας, τὴν ἀπελπισμένην ἀντίσταση.

Οἱ γέροι καὶ τὰ παιδιά καὶ οἱ γυναῖκες πεθαίνανε καθημερινῶς ἀπὸ τὴν πείνα ἀπάνω στὰ βουνά, τὰ κορμιά μας ἀδυνατίζανε καὶ λιγύζανε, μὰ ἡ ψυχὴ μας θέριενε καὶ ἀνδρείενε, καὶ ἡ ἀπελπισία μᾶς ἔδινε καινούργια δύναμη καὶ καινούργια καρδιά.

Ἀπὸ τὸ Ντοῦτσε κατέβαιναν ὄχτακόσιοι ταχτικοὶ κεμαλικοὶ στρατιῶτες μὲ ἑπτὰ πολυβόλα καὶ μὲ δυὸ κανόνια γιὰ νὰ μᾶς γιτυπήσουν καὶ νὰ μας σκοτώσουν ὅλους ἀνδρες καὶ γυναικόπαιδα, καὶ μεῖς καθὼς σφιγγόταν ἡ πολιορκία μας δὲν εἶχαμε καμμιάν ἄλλη σωτηρία παρὰ τὸ πέρασμά μας ἀπὸ τὴν κεμαλικὴ ζώνη καὶ τὴν ἔξοδό μας πρὸς τὴ Νικομήδεια ποῦ τὴν κατεῖχεν ὁ ἑλληνικὸς καὶ ὁ ἀγγλικὸς στρατός. Ὅταν τελείωσαν οἱ ἐτοιμασίαι μας καὶ εἶχαμε μαζέψῃ ὡς διακόσια πενήντα ὄπλα, ὁ Εὐάγγελος Φωτιάδης ἔστειλε μ' ἓνα Τοῦρκο αἰχμάλωτο αὐτὸ τὸ γράμμα στὸν Κιαρὴμ ἐφέντη, τὸν διοικητὴ τοῦ Καρασοῦ :

«Κιαρὴμ ἐφέντην, Μουδῆρη Καρασοῦ, σφαγέα τῶν χριστιανῶν.

Τὰ παιδιά μας ἀπο μιᾶς ἡμέρας γέννα μέχρι δώδεκα χρόνων τὰ οφάζαμε καὶ εἶμαστε ἐλεύθεροι. Οἱ γυναῖκες μας βρίσκονται μὲ κισμάδες καὶ μὲ τσεκούρια, καὶ ἔμεῖς μὲ ὄπλα εἶμαστε ἐτοιμοί. Τώρα σὲ προσκαλοῦμε νὰ πολεμήσωμε».

Τὴν νύχτα τῆς 15 μὲ 16 Αὐγούστου ξεκινήσαμε οἱ κάτοικοι καὶ τῶν δεκατεσσάρων χωριῶν γιὰ τὴ μεγάλη ἔξοδο, ἐνῶ οἱ Κεμαλικοὶ ποῦ εἶχαν νικήσῃ τοὺς Κιρκασίους ὄλο καὶ προχωροῦσαν σὰν πλημμύρα καὶ σὰν χεῖμαρρος καὶ ἐσημείωναν τὸν δρόμο τους μὲ φλόγες καὶ μὲ σφαγές.

Τρεῖς ἡμέρες καὶ τρεῖς νύχτες περνούσαμε πολεμῶντας ἀνδρες καὶ γυναικόπαιδα μέσα ἀπὸ τὴν κεμαλικὴ ζώνη ὡς ποῦ νὰ φθάσωμε στὶς ἀγγλοελληνικὲς προφυλαγές καὶ σὶδὸ πέρασμα τοῦ Σαγγαρίου τὸ νερὸ ἔφθανε τὸν κόσμον ὡς τὸ λαιμό, παράσερνε τοὺς πρὸ ἀδύνατους καὶ τραβοῖσε καὶ ἐπνιγε τὰ παιδιά. Εἰκοσι-

τέσσερις σωστὲς ὥρες ἐβάσταξε τὸ πέρασμα τοῦ Σαγγαρίου.

Ποιά ἱστορία καὶ ποιὸς τραγουδιστὴς θὰ μποροῦσε νὰ παραστήσῃ τὴν ἀπελπισμένη μας αὐτὴν ἔξοδο !

Ὅταν περνούσαμε ἀπὸ τὰ Φουντουκλιὰ τὰ εἶδαμεν ὅλα ὡς ἓνα κάμπο ἀπὸ στάχτη καὶ οἱ Φουντουκλιῶτες, ὅσοι εἶχαν σωθῆ, κατέβαιναν ἀπὸ τὰ βουνὰ ἀδύνατοι καὶ ὄχροι σὰν φαντάσματα, κουρελιασμένοι καὶ γυμνοί, καὶ ἐνώνονταν μαζί μας στὸ δρόμο τῆς σωτηρίας καὶ τῆς φυγῆς.

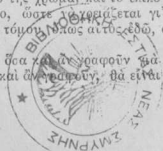
Τέσσερις ἡμέρες ὑστερα ἀπὸ τὴν ἔξοδό μας φθάσαμε στὴ Νικομήδεια, καὶ τώρα ποῦ βλέπω τί ἐπεράσαμε καὶ πῶς σωθήκαμε — ὅσοι σωθήκαμε — λέγω πῶς τὴν σωτηρία μας ἀπὸ τοὺς Τούρκους μόνο σ' ἓνα μεγάλο θιῦμα τὴ χρεωστοῦμε ποῦ ἔκανε ὁ Θεὸς γιὰ μᾶς.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στὸ σημεῖο αὐτὸ τελειώνουν τὰ ἀφηγήματά μου γιὰ τοὺς σφαγιασμοὺς τῆς Νικομηδείας, ἀφηγήματα ἀληθινὰ ὅπως ἀληθινὸς εἶναι ὁ ἥλιος καὶ τὸ φῶς, ἀλλὰ λίγα καὶ ἀσθενικὰ ὅπως ἀσθενικὸς καὶ λίγος εἶναι ὁ ἥλιος ὅταν μπροστά του βρίσκονται πολλὰ σύννεφα. Ἡ τραγικότητα τῶν σφαγῶν τῆς Νικομηδείας καὶ ὄλων τῶν σφαγῶν καὶ διωγμῶν ποῦ ἔχουν κἀνὴ οἱ Τοῦρκοι καὶ κάνουν στὰ πλάσματα ποῦ σπαράζουν κάτω ἀπὸ τὰ νύχια των δὲν μπορεῖ ἀπὸ καμμιάν ἴσως ἀνθρώπινη πέννα νὰ χρωματισθῇ μὲ τὸ ἀληθινὸ τῆς χρώμα, καὶ τὸ ὑλικὸ ποῦ μᾶς δίνουν τὰ πράγματα εἶναι τόσο, ὥστε γὰρ χρειάζεται γι' αὐτὸ ἡ συγγραφή ὄχι πιά ἐνὸς μικροῦ τόμου, ἀλλὰ οὕτως αὐτὸς εἶδω, ἀλλὰ ὀλόκληρης βιβλιοθήκης.

Ἄλλὰ καὶ πάλιν ὅσα καὶ ἀναγραφοῦν γιὰ τὴν ὁμότητα τοῦ Τοῦρκου καὶ ὅπως καὶ ἀναγραφοῦν, θὰ εἶναι λίγα, πτωχὰ καὶ μικρά.

Κ. Φ.

ΕΠΙΛΟΓΕΣ

Επιλογή ποιημάτων από τον Κ. Π. Πομόνη

Τυπογραφική εργασία
τοῦ κ. Π. ΠΟΜΟΝΗ

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΔΕΛΦΗΣ ΜΟΥ. Διήγημα 1918, εξαν-
τλημένο.

Η ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΤΗΣ «ΕΛΛΗΣ». Ιστορήμα, 6' έκδοση 1920.

Η ΓΡΙΠΠΗ ΣΤΗ ΣΚΥΡΟ. Χρονικό 1919.

ΑΡΓΙΑ. Διήγημα 1920.

29 ΜΑΪΟΥ. Χρονικό 1920.

87
865
78
94
091